

VYDŪNAS

1948

Aleksandras Merkelis 1932 m. Vytauto Didžiojo universitete baigė lietuvių ir rusų filologijos studijas. 1927 m. su kitais įsteigė studentų korporaciją „Samogitia“. 1927–1928 m. dirbo mokytoju Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijoje, 1929–1931 m. Šiaulių mokytojų seminarijoje.

Nuo 1931 m. dirbo žurnalistu, 1936–1940 m. žurnalo „Jaunlietuvių vadovas“ redaktorius, 1937 m. – Eltos Vidaus informacijos skyriaus redaktorius. 1938–1939 m. prezidento A. Smetonos sekretorius. 1939 m. dienraščio „Lietuvos aidas“ redaktorius. 1941–1942 m. dirbo Studijų biure ir parengė dokumentinį veikalą apie sovietinį terorą Lietuvoje 1940–1941 m., 1944 m. veikalas nusiųstas į Švediją, vėliau – į JAV Kersteno komitetą. 1943–1944 m. dienraščio „Ateitis“ kultūros skyriaus redaktorius. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, redagavo lietuvių pabėgėlių stovyklų leidinius. 1946 m. Hanau atkūrė Lietuvių žurnalistų sąjungą, 1947–1953 m. jos valdybos pirmininkas. 1949 m. persikėlė į JAV, kurį laiką dirbo laikraščio „Vienybė“ redakcijoje. Nuo 1924 m. bendradarbiavo spaudoje, paskelbė daugiau kaip 3000 straipsnių, daugiausia rašė kultūros klausimais. Parašė apybraižą apie S. Daukantą ir M. Valančių, pjesių, radijo vaidinimų. Redagavo jubiliejinę knygą „Vydūnas“ (1948 m.), parašė monografiją apie Vydūną (neišleista).

TURINYS

	Psl.
1. A. Merkelis DR. VYDŪNO SUKAKTYS	5
2. Vydūnas VILTYS DĖL TAUTOS ATEITIES.	9
3. Vydūnas ATSIMINIMAS („Probočių Šešėliai“)	12
4. Dr. J. Šaulys VYDŪNAS (Iš atsiminimų)	13
5. Prof. Ig. Končius PALANGOJ	18
6. M. Vaitkus VYDŪNAS IR JAKŠTAS PRIE VIENO STALO (Ziupsnelis atsiminimų)	23
7. A. M. Katiliškis PAŽINTIS SU VYDŪNU	32
8. J. Strolia LIETUVIŲ MUZIKA IR VYDŪNAS	35
9. A. Krausas VYDŪNAS TELŠIUOSE	40
10. A. Merkelis VYDŪNAS TREMTYJE	44
11. Pr. Markelis KAIP SUPRASTI VYDŪNĄ?	57
12. VYDŪNO BIBLIOGRAFIJA \	65
13. LIETUVIAI TREMTINIAI SVEIKINA VYDŪNĄ.	68

A. MERKELIS

DR. VYDŪNO SUKAKTYS

Šių metų kovo 22 dieną žymiajam mūsų tautos rašytojui, uoliajam tautinės sąmonės žadintojui bei tautos auklėtojui ir didžiajam tauriojo žmoniškumo ugdytojui Dr. Vydūnui sukako 80 metų amžiaus. Sulaukti tokio gražaus amžiaus labai reta kam telemta, ir dabar Vydūnas vienintelis iš gyvų žymiųjų mūsų tautos vyrų yra tai pasiekęs. Tačiau sulaukti ilgo amžiaus ne tokia jau didelė garbė: garbę daro ne išgyventas ilgas amžius, bet per tą amžių nuveikti dideli žygiai ir sukurti žymūs veikalai. Ilgas, patriarchiškas Dr. Vydūno gyvenimas kaip tik ir nužymėtas didingais žygiais ir išpuoštas jo sukurtais vertingais meno ir mokslo veikalais, kurie jo vardą įamžins mūsų tautos kultūros istorijoje.

Šiais metais Dr. Vydūnas mini ne tik savo 80m. amžiaus sukaktį, bet ir dar keletą kitų reikšmingų savo veiklos sukakčių, rodančių, kiek jau senai ir kaip plačiai Vydūnas yra įaugęs į mūsų tautos kultūrinį gyvenimą ir kokį didelį lobį jis yra jam sukrovęs.

Šiomet sukanka 60 metų, kai Vydūnas 1888m., pabaigęs Ragainės mokytojų seminariją ir Kintų bažnytkaimyje pradėjęs mokytojo darbą, įsijungė į savo tautos kultūrinę bei visuomeninę veiklą. Kalbos susirinkimuose, sėkmingas bei vaisingas darbas savo įkurtoje Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugijoje (1895-1935) bei kitose organizacijose, našus pedagoginis darbas Kintų pradžios mokykloje (1888-1892), Tilžės berniukų gimnazijoje (1892-1912), Berlyno universiteto rytų kalbų seminare (1917-1919), Telšių gimnazijoje (1920-1923) ir Klaipėdos valstybinėje muzikos mokykloje (1926- 1927) – tai darbo sritys, kuriose plačiai ir turiningai pasireiškė tauri ir veikli Vydūno asmenybė.

Šiomet sukanka ir 50 metų, kai Vydūnas pradėjo literatūrinę kūrybą. 1898 metais parašė pirmąjį savo draminių veikalą „Pasiilgimas Veldėtojo“, kuris buvo išspausdintas tik po 40m., būtent, 1938m. ir įvardintas Pasiilgimas. Pasakiškas trijų veiksnių vaidinys, 66psl. Nuo to laiko ligi 1938m. Vydūnas kuone kasmet parašydavo po vieną scenos veikalą. Vydūnas yra parašęs kelias dešimt scenos veikalų-tragedijų, misterijų, dramų, komedijų, pasakiškų vaidinių ir kt. Savo draminių kūryboj Vydūnas vaizduoja atbundančios Lietuvos dvasią. Jis savo kūryboje vaizduoja ne regimojo, daiktiškojo gyvenimo kintamuosius pavydalius, bet stengias išreikšti amžinąją tautos sielą, kuri glūdi protėvių kapuose, atsispindi senojoje religijoje bei liaudies papročiuose, plazda gimtojų kalboj, aidi jos dainose.

Lietuvių tautos siela, liepsnodama negęstančia kūrybos ugnimi, didvyriškai grūmėsi su svetimomis jėgomis, norinčiomis ją pavergti ir sunaikinti. Smurto ir nepalankių aplinkybių verčiama traukėsi iš viešojo gyvenimo, bet nepražuvo ir nesunyko: ji ruseno tautos dvasios amžinąją ugnimi žmonių širdyse, slankiojo probočių šešėliais po svetimą jungo slegiamą šalį, skambėjo jūrų varpais, dainomis bei giesmėmis liejo savo ilgesį To, kuris jai skirto likimo bangomis ir nužymėtais žvaigždžių takais vestų ją į naujus kūrybinius laimėjimus, ugdančius tautos dvasinę didybę.

Šiomet taip pat sukanka ir 40 metų, kai buvo išspausdinti Vydūno „Probočių Šešėliai“, Dramatiška Aidija trijose dalyse. Tilžėje, 1908m., 182 psl. Šiuo savo veikalu Vydūnas įžengė į mūsų literatūrą ir tapo jos klasiku.

Prieš 40 metų Vydūnas įsijungė ir į Lietuvos mokslo gyvenimą, 1908 m. dalyvaudamas antrajame 1907m. Dr. Jono Basanavičiaus Vilniuje įsteigtosios Lietuvių Mokslo Draugijos suvažiavime ir jame skaitydamas paskaitą. Su Lietuvių Mokslo Draugija Vydūnas palaikė glaudžius santykius ligi Didžiojo karo, kasmet dalyvaudamas jo suvažiavimuose ir darbuose. Vydūnas mūsų tautai yra davęs daug filosofinio, pedagoginio, istorinio ir filologinio turinio veikalų. Kaip savo menine kūryba, taip ir mokslo veikalais Vydūnas siekia Lietuvai atskleisti naujo gyvenimo akiračius, sužadinti joje galingąsias kūrybines jėgas, kad jos ir savo tautai ir visai žmonijai suskambėtų nauju, galingu, ligi tol dar negirdėtu lietuviškos kūrybos žodžiu.

Prieš 20 metų Lietuvos Universitetas, įvertindamas didelius Vydūno nuopelnus lietuvių tautai ir jos mokslui, jo 60 metų amžiaus sukakties proga suteikė jam filosofijos garbės daktaro laipsnį.

Vydūnas mūsų tautai pradėjo dirbti ir kurti tautinio atgijimo metu. Jo kūryba savo aukščiausias viršūnes pasiekė Lietuvos nepriklausomo gyvenimo metais („Pasaulio Gaisras“, „Sąmonė“, Sieben Hundert Jahre Deutsch Litauischer Beziehungen ir kt.).

Lietuvai švenčiant pirmąjį savo nepriklausomo gyvenimo dešimtmetį, Vydūnas visos tautos ir aukščiausios jo mokslo įstaigos – universiteto buvo nuoširdžiai pagerbtas.

Lietuvai atšventus antrąjį savo nepriklausomo gyvenimo dešimtmetį, ją kasmet pradėjo ištikti vienas po kito vis skaudesni smūgiai: 1938m. pavasarį lenkų ultimatas, grasančiu karu verčias su ja užmegsti diplomatinius santykius; 1938 metų pavasarį vokiečiai pagrobė Klaipėdą; o 1940 metų pavasario pabaigoje bolševikai užgrobė ir visą Lietuvą.

Matyt, taip jau likimo buvo lemta, kad didžiosios mūsų tautos tragedijos metu ir Vydūnui, didžiajam mūsų tautos dvasios ir siekimų reiškėjui, teko pakelti skaudžiausi smūgiai.

Didysis Vydūno kančių kelias prasidėjo prieš dešimtį metų. 1938 metų kovo 11 d, vokiečių policijos jis buvo suimtas ir į kalėjimą uždarytas. Jau prieš tai Vydūnas buvo išgyvenęs daug širdį draskančio skausmo. 1932m. liepos 13 d. po ilgos ligos ir didžių kančių mirė jo artimiausia bendradarbė ir bičiulė Marta Raišiukytė. 1937m. lapkričio 14 d. širdies smūgio ištiktas mirė Klaipėdoje jo mylimiausias brolis. Iš jo laidotuvių sugrįžęs rado mirties patale begulinčią žmoną, kuri susirgo išgąsdinta nacių išsišokimų prieš Vydūną (Vydūno buto langų daužymo ir įvairių prieš jį grasinimų). 1937 metų lapkričio 28 d. žmona mirė.

Slėgė skausmas Vydūną dėl artimųjų mirties, bet dar skaudžiau buvo dėl tautą ištikusio smūgio, apie kurį patyrė kalėjime. „Bet po savaitės pataikė mane dar visai kitokia žinia. Vėl pasakė man užvaizdą, kad Lenkai nori Lietuvą karu priversti su jais susidėti. Baisiai mane tai sukrėtė. Svaigau. Ir nuolatai kilo visokie skaudūs klausimai. Ar ištikrųjų Lietuvių tauta vėl netektų viešpatingumo? Ar iš naujo būtų pavergta? Nebegalėtų savaip atsigauti, šviesėti ir apsireikšti? Ir visų tautos žmonių tam darytos pastangos nueitų niekais? O man būtų tarsi gyvenimo prasmė išgėsus, kuri švietė tiek

dešimtmečių, ragindama tautai padėti dvasiškai gyventi ir dabar būtų palikusi mane tamsoje?" (Kalėjimas-Laisvėjimas, 20 psl.).

Septniasdešimt metų amžiaus sukakties išvakarėse kalėjime uždarytam Vydūnui kilo įvairios mintys. Tarsi jam kas šnibždėjo, kad vokiečiai dėl to jį užrakinę ir lenkai dėl to rengiasi Lietuvą pavergti, jeib taurusis lietuviškas žmoniškumas negalėtų ryškėti ir turėtų virsti tų tautų valios mindžiojamu moliu.

Vydūnui minint 71-ją savo gimimo dieną, 1939m. kovo 22 d. vokiečiai užgrobė Klaipėdą. Tas įvykis dar didesniu skausmu prislėgė Vydūną. Jau nuo 1933m. jis mažai kieno buvo belankomas, gyveno vienišas, o dabar, mirus artimiesiems, jis gyveno susimąstęs, užsidaręs atsiskyrėlio vienuolio gyvenimą. Jo asketišką veidą gaubė liūdesys. „Tikriausiai jis mane visais metais ir siautė, bet ne dėl savo, o dėl Lietuvių ir visos žmonijos skausmų“, – rašo Vydūnas (Kalėjimas-Laisvėjimas, 55 psl.).

Iš Rytų artėjanti karo audra 1944m. rudenį Vydūną išbloškė į Vakarų. Kelionėje vėl jam buvo lemta nešti sunkų naujų kančių

kryžių. Jūroje skendęs, raudonarmiečių apiplėštas, lenkų muštas ir spardytas Vydūnas vis dėlto išliko gyvas, kūnu nepalūžęs ir dvasia stiprus. Savo iškentėtomis kančiomis ir patirtu svetimųjų niekinimu jis tikrai gali būti mūsų tautos didžiosios kančios gyvu simboliu.

Vydūnas savo 80 metų amžiaus, 60 metų visuomeninio bei pedagoginio ir 50 metų literatūrinio darbo sukaktis mini Didžiojoje Lietuvių Tautos Tremtyje. Savo nelaimėje ir varguose mes nors tiek esame laimingi, kad savo tarpe turime Vydūną, tą žmogų, kuris mūsų tautą vedė iš svetimųjų paniekos į tauresnę žmoniškumą ir savarankišką gyvenimą, kuris savo giedria kūryba skelbia Gėrio, Tiesos ir Grožio pergalę, įprasmina skausmą. „Koks didis bebūtų mūsų skausmas, jis šventina mūsų džiaugsmą“, – teigia Vydūnas (Vergai ir Dykiai, 122 psl.).

Sukakčių progomis mes savo žymiesiems žmonėms pareiškiamo ypatingą pagarbą. Tačiau kartais žymiųjų žmonių pagerbimas yra oficialus, tereiškiamas išviršinėmis iškilmėmis. To mes negalėtume pasakyti apie savo pagarbą Vydūnui. Ji kyla iš mūsų vidaus, iš mūsų sielos, iš mūsų susižavėjimo tauria Vydūno asmenybe ir jo kilniomis idėjomis.

Žmones galima vertinti ir pagal tai, ką jie gerbia, prieš ką jie lenkias. Vieni gerbia galią, antri turtą, tretį išmintį. Gerbdami Vydūną, mes pirmiausia žavimės tauraus žmogaus didinga asmenybe. Jau prieš 20 metų prof. V.Mykolaitis, rašydamas apie Vydūną jo 60 metų amžiaus sukakties proga, teisingai pažymėjo, kad „Vydūno asmuo, principai ir gyvenimas, mokslas ir kūryba sudaro vientisą harmonišką visumą, kuri imponuoja savo suderinimo galia ir priverčia nusilenkti net tuos, kuriems jo mokslas atrodo nepakankamai mokslinis, o kūryba nepakankamai meniška“. (Židinys, 1928m. Nr.4, 285 psl.).

Vydūnas į vientisą harmonišką visumą suderintu gyvenimu, kūryba ir skelbiamu mokslu yra išugdęs asketo asmenybę gražiausia to žodžio prasme. Žmogiškąsias aistras ir silpnybes jis yra numaldęs, ir siela yra visagalė jo kūno valdovė. Kokia galinga Vydūno dvasia ir stipri valia, jau rodo ir tas faktas, kad jis, iš prigimties būdamas silpnos sveikatos, išaugo sveikas ir žvalus, išvengė įvairių ligų, ir sulaukęs 80 metų dar yra kupinas energijos.

Žavi Vydūnas mus ir savo skelbiamomis tauriojo žmoniškumo idėjomis. Žmonija šiandien labiau, negu bet kada, yra išsiilgus žmoniškumo. Totalitarizmas, nužmoginęs savo pavergtąsias tautas, tiesia grobuoniškus nagus ir i tas, kurios dar yra laisvos.

Šiandien žmonija telkiasi lemiamai kovai už didžiuosius žmoniškumo idealus. Vydūnas yra vienas iš didžiųjų tauriojo žmoniškumo Evangelijos apaštalų. Džiaugiamės mes jį savo tarpe turėdami!

8

9

VYDŪNAS VILTYS DĖL TAUTOS ATEITIES

Visa-ką patiriant, vis iš naujo prisimena žinomas išminties žodis: „Iš Jo, Juo ir Jopi yra viskas“. Todėl ir galima numanyti, kad visa-tai, kas gyvenime vyksta, yra ryškinimas tam tikros prasmės. Taip reiktų ir tai suprasti, kas tautai lemta.

Kaip kiekvienas žmogus, taip ir visa tauta yra įterpta į Kūrybos vyksmą. Jis siekia vis tobulesnio atsiskleidimo esmiškojo gyvumo. Matyti tai veikiausiai žmonėse. Tik ne visi tai stebi. Tas atsiskleidimas vyksta labai slankiai.

Bet kūno gimimas ir augimas, jo pastovumas ir nykimas visiems yra žinomas. Numanomas ir vidinio žmogystos gyvumo įsigalėjimas. Sukyla nuolatai visokios nuotaikos būsenos ir pakinta. Žymesnis žmogui yra dar jo mintių gyvenimas. Jis jam yra visų jo apsiareiškimų papėdė.

Visa-tai nušvietia ir tuo gyvina žmogaus esmė, jo sąmonė arba, kaip ir sakoma, jo dvasia-siela. Tik ji turėtų nuolatai šviesėti. Atitinkant to šviesėjimo laipsnį, pasireiškia kūnas su savo reikalais, nuotaika su savo būsenomis ir protavimais su savo pasitikrinimais.

Šitas žmogaus esmės šviesėjimas ir įsigalėjimas yra prasmingiausias Kūrybos vyksmas žmogystoje. Toks šviesėjimas yra esmiškasis žmoniškumo atsiskleidimas. Žmogus tai numano, jeigu jis pats tuo rūpinasi ir laiko po savo priežiūra savo mintių, savo nuotaikos ir kūno gyvumą. Tada įsigali jo esmė ir jo apsiareiškimai yra ko-žmoniškesni.

Minimu atžvilgiu žmonija, ypatiai vadovaujantiojoje jos dalyje amžių laikais iš lengvo vis daugiau atsidavė daigtiškumui ir apsiniaukė savo esmėje. Dabartyje pasiekė tame slinkime tarsi savo gyvenimo apatį. Sukėlė, tiesa, daigtiškume visai nuostabias jėgas, kurios baisiai naikinantiai gali veikti. Ir žmonės tiki pasidarę vieš-patiais visos gamtos, o tėra tikriausiai pavergiami visokio pažmoniškumo.

Vis-dėlto jau ilgesnį laiką randasi žmonių, kurie kreipia dvasinį savo žvilgį į tai, kas gludo už vyksmų, kurie pataiko jusles. Tokie žmonės tada tiesiog atsigauna savo esmėje. Jie tampa žmoniškesniais ir viešpatingais savo žmogystose. Ir taip įvyksta, ko Kūryba siekia. Atitinkant žmogaus esmės šviesėjimą, giedrėja jo ir likimas.

Žvelgiant į Lietuvius, labai reikšmingas dalykas aiškėja. Prisimena visokie, ypatiai pasiekusieji senatvę, kurie tikrai įrodė, kad jie nėra atsidavę daigtiškumui, nepatekę po kūno, nuotaikos ir protavimo pavergimu, ale reiškesi visai žymiai iš savo esmės.

Matyt, Lietuviai yra per visus amžius išlaikę esmiškąją žmogaus laikyseną. Įrodo tai jau ir Lietuvių kalbos atsinešimas su jos ypatumais iš žilos senovės. Atsispindi tai ir iš tautos padavimų, pasakų, dainų, priežodžių, patarlių ir net iš to, ką vadinama prietarais.

Dvasinis mūsų žmonių gyvumas su visa-tuo pateko į dabartį. O kadangi Kūrybos vyksmas siekia visuose žmonėse tai atskleisti, Lietuvių tauta įsirodo einanti su juo. Todėl ji ir visais amžiais galėjo apreikšti esmiškąjį žmoniškumą, kam likimas skatina visokiais skaudumais visą žmoniją.

Tiesa, labai prisimintina, kad visa-ko trūksta Lietuvių tautos žmonėms, vyriausiai to, ką kiti žmonės yra įsigiję, atsiduodami daigtiškumui ir pasidirdami ne vien visokių daigtų, ale ir susižadidami visokias nuotaikos būsenas ir susikurdami labai turtingą mintių gyvatą.

Visa-to yra ir Lietuviuose. Bet tše, kur to žymiau, apsireiškia dažnai taip kaip ir kitur visokie neigimo veikimai saviškių santykiavime. Sužadinami visokie priešingumai. Tautos vieningumas skyla. Kartais net labai mokslinti žmonės nebeįstengia susiturėti. Ir todėl sukyla prieš visą tautą likimas.

Bet labai raminantiai veikia patiriant, kad Lietuvių tautos daugumoje yra išlikę senieji esmiško žmoniškumo pažymiai. Lietuvių tauta todėl gali būti to žmoniškumo skelbėja, kuriam esamais laikais žmonija lyg nori bręsti, kad ir visaip niaukiama ir slegiama. O tokiais Lietuvių ypatumais pasigrindia jos ateitis.

Tuo tarpu tautai skirtas labai ypatingas likimas. Lietuviai išsklaidyti po visą pasaulį, o Tėvynėje vargsta jų giminės. Svetimose šalyse viešantieji susipažinstą su visokių tautų žmonėmis. Ir tai yra jiems labai reikšminga. Kurs stebi kito tautiškumo žmones, susivoksią tikriau savo tautos ypatumuose.

Bet dar daug reikšmingiau yra tai, kad visokios tautos patiria geriau ir tikriau Lietuvius, jų tautiškumą ir pagaliau juose atsiskleidusį žmoniškumą. Taip tad Lietuviai gali tapti kitiems žmonėms skatinimu rūpinties savo žmoniškėjimu. Ir gali būt numanoma, ką reiškia Lietuviių tautos likimas.

Lietuvių tauta su savo vargu sprendia kūrybinį uždavinį, būtent mažos tautos pavyzdium veikti kitų tautų žmones. Ir kaip tik todėl labai reikalinga, kad Lietuviai apsireikštų, kaip jiems tai lemta, iš savo esmės ir tuo būtų tikrai tauraus žmoniškumo paveikslas.

Galimumas tam pagrįstas paveldėtu tautos ypatumu. Bet jam stiprinti būtina yra vis atsiduoti į Valią ir Galią Tojo, iš kurio, kuriuo ir kuriuopi viskas yra, visa, kas vyksta, kas atsitinka. O kadangi mūsų tautos dauguma tam vis ir dabar linksta, ji tuo tvirtina savo išlikimą ir buvimą.

Taip tada ir turi nušvisti Lietuviių tautos ateitis. Gal įsakmingiau negu kitoms tautoms užduota būti žmoniijoje žymaus žmoniškumo atsiskleidimu. Tokiu būdu ji liktųsi reikšmingu Kūrybos veiksmiu.

Todėl ir tegali jai tikrai būt skirtas laisvas gyvenimas žemiškojoje jos Tėvynėje, kurioje galės pilnai apreikšti savo patios vieš-patingumą. Ir galės būti palaiminta Jo, kurs ją atvedė iki šio laiko ir ves ją ir toliau maloningai į ateitį.

***

Mūsų tėvynė kaip jūrų salutė.
Vilnys ir bangos iš visų šalių

gresia griausmu ir ją daužo audringai!
 Bet jos dora kaip tvirtybė uolų.
 Jei mums pasaulyj draugų ir nebūtų,
 nieko nebodami žengsim uoliai
 tuo, ką aukštybė mums pagrindu stato.
 Bangos likimo mus neša gerai.
 Apsaugą teiks mums pačioji Teisybė.
 Liepsnos kūrybos bus mūsų galia
 nešti kilnumui žmogaus į pasaulį.
 Švento gyvensime Dievo valia!
Vydūnas, „Likimo Bangos“ 119-120psl.

11

VYDŪNAS ATSIMINIMAS

O švents yra atsiminimas!
 Atsiminimas Probotšiun!
 Atsigavims tikros esybės!
 Atsigavimas amžinos gyvybės!
 Jame susipin, kas yra,
 kas buvo ir kas bus!
 Jis tvirtina gyvenimą,
 Širdyj sušvinta kibirkštėlė,
 kaip saulėje raselė,
 ir blizga kaip žvaigždė,
 sukyla kaip ugnis,
 kol pagaliaus nesutvirtėja
 gyvosios meilės saulė.
 Ta spindi tad ir lieja
 šviesybę į visas šalis.
 Ir kaip žiedeliai
 taip širdis verias,
 ir kvepia maloniu kvapu
 grožybė lygiai kaip ir geras,
 ir viskas, kas teisu.
 Tatai šventa, šventa ugnis.
 Taip tad atgyja Lietuva,
 ir išvaduojama tauta.
 Tikra tšia Probotšiun tvirtybė,
 nebe šešėliai, tikrenybė.
 Išnyksta tai tamsumas,
 išnyksta priešingumas.

Tšia jau vienybė,
 kur meilė žinosi,
 ir aušt giedri diena.
 Įstatinis pildosi.
 Gyva, gyva tauta!
 („Probočių Šešėliai“, 176-177psl.)

12

DR.

J.ŠAULYS

VYDŪNAS

*Jo 80 metų sukakties proga
 (Iš atsiminimų)*

Taip dar neseniai, rodosi, tai buvo, kai 1903 metais, atvykęs Tilžėn redaguoti Varpo ir Ūkininko, pasižinau, tarpininkaujant Mortai Zauniutei, su jaunu dar kupinu energijos ir lakios fantazijos p. Vydūnu. Jis jau buvo žinomas kaip teosofas ir lietuvis patriotas. Mokytojavo jis tuomet vidurinėje, 9 kl. mokykloje Tilžėje. Iš profesijos mokytojas, jis ir visuomeninėje savo veikloje, gal ir pats to aiškiai neįsivaizduodamas, buvo veikiamas tam tikrų pedagoginių motyvų: kelti žmonėse aukštesnius žmogiškumo jausmus, veikti juos dorovės atžvilgiu, kartu žadinant ir stiprinant juose tėvynės ir tautos meilę.

Tuo tikslu Vydūnas buvo sukūręs Giedotojų Draugiją, kurios chorą jis pats miklino ir vedė. Organizavo ne tik Tilžėje, bet ir po kita Mažosios Lietuvos vietas, tos Draugijos vad. Šventes. Po koncerto, išpildžiusio įvairias lietuviškas liaudies dainas, visada sekavo 30 paties parašytųjų veikalų: komedijų, dramų, tragedijų vaidinimai. Visi tie vaidinimai buvo rengiami ne vien tik paprastai pramogai: jie turėjo kartu sužadinti klausytojuose ir tam tikras idėjas, sukelti tam tikrus jausmus, kurie padėtų žmogui pakilti aukščiau ir arčiau Prie gėrio, grožio ir meilės idealo.

Ne visi vienodai įvertindavo Vydūną: vieni kiek skeptiškai ir gal neigiamai žiūrėjo ir jo propaguojamas mistines idėjas, kiti ji betgi aukštai už tai vertindavo. Apskritai betgi susipratusių jų lietuvių tarpe Jis buvo gerbiamas už vyrišką drąsą ir pasiryžimą tarnauti savo visuomenei, žadinant ir palaikant tautinį jos jausmą.

Žinant Prūsų vyriausybės nuo seno vedamą lietuvių nutautinimo Politiką, reikėjo stebėtis nepaprasta Vydūno drąsa. Jis buvo juk ne Paprastas pilietis, o Prūsų mokyklos mokytojas, ir tai pačioje Mažosios Lietuvos širdyje – Tilžėje. Šiaip jau lietuviai inteligentai iš Mažosios Lietuvos (pedagogai, valdininkai ir k.), baigę aukštuosius mokslus, ypač stipendininkai, išėmus laisvųjų profesijų žmones, kurių labai maža tebuvo, buvo grūdami į Reino provinciją ir kitas Vokietijos dalis. Nežinau, ar Vydūnas turėjo dėl savo veiklos kokių susidūrimų su Prūsų vyriausybe. Bent apie tai jis niekuomet nėra man prasitaręs.

Čia reikia pažymėti, kad Vydūnas pats savo veikloje niekuomet, bent prieš didįjį karą, nėra maišęsis į politikos dalykus; jis tenkinosi vien kultūros darbu. Savo

teosofinėje veikloje jis betgi nesiribojo vien lietuviškąja auditorija, o ją buvo išplėtęs ir į vietas vokiečius, kuriems jis laikydavo teosofų draugijoje ir vokiškus pranešimus.

Negalima paneigti, jog to meto Prūsų konstitucinės monarchijos režimas buvo vis dėlto teise paremtas režimas, kuris teikė savo piliečiams gana laisvės veikti ir politiškai. Kitaip virto dalykai, kaip pamatysime, kai po didžiojo karo pradėjo įsigalėti Vokietijoje nacionalsocializmo sąjūdis.

Pažinęs Vydūną ir susidomėjęs Prūsų lietuvių gyvenimu, aš dažnai lankiau taip jį patį, taip ir jo rengiamas Šventes Tilžėje. Tos Šventės, įvairiomis progomis rengiamos tai Jokūbinės salėse, tai Piliečių, Šaulių ir k. namuose, praeidavo gana gyvai ir pakilusia nuotaika. Į jas susirinkdavo visuomet nemaža svečių, atvykusių iš įvairių M. Lietuvos kampų.

Pats Vydūnas, kaip aš jį tuomet 1903 m. vasarą pažinau (rudenop išvykau į Šveicariją, bet ir paskui dar laikas nuo laiko lankiausias M. Lietuvoje) buvo visuomet malonus, gyvas ir geros nuotaikos žmogus. Gyveno jis su žmona, nors ir kukliai, bet patogiai ir jaukiai. Buvo visuomet užimtas, be mokyklos, savo raštų darbais, Švenčių rengimu, teosofinėmis paskaitomis ir tt. Žodžiu, buvo pareigos žmogus. Kasdien betgi eidavo vakarop pasivaikščioti. Kartais jį lydėdavau tai į Jokūbinės parką, tai kitur, tokiu būdu galėjova laisvai išsišnekėti.

Kaip žinoma, Vydūnas yra griežtas vegetaras. Gal tatai leido jam išvengti daugelio ligų, susilaukti ne tik gražaus amželio, o, nenuilstamai dirbant, išlaikyti ne tik kūno, bet ir dvasios lankstumą.

Vydūnas, nors ir labai švelnaus ir malonaus būdo žmonių atžvilgiu, nėra vedęs plačių pažinčių: neturėjo tam laiko. Artimus betgi ir draugiškus santykius, tarp kita ko, palaikė su Morta Raišukyte, apsigyvenusia su motina Tilžėje, kuri, likvidavusi savo žemės ūkį, buvo persikėlusi miestan. Tai buvo artima jo idėjų pasekėja ir didelė lietuviybės rėmėja. Jos atvaizdą galima rasti Vydūno knygoje: „Litauen in Vergangenheit und Gegenwart“ (žr. 56-57 psl., kur ji yra 4-me paveiksle sėdimoje pozoje tarp dviejų lietuvių tautiniais 18-jo šimtmečio rūbais).

Vydūnas turėjo, jei neklystu, tris brolius: Albertą, gabų muziką, kuris, deja, dar jaunas 1905m. pasimirė, paskui Jurgį, mokytoją, parašiusį gana gerą trumpą Lietuvos istoriją vokiečių kalba, ir dar trečiąjį, kurio vardo nebeatsimenu, taip pat pedagogą, gyvenantį Berlyne.

Be to, Berlyne dar gyveno (ar bėra dar gyvos, nežinau) dvi Vydūno seserys, su kuriomis didžiojo karo metu pats Vydūnas supažindino mane Berlyne. Jas vėliau, būdamas 1931-38m. pasiuntiniu Berlyne, visuomet kviesdavau Pasiuntinybėn į Nepriklausomybės iškilmes.

Vydūno dvasinio susiinteresavimo apimtis buvo gana plati. Be anglų ir prancūzų kalbų, kurių dėstymu jis kaip pedagogas buvo užimtas, jis yra studijavęs dar įvairiuose universitetuose filosofijos istoriją, tikybos, kultūras, istorijos ir meno dalykus, gamtos mokslus ir teisių filosofiją, literatūros ir meno istoriją. Be to, yra jis dar studijavęs sociologiją, sanskritų kalbą ir k. dalykus.

Be jo parašytųjų raštų literatinėmis ir filosofinėmis temomis, randame tad ir tokių raštų, kaip antai: „Vadovas lietuvių kalbai pramokti“, „Einführung in die litauische Sprache“, pagaliau: „Litauen in Vergangenheit und Gegenwart“ ir ypačiai „Sieben Hundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen“.

Tom dviem paskutinėm knygom, būtent: „Litauen“ ir „Sieben Hundert Jahre“ Vydūnas, metęs savo neutralumą politikos klausimais, jau aiškiai ir be nusišėpimų pasireiškė kaip Lietuvos ir lietuvių reikalų gynėjas.

Reikia žinoti, kad Vydūnas, dar prieš skelbdamas savo „Litauen“ knygą, buvo jau apleidęs mokyklą ir išėjęs pensijon. Todėl, matyti, skaitė jis, kad nebereikalauja varžytis tais sumetimais, kurie jį vertė pirma šalintis politikos. Partiniu politiku jis nėra betgi niekuomet patapęs.

Jeigu dar „Litauen“ knyga, išėjusi pasaulin, kuomet ir pačių vokiečių tarpe Lietuvos klausimas buvo dargi teigiamai remiamas, nesukėlė protesto, visai kitas dalykas buvo užtat su „Sieben Hundert“ knyga, kuri pasirodė kaip tik naciams griebiantis valdžios vadžių Vokietijoje. Ta knyga iššaukė iš nacių pusės labai stiprią reakciją, atsiliepusią labai skaudžiai autoriui ir asmeniškai. Todėl po visokių labai žiaurių nacių organizuotų demonstracijų prieš jį, Vydūnas turėjo, visų iš baimės vengiamas, toliau pas save kaip kalėjime užsidaryti. Buvo likęs jau ir taip vienas, pasimirus ir žmonai ir M.Raišukytei. Teko todėl jam išmėginti visą vienatvės kartumą ir smagumą. „Pažvelgiu kartais – rašo jis ta proga – nuo savo rašymo stalo augštin. Prieš mane stovi ant spintos N. Luščynaitės mergaitė prie augšto kryžiaus. Žiedais jį papuošusi, ji glaudžiasi jopi. Taip aš glaudžiausias prie savo vienatvės“...

Naciai buvo kerštingi. Pasinaudoję kažki koku mažu ir nereikšmingu prasižengimu prieš devizų nuostatą, jie liepė jį 1938m. kovo 11 d. areštuoti.

Greit po to buvo atsilankęs pas mane Berlyne vyresnysis Vydūno brolis iš Berlyno ir, papasakojęs apie įvykį, klausė manęs, ar aš negalėčiau jam padėti ir padaryti kokių žygių pas Vokiečių vyriausybę išgauti jo brolio paliuosavimo. Formalio preteksto tokiam žygiui suprantama nebuvo. Bet, dedamos suinteresuotas gerais santykiais su Vokietija, aš vis dėlto ryžiausias savo atsakomybe pamėginti sudominti Vokietijos Užsienių Reikalų Ministeriją Vydūno faktų. Pasirodė, Ministerija buvo jau informuota apie įvykusį Vydūno areštą. Kaip ir spėjau, tuoj man priminė ten Vydūno knygą „Sieben Hundert“. Kiek galėdamas, stengiausias išaiškinti, kokį garsą yra Vydūnas įsigijęs Lietuvoje ir kokį apgailėtiną įspūdį yra padaręs Lietuvoje jo areštas. Nurodžiau, kad formalus pretekstas jo areštui nėra vertas išgriaužto skatiko: Vydūnas yra filosofas ir nuostatų devizų reikalais galėjo ir nežinoti, bent blogos valios jam čia negalima prikišti. Gi kai dėl inkriminuojamos knygos, ji taip pat nėra blogos valios produktas. Autoriausias norėta tik pasitarnauti geriems tarp abiejų tautų santykiams įvykinti. Ar šiaip ar taip, tiems santykiams sušvelninti gali padėti daugiau ne jo laikymas kalėjime, kuris jo senatvėje yra labai kenksmingas jo sveikatai, o jo paleidimas. Pagaliau, jeigu jo pasilikimas Vokietijoje, dėl šiokių ar tokių sumetimų, gali būti nemalonus Vokiečių vyriausybei, patarčiau leisti jam išvažiuoti į jo gimtinę Klaipėdos Kraštė.

Užsienių Reikalų Ministerijos referentas Lietuvos reikalams p. von Gr. atrodė supratęs mano išdėstytus momentus ir žadėjo pamėginti iširti dalyką ir pažiūrėti, kas būtų galima padaryti.

Ar ta mano asmeniška intervencija ką paveikė, nežinau. Apie tai negavau patirti. Tik maž daug po dviejų mėnesių, būtent gegužės 9 d., Vydūnas buvo vis dėlto paleistas iš kalėjimo, nors apleisti Vokietiją jam ir neleido, nes jo byla, nuolat vilkinama, buvo baigta vos 1940m., kuomet vasario 14 d. raštu Karaliaučiaus vyriausias valstybės

prokuroras pranešė jam, jog teisingumo ministro, fuehrerio įgaliojimu, paliepta jo bylą nutraukti.

Ir atsitiko taip, jog apie jo areštą ir tariamą jo nusikaltimą buvo vokiečių spaudos labai plačiai ir piktai prirašyta, gi, nutraukus bylą, ta pati spauda nė žodžių nebebaminėjo. Vadinasi, nepatinkamo žmogaus garbė gali būti plėšiama, bet padarytoji žmogaus garbei nuoskauda atitaisyti – neleidžiama...

Bet štai artinasi jau Vydūnui tarp darbų, rūpesčių ir vargų 80 metų sukaktis. Toks jau likimas: žmonės neina jaunyn...

Kad žmogui sukanka 80m., dar nėra pats savaime taip reikšmingas faktas: yra žmonių, kuriems pasiseka išgyventi net per 100 metų. Šituo atsitikimu reikšminga yra, kad Vydūnas gyveno ir veikė ne sau, ne savo gerovei didinti, o savo visuomenei, stengdamas įkvėpti jai pasiilgimą aukštesnių žmoniškumo idealų, aukodamas kartu Tautai visas jėgas, pastangas ir nenuilstamą darbą praskinti jai kelią į geresnę ir šviesesnę ateitį.

Už visa tai priklauso Vydūnui mūsų visuomenės simpatijos ir nuoširdus bei gilus jam pagarbos bei dėkingumo jausmas.

Asmeniškai, pagerbdamas ta proga savo senąjį bičiulį ir bendrojo tautos darbo talkininką, norėčiau vien iš visos širdies palinkėti, kad Apvaizda leistų jam dar ir toliau tęsti ir baigti bent daugumą to darbo, kurį jis yra sau užsibrėžęs.

Lugano, 1948m. kovo 1d.

Lietuviai negali pasilikti akli tam, kas darosi. Negali jie atsilikti nuo kitų tautų. Visa žmonija rengiasi geriau spręsti savo uždavinį. Tapti iš tikrųjų tuo, kas ji būti turi. Nors ji dar gana klaidžiojo ir klaidžios. Nors ji buvo ir dar yra žmogžudžių urvu. Žmonija pavadinta būti Dievnamiu. Tuo trumpai kiekvienam žmogui, todėl ir kiekvienam Lietuviui pastatytas aukščiausias uždavinys.

Nesą tik kiekvieno pasiryžimu ir darbu tas uždavinys sprendžiamas. Kiekvienas turi gyventi pilnu pasišventimu tam, kad visas jo buvimas būtų nuolatinė malda dvasioje ir teisybėje. O ką žmogus ir darytų, vis jis turėtų veikti pasišventęs ir pasišventinęs savo darbui. Visumet jis turėtų gyvai pajauti neapsakomai šventąją Akivaizdą Tojo, kas buvo, esti ir bus. Taip jis spręs savo uždavinį. Taip jo gyvybė tvirtės. Taip ji išliks. Išliks, kadangi augs, ir visa tauta ir žmonija.

Vydūnas, „Mūsų Uždavinys“, 1921m., 188 psl.

PROF.
PALANGOJ
Palanga – svieto pabanga

IG.KONČIUS

Prieini savo žemės galą. Neužmatomos platybės vanduo. Ir pro nematomą – kiaurą orą – dausų ribos neįmatai.

Staiga ramios vasaros giedrioj tuščioj dangaus mėlynėj kyla mažas-mažas debesėlis. Greit augdamas, jis plaukia žemės link. Jau Kretingoj-Kartenoj lyja. Plungėj audra. Persisvėrė per Kontaučių-Vilkačių-Telšių aukštumas, jau dideli debesys aprimsta, audra nučiuža, lytus vos beduliuoja.

Čia galingas valdovas įsimyli į kuklią beturčio žvejo dukterį. Narsus karys, prieš ieškodamas – savo žemės ribas plėsdamas, susmunka prieš švelnią mergaitę, pasižadėjusią visą amžių šventąją ugnelę kūrenti.

Išauga didelis mažoko ūgio vyras, ir savąjį kraštą gražiai sutvarkęs ir svetimųjų kraštus apvaldęs. Priešus įbauginęs. Tėvynę pagarsinęs nuo jūros iki jūros. Čia jos ribos. Prie Baltosios įgimęs. Juodojoj jau žirgą girdęs. Ir jojo-važiavo, kur rytai-vakarai. Visur laimingai-plačiai.

Čia baudžiava aštri žėrėjo. Nejauku žmonėms. Šiurpu ir valdantiems. Čia rusų valdovas savo samdinį su kazokais išlaipino. Nuo čia sukilėlius malšino. Čia tas samdinys ir dvarų prisipirko. Nuo čia gimusių žmonių pats sirpo.

Čia įsteigė mokyklą, vokišką, ne bi kokią. Savo kalba mokyti pradėjo tik prieš 62 metus. Aprusinti norėjo, bet kitaip išėjo. Iš čia tikroji šviesa į kraštąėjo tolyn. Iš čia gajus debesėlis derlių, palaikė. Jau lemtingoji valanda pamažu slinko vis artyn.

Čia ponai didieji dar savaip norėjo žemaičių vaikus pamokyti, kad kalbėti mokėtų, kad ponus gražiai pasveikint galėtų. Tad, vaikas, jei jau ne ruskis, tai bent lenkas turi tapti. Mokykloj moko, laužia. Namie šeiminkės stumdo, audžia. Žemaičio vaikas tyli, laukia, ko čia kas nori, kad niekur ramybės neduoda, kad visus tik iš tėvų gautus įpročius peikia-ardo, išsižadėk, sako, savo pavardės, vardo. Tu jau nebekuprotas-kojinuotas, bet mokytas-batuotas. Kas tavo kalba, kas ja kalba? Kur su ja nuvažiuosiusikalbėsi, ką savam krašte pamatysi, su kuo susišnekėsi. Tik arti-ekėti, į purviną žemę veizėti.

Kieti žemaičių vaikai. Retas tepalaužiamas. Ir poniškesniems atslūgdavo noras ponais būti. Ir jie į būrįėjo, ir jie su karštesniaisiais-atviresniaisiais dėtis žadėjo.

Atvažiuodavo į Palangą dideli ponai. Šešetas arklių. Arkliai bėri, visi kaip vienas. Eina kaip smakai. Vežimuose sėdi ponaičiai-panelės.

Kiti su juodais žirgais nuo Kretingos – Darbėnų. Dar kiti per Rukiavą iš kažkokių tolybių atlėkdavo. Vis panos-ponaičiai.

Žiūri žvejo vaikai, Paronžės nendrėms klotų lūšnelių perai, kai anie pavalgo ir šoka, pavalgo ir šoka. Po savaitę-kitą, kiauras dienas-naktis.

Valgo ne menkę-plekšnelę. Šoka ne aguoną-blezdingėlę.

Vis svetimi. Vis kiti. Keistai rėdėsi. Nesuprantamai kalbėjo. Ir ne tik vieta, bet ir elgesiais-papročiais čia svieto galas. Maudosi, pluškenasi jūroj skaidrioj. Raivosi-dribso kopos smėlėtojų atokaitoj. Ir vaikai, moterys, vyrai. Ir pavieniui, ir šeimomis, krūvoj. Balsuoja ir tie, kuriems nepriderėtų už bendras maudyklių vietas. Seniau valandomis skirstė, paskui tilto pusėmis.

Ir pats tiltas prieš 60 metų turėjo Žemaičių žemei uostą atstoti. Prekes įgabenti. Pono plytas išvežti. Žmonių sėmenis, linus išgabenti. Druskos, žibalo parvežti.

Ir kitaip iš Palangos šviesaėjo. Čia juk Kuršas buvo. Kiti įstatymai, kitos teisės. Kiti parėdymai, kita tvarka.

Ir lietuvis čia kartais tarnybą galėjo gauti. Ir gydytojui buvo leista gyventi. Tik arbatos, skiečių, skarelių, armonikų-dūdelių, knygų nebuvo leista gabenti per sieną neužtiestą, grioviais neužverstą, tik sargybom retokom apsaugytą. Gerią paupariai – liubrikai kelius dabojo ir, netik savąją, bet ir parneštinę mėgo-gurkšnojo.

Seniau susitaisiusios gurgolės žiemos naktimis rogių keliais ir be kyšio prasiversdavo, pagąsdinę šūviais. Bijoj sargyba, tylėjo. Kai jau sargybos padidėjo, rogių kelias pasunkėjo. Liko tik tamsios naktys.

Maldaknygės ir skaitomos knygos, ar „Kryžius“ ar „Tėvynės Sargas“ visada kiauraiėjo. Dažniausiai sykiu su paraku, skysčiais, arbata.

Maždaug tokiu metu ir pirmasis Lietuvoj vaidinimas buvo Palangoj suruoštas.

Privirto žmonių, privažiavo. Ne tiek daug kam pasisekė „Ameriką pirtyje“ pamatyti, kiek daug apie tai buvo kalbėta. Plačiai pasklido gandas po Žemaičius, Aukštaičius. O valdžios saugumo žmonės po dešimties metų ir vėliau sau nagus tebegriaužė, kam leido, nepramatė. Turėjo sutrukdyti, kaip toliau kad trukdė. Nes nėra spaudos, uždrausta. O čia viešai kalbėta, vaidinta.

Tiesa, Palangai spauda nebuvo uždrausta. Rygietis arseno geležies išradėjas, čia širdžiai lašus savo aptiekoj, gyvuliam miltelius, meilei kvapus – perfiumai su mišku – gamino, pardavinėjo, o žmonės labai tai mėgo – supirkinėjo. Ir į Šventą Roką kartais vien dėl vaistų iš tolo važinėjo. O trejom devyneriom net lotyniškam raidėm „naudojimo būdas“ aprašytas. Vėliau, tiesa, graždanka atsirado.

Nešė sveikatą jūros vanduo, – pabraidyk ligi kelių, nueik taip nuo tilto iki Birutės šventojo kalnelio. Pasimelsk kalne, prie uždaros koplytėlės laiptelių. Sumesk poterėlius. Pasveiksi — pastiprėsi. Čia tikros sveikatos šaltinis. Čia juk amžina ugnis degė. Čia Birutė vaikštinėjo. Čia Kęstutis jodinėjo.

Bet sveikatos davė ne tik parsivežtas jūros vanduo, ir Palangos aptiekos vaistai anie.

Tačiau kraštui tikrosios — amžinosios sveikatos davė mokykla, per sieną perneštos knygos, Tasgatis, tas vaidinimas. Žinoma, sykiu našiau. Vienas duoda kūnui sveikatą, kitas protui, tautos dvasią žadina, pasako, kad esi lietuvis, kad galima ir viešai lietuviškai kalbėti. Kad ir poniški žmonės nesigėdi lietuviškai kalbėti. Kad lietuvių kalba tinka visų mokslų mintims išreikšti. Netrūksta žodžių, ryškių, aiškių, gražių.

Tai tokioj Palangoj su jos „mažąja seminarijėle“ buvo norima vaidinimu apvaikščioti pirmojo vaidinimo dešimties metų sukaktuves.

Kliudė valdžios pareigūnai. Sakėsi kitiems teises perleidę ir vaidinimams tinkamas patalpas turį savininkai. Su vienais rusiškai kalbėk, — nesusikalbėsi. Su kitais lenkiškai liežuvį laužyk, tavęs nuduoda nesuprantą. Arba, gerai abeji supranta ir užpakalines mintis aiškiai numato. Tikslai skirtingi, griežtai priešaringi. Čia kieno rankoj lazda, to ir viršus. Ir dar jų abiejų lazdos tuomet tik po vieną galą teturėjo. Nei mes lazdos turėjome, nei anų viengalės lazdos nešamąjį galą galėjome pačiuoti.

Bet buvo ir dar kliūčių. Trūko žmonių — vaidintojų. Jų reikėjo ieškoti vasaros darbymetyj ir atsigabenti.

Tad, vieną ankstyvą rytmetį atsidūriau iš Palangos Dmitrave — Tūbausiuose. Kas jų dabar nežino. Visi prisiminame tą KZ tarp Darbėnų ir Kretingos. Kas piliavų neatliko, kas ko nepaklausė, ar kurį įskundė kaimynas-pasalūnas, ar vokiečių samdytas

pataikūnas, tas visoko regėjo, visaip jautė, nors dirbo-plušėjo, bet pareigūnai vis vien siautėjo.

Prikalbėjęs ūkio vedėją Gaigalą neatsisakyti padėti vaidinamą suruošti, jau po pietų grįžau į netaip jau senai iš Sibiro ištrėmimo grįžusio daktaro Liudo Vaineikio šeimos pastogę.

Sako, yra svečių. Tau duosime valgyti užduryj. Gerai, sakau, o buvau tikrai perkoręs, — Ir diena karšta ir kelias smiltėtas.

Supažindino... Vydūnas. Brakas.

Brakas, kaip Brakas iš Klaipėdos, jaunas, švelnios išvaizdos, kuklus vyras.

Bet Vydūnas iš Tilžės, visai kas kita. Savotiški plaukai. Įdomi kakta, sunkiai įstebimos akys. Vis nori žiūrėti į tą galvą „visumoje“. Baltas švelnus vilnonis megstinukas atstoja liemenę. Neapakliška apykaklė. Ilga gintaro kartelė ant kaklo, turbūt, laikrodžiui prisirišti. Lengvutis, tarsi iš oro švarkelis. Jau, sakyčiau, vienu skylių naginaitės su plonyčiais puspadukais. Atrodė Saulės spindulių perveriamas, vėjo tajau tikrai kiaurai perpučiamas. Tarsi nieko kūniško. Viena tik siela. Ir ne tik sava siela. Bet visų sykiu vaikščiojanti siela. Ji mąsto už visus. Ji yra vidus visų. Ji visų vidų mato, nusako, palaiko, taiso, žadina, varo pirmyn. Kad kalba, rodos, ir už mane pasako, ir už mano draugą-pažįstamą. Tegu ir apie vieną ką sako, bet nuduoda, tarsi visus tai liečia, iš visų po biškį tai paimta, visus pamini, visų neminėdamas — vienaskaitoj kalbėdamas. Gražu, kai puokštėmis, vaizdais kas kalba, kai, žmogaus neliesdamas, apie visus pasako, visus pamoko, visiems pataria.

Klausau, stebiuos. Dairaus, kaip sapne pasijutęs. Bi nesuprasdamas, kame esu, ką girdžiu, ką matau.

Gerojo šeimnininko malonioji žmonelė Stasė sako:

— Tu klausykis, bet valgyk, juk esi išalkęs.

Vydūnas valgo kažkokius žirnelius, ankšteles, morką. Vienas pats. Kiti pavalgę.

— Aš lavono nevalgau (labai minkštai „1“ išardamas, sako). Ta ir buvo jo pasikalbėjimo tema.

Nepatogu prisipažinti. Tačiau ir po tiek metų reik teisybė pasakyti. Sėdžiu aš tame užduryje, Vydūno nematomas. Sėdžiu, pro plyšelį žiūriu — viską matau, viską girdžiu. Ir traškinu sau viščiukų kulšis — sparnelius.

Kalba jautri, įtikinanti. Švelni-viliojanti. Patraukli. Tačiau alkis ima savo.

Buvau, matyt, dar jaunas, daug kūniškos jėgos. Kūnas viršijo protą.

Buvau tuomet taip pat dvejopas, kaip ir pati Palanga nuo savo seniausių laikų iki pastarųjų Nepriklausomos Lietuvos dienų.

Mačiau ir girdėjau Vydūną ir paskui. Ir Lietuvos Universitete suteikiant garbės titulą. Ir skaičiau „Jaunimą“. „Ne sau žmones“ (net vaidinau), visus „Probočių šešėlius“. Bet visus gautus vėliau įspūdžius pyniau su tuo pirmuoju įspūdžiu, kai Vydūnas vienas pats, beveik kambario viduryj plataus-ilgo balto stalo užstalėj sėdėjo, kai visaip pakrypę, daugiausiai pakrypusios, klausytojai-klausytojos, rimtai nusiteikę, klausė-žiūrėjo, kai aš to paties kambario užduryj, mintimis visai sutikdamas, bet tikrumoje visai priešingą garbingam kalbėtojui darbą dirbau.

Tai buvo Palangoj, toj priešgynybių padangėj. Čia vis pynėsi galingi su menkučiais. Audros su giedra. Žvejų laiveliai su jūrų bangomis. Vanduo su žeme. Čia vokiečiai senovėj. Paskui rusas. Lenko niekad čia netrūko. O lietuvius, paniurus, kur reik

tylus, visad darbštus, ėjo sau ir ėjo. Ir išėjo savo kelią, — atrado save savo žemėj.
Pažadino kraštą, sukėlė.

Gyveno ten ir gyvens.

**Ir vėl kitaip mane pasveikin kraštas!
Giesmė aidėjo, ir suskimbo kanklės!
Bet lyg tai viskas buvusiojo amžiaus!
Oi, kad nuneštute mane, balsai,
kur mano ilgesiui būt paguoda,
nuvestute į tėviškę, kurią
lyg jau suradęs, vėl nebetekau!
Tik širdyje ji vis man skelbiasi,
nors akimis ir nieko nebmatau.**

Vydūnas. „Pasiilgimas“, 1938m. 50psl.

M.

VAITKUS

VYDŪNAS IR JAKŠTAS PRIE VIENO STALO

(Žiupsnelis atsiminimų)

Kas bent kiek geriau pažino Jakštą ir bent tiek pat pažįsta Vydūną, tam šis vaizdas „Vydūnas ir Jakštas prie vieno stalo“ kvepia truputį sensacija. Ar tai galėjo kuomet atsitikti, ir kuo tai būtų turėję baigtis? Juk tuodu vyrai tokie skirtingi savo ideologija ir mąstysena, o Jakštas, nors sielos gilumoj švelnus, kaip ir Vydūnas, bet lengvai užsidegęs ir tuokart pasidaręs griežtas bei šiurkštokas: ne be reikalo Jakšto bijodavo daugis mūsų įžymiųjų vyrų. Tad iš tikrųjų ne vienas gali stebėtis: „Vydūnas ir Jakštas prie vieno stalo? Na, na!“

O vis dėlto tai tikrai įvyko. O kuo baigės, tuoj pamatysite.

Buvo tai 1928 metų pradžioj. Tuomet, kovo 22 dieną, buvo sukakę Vydūnui 60 metų. Toks žymus rašytojas, tautos mokytojas, auklėtojas ir vadas — reikia tinkamai paminėti tas sukaktuves. Bet negirdėti, kad būtų rimtai bei plačiai tam ruošiamasi. Tokie jau mes, lietuviai, esame! patys būdami drovūs, nesiverždami į garbę, pagaliau — ir nesugebėdami jos siekti, mes ir savo vertingųjų vyrų nesiskubiname, o ir nemokame pagerbti, taip jog, iš šalies žiūrint, atrodo mus pačius nepažįstant savo didžiųjų žmonių ir esant lig jų dar nepriaugusius. Taip mus savo laiku įvertino ir pasmerkė žinomas lenkų rašytojas Nowaczynski, matydamas, kaip mūsų tuometinė visuomenė maža tepažįsta ir reikiamai nevertina Vydūno. O gal Nowaczynski ir neklydo: gal mes, lietuviai, ir iš tikrųjų nepažįstame (netgi nesistengiame pažinti) savo didžiųjų vyrų ir esame lig jų toli gražu dar nepriaugę.

Kaip ten yra, taip — vis tik prieš 20 metų lietuvių visuomenėje kilo viena-kita pastanga paminėti mūsų Vydūno šešiasdešimt-metės sukaktuves. Tarp kitko, ir t. v. ponios Čiurlionienės rašytojų bei kalbininkų būrelis pasiryžo ta proga Vydūną pagerbti.

Kas gi tai buvo per būrelis? Jis išvarė šiokią tokią (gal ir giloką) vagą mūsų kultūros bare; o ar daugelis, ypač jaunieji, yra apie jį girdėję? Tad noriu čia apie jį keletą žodžių prabėgomis įterpti, ypač kad ir jis yra sukaktuvininkas: 1947 metais jam suėjo 20 metų amžiaus.

1919 metais, kuriant „Vilkolakį“, teko man kolegiškai susidurti su ponija Sofija Kymantaite Čiurlioniene, o ilgainiui ir arčiau susipažinti. Kadangi buvo tai gabi, inteligentinga bei įtakinga moteris, man veikiai atėjo mintis: puiku būtų, kad ponija Sofija sukurtų literatūrinį saloną ir jam vadovautų, — ji tam turi gražių duomenų. Progai pasitaikius, tą mintį p. Čiurlionienei pareiškiau. Matyti, apie tai ji ir pati jau buvo galvojusi — tad mielai sutiko realizuoti tą idėją. Bet praėjo dar keleri metai, kol žodis virto kūnu. Pradžia buvo labai kukli: šeštadienių popietėmis susirinkdavome pas p. Čiurlioniene kalbininkas vertėjas Jurgis Talmantas, vilniškis veikėjas kun. Nikodemas Raštutis (1947 metais Weidene miręs) ir aš, gerdavome arbatą su sausainiais, Čiurlionienė skaitydavo savo verčiamą Moljerą, Talmantas — Šekspyrą ir bendromis jėgomis tuos vertimus taisydavome. Buvo tai 1927 metų pradžioj. Pirmiausia norėjom įtraukti į savo ratelį vieną-kitą įžymų kalbininką. Svarbiausia būtų buvę turėti savo tarpe lietuvių rašomosios kalbos tėvą Joną Jablonskį. Ponia Čiurlionienė buvo jo mylima mokinė. Jis labai susidomėjo ratelio darbu; bet, kadangi tuomet jau turėjo suparalyžiuotas kojas, tad sutiko dalyvauti mūsų darbe bent per telefoną, atsakinėdamas į mūsų klausimus, arba priimdamas mus ir pamokydamas savo bute. Tie apsilankymai, matyti, teikdavo jam nemaža malonumo: atsimenu, atėjus ir sveikinantis, jis paimdavo tau ranką ir ilgai ją laikydavo, švelniai spausdamas ir taip spindulėtai žiūrėdamas į tave savo primerktomis senomis akimis (o tos smulkios raukšlytės akių kampeliuose taip mielai radijuodavo), kai blankios lūpos tėviškai šypsodavo žilos barzdas bei ūsų rėmuose. Paskui tekdavo bet kur sėstis, išsitraukti užrašų knygelę, klausytis ir rašyti, rašyti. Ir verta buvo: senasis kalbininkas tiek naudingų ir įdomių dalykų pripasakodavo. Ir galo nebūdavo — kaip neišsenkama upė teka ir teka... Tai iš anksto numatydami, buvome taip susitarę: pirma išeis neatsisveikindama Čiurlionienė, lyg niekur nieko — lyg vandens atsigerti ar ką — ir jau nebegrįš; paskui išeisiu taip pat aš; pasiliks Talmantas, jauniausiasis, kaip būtinas klausytojas, paaukotas mielojo šeimnininko kalbos srautams... Kaip tai man priminė Kazimierą Jaunių!...

Bandėme įtraukti į savo šeštadienius kalbininką J. Balčikonį — nepasisekė: perdaug apsikrovęs darbais; bet vis tik yra tekę jį matyti savo ratelyj. Gana anksti prisidėjo Putinas ir gana uoliai dalyvavo ligi ratelio galo. Balys Sruoga, nors geras Čiurlionienės bičiulis, neprisidėjo; užtat ištikima ratelio narė ilgą laiką buvo jo žmona istorininke Daugirdaitė-Sruogienė. Eilę metų uoliai lankėsi šeštadieniuose Alė Sidabraitė-Zalinkevičaitė. Atsdmasinome vieną kartą netgi Maironį su Vaižgantu bei Vinčą Krėvę; bet daugiau jie ratelyje nebesirodė. Su Krėve neteko kalbėtis, kodėl daugiau nebesilankė; o su Maironiu bei Vaižgantu, grįžtant namo, teko bendrai apibūdinti ratelio posėdį: per sausas — beveik išimtinai kalbos dalykai. Maironis būtų norėjęs girdėti naujos ratelio narių grožinės kūrybos, grožio bei meno diskusijų, poezijos deklamacijos, dainos, muzikos. Vaižgantas jam pritarė. Yra tekę tuo reikalu girdėti ir

Putino nuomonę: ji buvo mažne tokia pat, kaip ir Maironio. Ir aš jam pritariau, atsidusęs. Bet ką veiksi! Be galo svarbu yra rašytojams savo kalbą kuo geriausiai pažinti, ko mums taip stinga. Tad ir Putinas, ir aš ir toliau uoliai lankėme Čiurlionienės šeštadienius ir po keletą valandų kantriai mokėmės lietuviškai mąstyti, kalbėti ir rašyti.

Kurį laiką lankės rately Juozas Keliuotis. Pastebėjęs, kiek čia naudingų kalbos dalykų iškeliami bei išaiškinami, jis patarė vesti posėdžių protokolus, o kalbinę medžiagą duoti laikraščiams. Užtat jį išrinkome ratelio sekretorium. Jis netrukus mus metė, bet jo mintis pasiliko; tik ji buvo modifikuota: užuot davinėjus savo medžiagą kitiems laikraščiams, patiems leisti kalbos reklamams laikraštį „Gimtąją Kalbą“, kurį vėliau perėmė „Sakalo“ bendrovė. Tinkamų redakcinei komisijai narių bei šiaip jau laikraščiu bendradarbių jau turėjome, nesgi į ratelį neseniai buvo įstojęs daktaras Antanas Salys, kiek anksčiau — V. Kamantauskas, o truputį vėliau — kalbininkas Jonikas. D-ro Pr. Skardžiaus prisijaukinti nepasisekė: pasirodė, kaip meteoras, džiugino mus savo neišsemiamą Žinią, teigimų precizija, argumentavimo nuodugnumu — ir vėl išnyko. Pasiliko ratelyje viena kalbos saulė — prof. A. Salys, iš kurio ir ratelio nariai daug išmoko, ir į visuomenę nemaža pateko.

Ilgainiui prisidėjo prie mūsų būrio dar visa eilė vertingų narių — Salomėja Nėris, Antanas Vaičiulaitis, Neveravičius, Korsakas-Radžvilas, kurie eilę metų uoliai lankė ratelio šeštadienius. Prieš galą įstojo ir Kazys Boruta.

Iš svetimtaučių atsidėjęs daugel metų dalyvavo ratelio posėdžiuose prof. Michel, kuris buvo labai naudingas ypač nagrinėjant vertimus, nes gerai mokėjo daug kalbų, naujųjų ir senųjų. Ilgesnį laiką lankėsi prof. Karsavinas, kuris skaitė mums savąjį Hégelio filosofijos įvado vertimą. Nėr ko nė sakyti tą darbą buvus rateliui labai kietą riešutą. Suteikė garbės mūsų šeštadieniams ir profesoriai Šilkarskis su Brenderiu — Homero vertimo reikalu.

Ratelis veikė ligi bolševikams užgriuvus Lietuvą 1940m. birželio 15 dieną. Per tryliką su viršum savo gyvenimo metų per savo koštuvą praleido nemaža vertimų bei originalių kūrinių, iškėlė iš tautos lobyno ir paleido į apyvartą ne vieną vertingą žodį bei gražų posakį, nukalė ir padovanojo visuomenei ne vieną reikiamą terminą, iškėlė bei pasmerkė daug rašomosios kalbos svetimybų, netinkamųjų ir biauurybių — taip joga galima pasakyti jį negaišinus veltui laiko.

Iš to tatau ratelio (beje, tuomet dar visai maža) 1928 metais išėjo iniciatyva — kad literatai pateiktų pietus pagerbti šešiasdešimtmečiam Vydūnui. Tiksliau sakant, tą mintį iškėlė p. Čiurlionienė, didelė Vydūno asmenybės gerbėja, o mes kiti mielai pritarėme, ir, žinoma, visą tą triūsą palikome jos galvai, tik savo tarpe susitarėme dėl pačių principinių dalykų: pietūs turi būti grynai „vydūniški“ — kuklūs, visai vegetariški ir be jokių svaiginamųjų gėrimų; pietuose turi dalyvaut vien rašytojai ir tai visokio amžiaus bei kryptų, kad tuo būdu būtų ryškiau parodyta, kaip plačiai rašytojų šeimoj (ir visuomenėj) Vydūnas yra gerbiamas.

Mes nė vienas neturėjome aiškaus supratimo, kokie turi būti tikrai vegetariški pietūs. Kad neapsijuokintume, o ir solenizantui nesudarytume keblumų, sutarėme, kad Čiurlionienė susisieks raštu su artimiausiais Vydūno žmonėmis, kurie geriausiai pažįsta jo kasdienį gyvenimą, ką valgo, kaip patiekta, kokius valgius labiausiai mėgsta ir tt.

O kur tuos pietus ruošti? Tik jau ne kokioj viešoj patalpoj, o intymiai, šeimyniškai, nedideliame būriui gerai parinktų žmonių, kad nepatektų koks priešas, peštukas,

išsišokėlis. Būtų gera pačios Čiurlionienės bute — bet jis per mažas. Pas kurį kitą rašytoją? Bet pirma reikia nusistatyti, kuriuos būtent rašytojus pakviesti, ir sužinoti, kurie sutiks dalyvauti. Savaime suprantama, pirmiausia reikia kviesti reprezentatyvinius tos pat kartos, kur ir Vydūno, rašytojus, vadinamas — Jakštą, Maironį ir Vaižgantą, iš pomaironinės kartos — Krėvę, Girą, Putiną, Sruogą, Kiršą, Vytautą Bičiūną. Truputį svyruota dėl Jakšto: begu bus jiedviem malonu — ryškiems ideologiniams priešams — susitikti prie vieno stalo? Dėl Vydūno — nebi-jojom: net nemaloniausioj situacijoje jis nė nevyptels. Bet Jakštas? Aš, pažinęs šį vyrą nuo 1906 metų ir matęs jį įvairiausiose gyvenimo aplinkybėse, įtikinėjau, viską eisiant kaip per vandenį, nes žinojau po šiurkštoku kevalu Jakšte esant aukso širdį, o pagaliau jį esant taip krikščioniškai išsiauklėjusį, jog ir tas kevalas, savininkui normaliai santykiaujant su žmonėmis, pasidaro tiesiog šilkinis, ir vien tuokart Jakštas apsivelka kietaisiais savo šarvais, kai tenka stoti į kovą dėl brangiausiųjų savo įsitikinimų. Vargiai bebūčiau įtikinęs p. Sofiją: ji pati buvo savo laiku patyrusi, kaip šiurkščiai paglosto Jakštas netgi ponias ar paneles, jeigu jos pasirado per toli atsitraukusios nuo jo estetinių ar kitokių idealų; mat, p. Čiurlionienė-Kymantaitė dar prieš 1907-1908 metus buvo parašiusi poezijos kūrinėlį „Siela-kibirkštėlė“, ir Jakštas savo „Draugijoje“ ją negailestingai sukritikavo, taip jog jiems abiem buvo labai nepatogu vėliau viens-antram ir į akis pažvelgti. Taip buvo ligi kokių 1920—1921 metų. Tuokart p. Čiurlionienė kreipėsi į mane su prašymu ar aš negalėčiau paskolinti jai iš Jakšto vieną retą lietuvišką spaudinį, kuris jai esąs reikalingas jos studijoms, o kurio niekur kitur negalima begauti. Aš atsakiau, kad Jakštas tokių spaudinių niekam neduodąs iš savo buto išsinešti; leidžias vien ten pat pas save pasiskaityti dr reikiamas ištraukas nusirašyti. P. Čiurlionienė pareiškė tai esant neįmanoma: ji tiesiog bijote bijanti Jakštui net pasirodyti. Vargais negalais įtikinau, Jakštą toli gražu nesant tokį baisų, o kadangi jinai yra tikrai narsi moteris, tad ir ryžos nueiti. Ir nuėjo, ir laimingai grįžo. Ir visai pakeitusi savo nuomonę apie Jakštą, tiesiog susižavėjusi jo džentelmeniškumu. Tad ir dabar lengvai davėsi įtikinama esant nepavojinga suledst Vydūną su Jakštu akis į akį. Kilo abejojimų ir dėl Balio Sruogos: jis buvo labai nepalankiai atsiliepęs (bene „Skaitymuose“) apie Vydūno kūrybą.

Kviestinuosius pakviesti, susitarti dėl patalpos ir pačių pietų patiekimu pasirūpinti ėmė p. Čiurlionienė.

Ir ką gi, Jakštas, pats Jakštas sutiko dalyvauti! Tad ką bekalbėti apie Vaižgantą: juk be jo, kaip jis pats yra man sakęsis, nėra apsėjęs Lietuvoje joks skandalas. Sutiko ir Putinas su Kirša bei Bičiūnu. Nebeatsimenu dabar, kodėl nedalyvavo Maironis, Krėvė ir Gira. Kad nedalyvavo Sruoga — lengvai suprantama.

Kur ruošti pietus, tą klausimą dabar buvo lengva išspręsti: Vaižgantas tuomet jau buvo Vytauto bažnyčios kūratoru — turėjo gana padorų butą, savą virtuvę, pakankamai didelį valgomąjį, kiek daugiau išteklių, nei mes kiti, na, ir, kas svarbiausia, tą savo vaižgantinę aukso širdį ir aukštaitišką vaišingumą, o ir Vydūnui jis, kaip seimininkas, buvo malonus. Tad viskas- buvo aišku, ir buvo galima kviesti patį sukaktuvininką. Tai atliko irgi p. Čiurlionienė. Vydūnas sutiko. Tik nebeatsimenu, ar toji mūsų iškilmėlė buvo jūdvių susitarta atlikti kovo 22 dieną, ar kurią kitą.

Skirtoji diena atėjo. Vydūnas atvyko į Kauną. Pietų valandą susirinkome pas mieląjį Vaižgantą, kur žmogus visada jausdavais kaip namie, kaip pas brolių. Laimingąjį būrelį sudarėme p. Čiurlionienė, Vaižgantas, Jakštas, Putinas, Kirša, Bičiūnas ir aš

Šnekučiuojame — ir truputį nerimas ima. Vydūną pažinome, manding, visi, bet gal daugumas vien iš atsto, iš tribūnos ir katedros — kaip kalbėtoją ar paskaitininką. O visi žinojome ir jautėme, kad tai yra nepaprasta dvasia. Ir štai tuoj pat teks susitikti veidas į veidą, žvelgti į jo žvilgį, paspausti tą sudvasėjusiąją ranką, išgirsti tau skirtą jo žodį, jam atsakyti... Jausti atmosferą įtampa... Kaip viskas pasiklos?... Žiūriu į Jakštą: jam veidas timpčioja. Žiūriu į Sofiją — ji maloniai šnekas su Jakštu (jai, vienintelei būrelio poniai pietų šeimininkei tenka garbė ir pareiga „bovyti“ vyriausiąjį svečią); bet ir jai skruostai nekasdieniškai iškaitę. Žiūriu į Putiną ir Kiršą (o dvasioj ir į save patį) — tariamai natūraliai šnekamės, stengiamės netgi šypsoti; bet visa tai yra vien kaukė nerimui užmaskuoti, o šiaip jau mūsų savijauta — kaip mokinių prieš egzaminą... Vien Bičiūnas kaip paprastai ramus, ir jo veido pilnatis kaip paprastai truputį sarkastiškai šypso... Visa laimė, kad šeimininkas Vaižgantas — kaip žuvis vandeny — gyvas, patenkintas, linksmas, ir tai visa — nedirbtina. Na, manau sau, jis, esant reikalo, išgelbės padėtį: jis gali skirtis nuomonėmis, gali dėl to karstai su tavim pasiginčyti, netgi širdingai apsibarti, o žiūrėk — apsisukęs, jis vėl bus su tavim apsikabinęs besibučiuojas.

Pagaliau — skambutis... Seimininkas bėgte bėga (kitaip jis nemoka judėti) į priemenę... Balsai... Taip, tai Vydūnas, tai jo tilžiškė tarmė...

Štai įeina... Lieknas, kaip nendrė siūbuoja; liesas ir lengvas — rodos, pūstels vėjas ir pagavęs nuneš kaip lapą į tolį... Išblyškusiam kaip ligonio arba asketo veide liepsnoja pranašo akys, ne gūdžios, tik šviesios ir šiltos, kaip tėvo ar bičiulio... Maloniai sveikinas su kiekvienu. Ir su Jakštu. Ir šį teigiamai, matyti, paveikė sukaktuvininko ramus ir nuoširdus gerumas: ir Jakštas į malonų Vydūno šypsulį atsako šviesiu šypsniu.

Po trumpo pašnekesio einame į valgomąjį. Šeimininkas sodina solenizantą stalo gale, toliau žemyn — Jakštą vienoj, Čiurlionienę antroj pusėj, o dar toliau žemyn jau patys susėdame mažesnieji, kur kam pakliuvo.

Dabar reikėjo pagaliau žvilgterėt ir į tą įdomųjį vegetariškąjį stalą — ko ten esama? O gi žali ir rauginti ar vekuoti daržų bei girių padarėliai — kopūstai, agurkai, burokai, morkos, grybai — viskas į gražias lėkštes sudėstyta, dailiai sugrupuota, graškčiai supiaustyta... Pradedame nedrąsiai vaišintis, imame kukliai griauti kiškių griaužalus... „Kad čia būtų stiklas skaidriosios ir silkės uodegėlė!“ šnibžda Bičiūnas... Atgaruoja sriuba, asketiškai liesa, vien daržovių syvais gyva. Ačiū Dievui! duonos ant stalo yra — tad galima valgyti!... Paskui seka toks pat keistas daržovių šiupinys: „Kad čia koku stebuklu pasirodytų geras gabalas karpio ar, blogesniu atveju, lydekos“, kužda gundytojas Bičiūnas... Padoriems pietums reikia ir saldžiųjų davinijų. Na, ką gi! prašom — įvairių uogų konfitūrų. Pagaliau — mielieji vaisiai iš lietuviškųjų ir nelietuviškųjų sodų. „Kad taip čia kur gavus butelį saldaus vyno!“ nenurimsta Bičiūnas ... Teikitės atleisti, gerbiamieji Skaitytojai, jei prisipažinsiu, kad ši mano pateiktoji davinijų eilė yra veikiau simbolinė, nei realinė: kas po 20 metų ir dar po didesnio skaičiaus iškilmingų pietų begalėtų atsiminti tiksliai, kurie būtent valgiai ir kuria eile pateko tuokart į mūsų nustebusias ir susiraukusias (žinoma, mandagiai) burnas; bet, imant iš esmės, taip ir buvo, nes anie atmintanieji pietūs buvo grynai daržoviniai. Papietavus, revoliuciškai kurdė skilviai; manėme — sirgsime (bet, nuostabu, nesirgome). Bepietaujant, ką veikęs, ko neveikęs, vis žvilgčiojau į solenizantą: veidas — kaip be vieno lašo kraujo — lyg pa ilgos bei sunkios ligos. Na, manau sau, tu, Kūrėjau, neilgai begyvensi! Šalia sėdi aštuoneriais metais vyresnis Jakštas: šio veido spalva — malonu pažiūrėti — tikrai

sveiko žmogaus... Bet štai, po 20 metų, pasirodė, kad veido spalva gali būti apgaulinga: 1947m. Augsburgio tremtinių rašytojų suvažiavime mačiau Vydūną visai tokį pat silpnų ir išblyškusių, kaip ir per anuos pietus 1928 metais, — vadinasi, jis galėtų dar gyventi mažiausia 20 metų, jeigu tai pareitų nuo veido spalvos. Ak, juk ir kai kurie krikščionių asketai atrodydavo kaip lavonai, o gyvendavo ligi 120 metų. Taip pat, berods, ir indų jogai...

Bet grįžkim prie mūsų pietų. Kaip sukaktuviniai pietus apseis be spičių, be toasty! Kas gi prabilis į solenizantą? Turėtų pats vyriausiasis — Jakštas. Tai įdomu! Ką ir kaip jis pasakys? . . Kad nepadarytų nemalonios staigmenos... Pietų metu, juos ten gale stalo stebėdamas, mačiau, kad jie šnekas toli gražu ne pikta, nors ir ne labai gyvai... Kadangi šampano neturima, prakalbos turėtų prasidėti, berods, pradėjus valgyti desertą ar vaisius...

Taip, štai stojas Jakštas, žemas, kiek susikūprinęs, žilas, savo ilgaskverniu surdutu apsilkęs ... Visi nutylame, laukdami... Jis atsikrenkščia ir nedrąsiai pradeda... Pažodžiui nebeįstengčiau jo trumpos prakalbos atpasakoti; bet jos prasmė buvo maždaug ši.

— Mūsų garbingasis ir brangusis sukaktuvininke, susirinkome čionai, nors kukliai, bet nuoširdžiai Tamstos pagerbti ne vien kaip vertingo savo rašytojo, bet ir kaip labai nuopelningo tautinio veikėjo. Iš tikrųjų, Mažoj Lietuvoj Tamsta esi vienas iš nedaugelio lietuvių inteligentų, kuris, ne tik pats tautiškai susipratęs, reiškia tą susipratimą savo paties gyvenime, bet ir kituose tautiečiuose tautinę dvesia visomis jėgomis plačiai bei sėkmingai žadina. Ir ne vien tautinę dvasią, bet ir apskritai žmoniškumą, ir laisvės savijautą. Mūsų broliai Mažoj Lietuvoj buvo įgudę ligi šiol paklusniai vergauti Reichui ir kiūpsčia garbinti Kaizerį (šį sakinį padeklamavo Jakštas pakeltu balsu, stengdamasis įdumti sau pačiam entuziazmo). Tamsta savo žodžiu ir visu veikimu tam priešinais ir žiebei savo broliuose sveikus jausmus bei nusistatymus. Už visa tai garbė Tamstai! Valio mūsų Vydūnas!

Visi sustojome ir po surdina šiltai pritarėme: valio! Vydūno akivaizdoj atrodė kažkaip nepadoru garsiai rékauti.

Su Jakšto apostrofe Reicho bei Kaizerio linkui mes sieloj sutikome, nors supratome Jakštą čia užmokėjus duoklę laiko madai: tuomet buvo įprasta laikraščiuose bei prakalbose pakeiksnoti prieš Reichą bei Kaizerį — tai buvo viena iš patriotizmo žymių. Tad manėme Vydūną savo atsakyme visiškai Jakštui pritariant. Bet pasirodė, kad mes Vydūno nebuvome dar reikiamai pažinę arba buvome pamiršę, kad Vydūnas nesivaduoja madomis ar laiko polinkiais bei šūkais ir nesitenkina išviršine dalykų išvaizda, o stengias išvelgti gilesnę jų prasmę ir pasiekti galutinę teisybę. Vydūnas atsakė tikrai vydūniškai: jis nuoširdžiai dėkojās už tą gražų pagerbimą, bet jaučiąs jo nenusipelnęs; jis vien stengėsis atlikti, kaip mokėdamas, žmogaus pareigą žmogui — puoselėjant savy pačiame tikrąjį žmoniškumą, žadinti jį ir kituose žmonėse, ir Mažosios Lietuvos broliuose; tik, vardan teisybės, jis privalęs išsklaidyti čia vieną klaidingą Did. Lietuvos brolių nuomonę apie Mažosios Lietuvos brolius, nuomonę, kurią čia štai pareiškė net ir labai gerbiamasis Jakštas, — kad, girdi, Mažosios Lietuvos broliai paklusniai vergaują Reichui ir kniūpsčia garbiną Kaizerį, ir tai esą negera; tikrovėje esą, anot Vydūno, toli gražu ne taip: „Mažosios Lietuvos broliai esą vien ištikimi valstybės piliečiai ir gerbia jos galvą; gerbia ne tiek tą konkrečią netobulą valstybę bei tą ydingą

silpną žmogų Kaizerį, ar prezidentą, ar kaip jis ten vadinamas, tik savo išsvajotą idealą — tinkamai sutvarkytą valstybę, kaip vieną tobulą šeimą, ir Kaizerį, jos galvą, idealų tėvą, išmintingą, teisingą, ir pilną meilės savo vaikeliams — valdiniams. „Būtų didelė laimė“, baigdamas pridūrė Vydūnas, „kad ir jūs, Did Lietuvos broliai, turėtumėt tokį idealą, į kurį galėtumėt su pagarba ir meile kelti savo akis.“

Tylėjome, susigėdę, ir dvasioje mąstėme: tiesą sako Vydūnas .— . Bet ką veiks nūn Jakštas? Ar neims ginčytis?

Ir štai Jakštas stojas — ir štai ką pareiškia:

— Gerb. Vydūnas mane įtikino. Prisipažįstu klydęs. Nuoširdžiai ačiū už tiesos žodį!

Ir juodu paspaudė viens antram ranką. Šviesu mums pasidarė akyse ir šilta paširdžiuose, jauku ir gera. Išėjome į laisvą kambarį ir, prieš išsiskirdami, dar valandėlę ramiai pasišnekėjome, gurkšnodami mineralinius vandenius. Tik kipšas Bičiūnas neištūrėjo nekužtelėjęs vienam kitam į ausį:

— O vis tik dabar nieko nepakenktų išgerti geros kavos su tokiu pat likieriu ir išrūkyti po havaninę. Širdys dar skaisčiau suliepsnotų!

VYDŪNAS RAŠYTOJAS

Žodis Vydūnas — reiškia toli į ateitį žvelgiantį žmogų bei pranašą. Pavadinamas visai teisingas. Vydūno raštuose tikrai esama pranašišku dalyku. Gimęs Mažoj Lietuvoj. Vietos liaudis prieš karą buvo ten visai pavergta vokiečių kultūros ir bebaigianti vokiečių. Dėl kalbėjimo ji tebekalbėjo lietuviškai, bet jos kalba buvo kažkoks pusiau vokiškas mišinys. Ir štai iš tarpo tų vokiškos dvasios pavergtų Prūsų lietuvių kyla Vydūnas ir savo dramose ir ko. medijose ima skelbti naujus, visai negirdėtus daiktus. Jis skelbia begalinę savo tėvynės meilę, žadina savo tautiečius, kad būtų „sau žmonės“, o ne vokiečių pamėgdžiotajai, jis bando „negyvybėj sukelti gyvybės atgarsį“, jis trokšta, kad Lietuva nebūtų vien kapas, kur tik „probočių šešėliai tešmėkso“, jis nori „pasiklausyti tautos gyvenimo aido“, nori gyventi tautoje ir „savo gyvenimu ją gaivinti“; jo veikaluose suskamba nauji negirdėti obalsiai:

Žmogus tėvynėn tenuein per širdį.

Gyvybės nudalyt gali pats gyvas būdamas tikrai.

Žmonijoj kiekviena tauta tur savo vietą.

Su Lietuva tikrai dar žmonija, kaip gyvu stebuklu, paveiks visa... ir t.t. ir t.t.

Tokių giliai patriotiškų ir dar gražesnių minčių pilni jo „Probočių šešėliai“, „Mūsų laimėjimas“, „Lietuvos pasakėlė“, „Tėviškė“, „Kur protas?“ ir kiti jo poetiški kūriniai. Jis veikė ne tik Prūsų lietuvius, bet darė gilaus įspūdžio inteligentams ir Didžiojoje Lietuvoj. Vydūnas, drauge su Maironiu, galima sakyti, yra išpranašavę mūsų nepriklausomąją Lietuvą.

A. Jakštas, „Vienybė“, 1928m. Nr.19.

A.M.KATILIŠKIS
PAŽINTIS SU VYDŪNU

Nė mažiausias debesėlis netemdė padangės anose šienapjūtės dienose. Menu kaip šiandien rūpestį kai kurių narsių ir prityrusių išskylautojų: kad tik nelytų. O būtų paversta niekais pati puikiausia vasaros šventė — Joninės. Šiuo kai tu aš ryžausi nusidaužti atokiau, palikdamas vienus tėviškės bendrus uždegti šiaudų kūlius ir tošių prikimštas stebules mūsų sodžiaus pakluonių aukštumoje, iš kur regima daug didelių ir mažų ugnių. Vyruti, neaplankyti Rambyno! šitokiame amžiuje — tai jau nė šis-nė tas. Ko ten tik negalima pamatyti ir išgirsti! Kai vieną kartą metuose suaidi aukštasai Nemuno skardžius!

Ir taip mane, perimtą smalsumo, 1937 metais traukinys smagiai nešė per aukštą Lyduvėnų tiltą, pro Tauragę, iki pačių Pagėgių. O iš ten jau omnibusas pasisūpuodamas riedėjo į rytus, bet dar gerokai neprivažiavęs didžiųjų Smalininkų girių, pasuko smėlėtu keliu pušynan, ir sustoja

Kukliai glaudėsi aukštų pušų paunksmėje Bitėnų sėdyba, kiek nuošaliau stilinga karčiama, pavadinta kalno vardu. O keliais ir keleliais plūdo minios, kaip į švento Roko atlaidus Gruzdžiuose.) Dviračiais, pėsti, pasikinkę arkliukus aplinkinių kaimų laukininkai.

Ir kai stovėjau ant pačios stačiausios skardumos, paveiktas plataus reginio į tolyje mėlynuose ūkuose nykstančią Prūsų žemę, prie manęs prisigretino senyvas žmogus, su šventadienišku cigaru dantyse. Dešinėje dūmuose dangstėsi Tilžės kaminai, o į kairę, kiek glaudėsi upės lanko supama senoji Ragainė. Pajuodę, rausvi kryžiuokų pilies mūrai, grėsmingai šovėsi ant lygaus kranto, tamsų šešėlių įmerkę upės tėkmės viduryje. Pasroviui ir aukštyn pukšnodami plaukė laivai, prisikabinę valtys ir vilkdami pagramzdintus baidokus.

Pilietis su cigaru rodė pirštu žemyn ir toliau, nubrėždamas ratą:

— Ja, muzikė ant kalno špyliuoja, o iš visur bėga pasirėdę žmonės. O iš ten jie neatbėgs. Nuo Pilkalnio, Ragainės, iš viso niederungo, ir nuo Gumbinės. Ja, dabar tokia rėdą, kad iš anos pusės lietuvninkai nebegalės pas mus. Ė, tai gadynė buvo, kai mes šokome dvi dienas, o trečią pagiriojome, susirinkę iš abiejų pusių ant šito kalno.

Taigi. Laivai plaukė Nemunu, veždami dainuojančias ekskursijas iš Kauno, plaukė iš Klaipėdos, iš Rusnės, Kintų, ir iš Minės — vandenių kaimo. O anoje pusėje valdžia leido piktus ir nedraugiškus įstatymus ir griežtai draudė koją perkelti per upę.... Taigi, neatvyk? nė Vydūnas — kokia šventė bus be jo ir be Giedotojų Draugijos?

Kupli ir balta Martyno Jankaus barzda plevėsavo ties aukuru. Sutemos užsklendė žvaigždėtą maršką ant pušų, o po jų šakomis jau buvo tamsu ir šmėžojo moteriški rūbai, bolavo palapinės, kūrenosi laužai, ir garsi kalba ir nedrausi daina, ir tirštas ūžesys ėjo per išretintą mišką.

Ak tu svieteli! Tai mes neišvysime Vydūno? Tiltai nuo Tilžės yra apstoti atšiaurių sargybinių ir nieko, aiman, nepraleidžia — šnekėjo žiną nuo pačiu krantu. Gi anoje pusėje, pačiame vandens nulaižytame smėlyje, tarp žemučių karklų krūmelių, tiesėsi drobinės pašiūrės, kūrenosi ugnelės, ir būriavosi jauni ir seni. Juos atvedė senovės ilgesys ir nerimas. Jie turėjo nuostabų reginį. Nemune žioravo šimtai ugnių. Pačiame Rambyno skardžiuje degė ir pleškėjo dervos statinaitės, pakeltos į medžius ir pririštos ant stulpų. Jos spragėjo ir mėtė šnypščiančias kibirkštis į upę ir švitėjo į tolį Prūsų lygumoje, kaip šiurpų pavojaus gandą nešdamos ant kuoro, anoje kryžiuokų gadynėje.

Keisto jausmo pagautas grįžau į aikštę kalno viduryje, kur liūliavo mariomis vienplaukės galvos, aidėjo prakalbos ir protarpiais triūbos režė griausmingus maršus. Ir tada galvų marios susiūbavo. Prabėgo šnabždesys, lyg audros pajautimas nuo vieno krašto iki pačių tolimiausių pušelių:

— Vydūnas!... Atvyko Vydūnas! Tik pasižiūrėkite!...

Pačiame minios tankumyne, pakeltas ant rankų, plaukė aukuro link žmogus, kurio šiai šventei trūko, kaip liūdesio vakaro dainai. Pilkšvi, ilgi plaukai lėtomis vilnimis krito ant pečių ir plevėsavo galingame krūtininių išsiveržimo vėjyje. Aštrūs senyvo veido bruožai režėsi į minią ir gerumu spindėjo gilios akys įvairiaspalvėse šviesose ir atsimušė tūkstančiuose akių. Jis stovėjo ant paaukštinimo, sudėtomis prie krūtinės rankomis ir jo žodžius priėmė suklususi tyla.

Aš broviausi alkūnėmis ir pečiais pro tvirtą, įtemptą žiedą, ir tik silpnas jo balso aidas tesiekė mane. Šiandien jo žodžių nebegaliu pakartoti, o klausėsi jo mirtinoje rimtyje, kaip klausomasi pranašo ir audras raminančio, kaip tiesos ir suraminimo skelbėjo. Taip klausėsi kadaise vis naujų mokslų nuvarginti žemaičiai kunigaikščio ir vyskupo Merkelio Giedraičio Medininkuose. Taip klausėsi krivio, didingo Romuvos ažuolo pašaknėje.

Probočių šešėliai telkėsi ant miško, leidosi į platų upės klonį, ir ten, kur budėjo žmonės iš visos elnių žemumos, ir nuo Gumbinės, Skaisgirių ir Labguvos. Abu Nemuno krantus vienijanti ranka buvo pakilusi, idant ją matytų, išgirstų ir dėtųsi į širdį.

Metams-kitiems praėjus, aš keliavau pro Šilokarčiamą. Drumsti debesys rinkosi to pasviečio danguje ir nuo jūros, tartum traukė šaižus ir nedraugiškas vėjas. Bėgo pro mane vietovės, vis nuo amžių gražiais, lietuviškais vardais vadinamos. Tose vietose buvo gimęs Vydūnas. Aš sustojau Verdainėje, mažyčiame kaimelyje, ant kranto Šyšos, vingriai atitekančios iš pačių Žemaičių. Aukštame jos krante stovėjo raudonų plytų bažnytėlė, supama kaštanų, kurios varpų gaudimą išgirdo žmonės, atėję pasveikinti Vydūno motinos su gimusiu sūnumi.

Ne, tie debesys išsisklaidys ir vėl giedra švies mūsų danguose — masčiau tada — kol mūsų žemė gimdo tokios giedrios širdies žmones.

Dešimt metų jau buvo praėję, ir ypatingai sunkių, marinančių metų. Aš išvydau jį, taip arti, jog net ranką galėjau paspausti. Lietuvių Rašytojų Tremtinių suvažiavime, Augsburgėje, sėdėjo jis, apsuptas vienminčių, amžininkų ir gerbėjų.

Kokį kančių kelią jis turėjo praeiti, iki pasiekė mus, išmestus iš gimtųjų gūžtų ir susitelkusius nesvetingame krašte! Jo plaukai ir barzda jau buvo nepalyginamo baltumo. Ir veidą ženklino ilgos, skaudžios patirties ir išmonės raukšlės. Jis buvo lengvas, tartum pakylęs rūko debesėliu, vaikus ir nesusiejamas su niekuom. Jis buvo didžiame skaidrėjimo kelyje, ir šaukė, ir šaukia mus eiti į tą skaidriąją šviesą.

Ant griuvėsių, ant kraujo ir ašarų prisigėrusios žemės, tarp nuodėgulių ir neišblėsusių gaisrų plėnių, tarp pykčio persunktos ir vis: iš naujo kiršinamos neapykantos bangai širdies, šaukia jis susipratimo ir nusiramino talkai.

Skaidrėjimo, žmoniškėjimo, atlaidumo taku. Ir tikėjime. Šviesa paims viršų ant šešėlių.

J. LIETUVIŲ MUZIKA IR VYDŪNAS

STROLIA

Gal tai yra sutapimas, kad daugelis negausių mūsų tautinio atgimimo veikėjų, vieni daugiau, o kiti mažiau yra turėję ryšių ir su mūsų tautos muzika. Vieni rinko ir užrašinėjo mūsų tautos dainas ne tik kaip poetiną, bet ir kaip muzikinę liaudies literatūrą (Stanevičius, Jucevičius, Daukantas, Valančius, Ivinskis, Basanavičius, Juškevičius), kiti, pajutę didelį trūkumą lietuviškos chorinės dainų, giesmių ir saloninės muzikos literatūros, nors ir nebūdami pasiruošę sudėtingam kūrybos darbui, darė pirmuosius bandymus muzikos kompozicijoje, panaudodami mūsų tautos dainų motyvus (V. Kudirka, M. Racevičia, Kun. Gailius, J. Dryja-Visockis ir kiti).

Vienas ryškesnių muzikos darbuotojų, veikusių Mažojoje Lietuvoje 19 amžiaus pabaigoje ir 20 amžiaus pradžioje, Vilius Storosta, kurį mūsų skaitančioji visuomenė daugiau pažįsta, kaip rašytoją ir filosofą, Vydūno vardu.

Vydūnas ir muzika daugeliui mūsų tautiečių atrodo dvi visai nesuderinamos sąvokos. Tačiau mes negalime tylomis praeiti pro faktą, kad mūsų tautinio atgimimo metu Mažojoje, o netiesioginiai ir Didžiojoje Lietuvoje Vydūnas savo muzikos darbuote suvaidino žymų vaidmenį.

Dėl ryškumo teleista bus man patiekti šiek tiek ir chronologijos. Rašytojas gimė 1868 metais. Tai buvo vos penketas metų praslinkę nuo paskutinio Lietuvos sukilimo. Tamsiausias mūsų tautos gyvenimo puslapis. Likimas taip lėmė, kad Vydūno gimtinė ir gyvenamoji vieta ne rusų valdomoje Lietuvos pusėje, bet Mažojoje Lietuvoje, kur tuo metu kritiškais momentais galėjo pasislėpti ne vienas rusų valdžios persekiojamųjų lietuvių ir iš Didžiosios Lietuvos.

Visa gana gausi Storastų šeima buvo labai muzikali. Namuose turėjo net du klavišinius instrumentus: pianiną ir fortepioną, Jo tėvas turėjo taip pat keletą smuikų ir dvi fleitas, o jau vėliau Vydūnas įsigijo ir jo taip labai mėgiamą muzikos instrumentą — arfą. Šalia instrumentinės muzikos, Storastų šeimoje būdavo daug dainuojama ir giedama, nes tėvai, šeši broliai ir dvi seserys — visi buvo geri dainininkai. Labai dažnai, ypač žiemos vakarais, Storastų namuose ilgai buvo girdėti lietuviškų dainų ir giesmių garsai. Šeimos ansamblių vedėjas dažniausiai būdavo pats būsimasis rašytojas Vydūnas.

Jau nuo labai senai ir tuo laiku taip pat ir Mažojoje Lietuvoje ėjo nutautinimas, vykdomas per vokiečių mokyklą, per bažnyčią ir kitomis priemonėmis slopinant lietuvių tautiškąją sąmonę. Vokiečių, tautinei kultūrai plėsti į Mažąją Lietuvą buvo siunčiami įvairūs vokiečių Kultur- ir Musik-direktoriai, kurių čia ne vienas turėjo titulą „Königlicher Generalmusikdirektor“. Mažosios Lietuvos miestuose i-miesteliuose jie organizuodavo vokiečių choras, rengdavo koncertus, vokiško meno šventes ir t.p., prie šio darbo stengdamiesi patraukti kuo daugiausia pačių lietuvių.

Iš antros pusės vokiška bažnyčios vyresnybė varė akciją prieš lietuviškas dainas, lietuvių papročius, jų tautinius muzikos instrumentus ir t.t. Pav., jau 1638 metais Prūsų hercogystės išleistame rašte „Recessus generalis der Kirchenvisation Insterburgischen und anderer Littawischen Embter im Herzogtumb Preussen" ypatingai buvo pabrėžiama kaip didžiausia blogybė, kad lietuviai vestuviniškai, atvažiuodami į bažnyčią jungtuvėms, drauge su savim atsiveža ir muzikantus su ragais, būgnais ir kitokiais

instrumentais ir trukdą pamaldas. Toks neleistinas triukšmas esąs draustinas, o jeigu muzikantai nekreiptų dėmesio į draudimą, tai turį būti subadomi arba supiaustomi jų būgnai ir sudaužomi ragai, o iš muzikantų išieškoma po tris markes pabaudos bažnyčios reikalams.

Dvasininkai savo tikinčiosioms avelėms nuolat skelbė, kad dainos esą velnio „išmislas“, o dainuoti — esą nuodėmė. Šios akcijos įtakoje toks žymus anų laikų lietuvių rašytojas Krist. Donelaitis, kuris iš vienos pusės gynė kaimo lietuvybę nuo miesto vokiečių, iš antros pusės, būdamas dvasininkas, kreivai žiūrėjo į neva stabmeldybės laikų liekanas — senovės lietuvių papročius, o ypač į lietuviškas liaudies dainas, vadindamas jas „kiaulišku bliovimu“. Tuo būdu ėmė nykti lietuviškos dainos ir jų vietoje įsigalėti iš svetur atneštos vokiečių dainos ir jų melodijos. Paties Vydūno žodžiais tariant „kažkas pasidarė, kad ir patys lietuviai pradėjo niekinti savo dainas, taip elgėsi ypač tie, kurie vadino save „Dievo vaikais“. Tik nuostabu, kad jie nepeikė vokiškų dainų!“

Aš čia tyčia sustojau ties ano meto Mažąja Lietuva, kad pamatytume, kaip tuo metu Vydūnui buvo lengva savo kultūrinę veiklą pasukti priešinga linkme ir kultūrinės vertybes krauti svetimiesiems. Tuo labiau, kad jis buvo Tilžės vokiečių gimnazijos mokytojas ir dainavo vokiečių chore, čia retkarčiais, reikalui ištikus, pavaduodamas ir šio choro dirigentą.

Tačiau tai buvo, galima sakyti, tik trumpa repeticija su vokiečių balsais, kad netrukus jis, kaip iš anksto apsisprendęs lietuvis, galėtų visiškai atsidėti lietuviškam kultūriniam ir organizaciniam darbui, nes 1895 metas jis, 26 metų amžiaus jaunuolis, jau stovėjo Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugijos priešaky, kaip jos choro dirigentas. Bet tai būtų per maža pasakyta. Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugijoje Vydūnas buvo tas spiritus movens, kuris suko ir visą plačią organizacijos veiklą ir nustatė lietuvišką kryptį.

Tuo metu lietuviškų dainų chorams dar niekas nebuvo parašęs, nes iš viso pirmosios atspausdintos lietuviškos dainos chorams buvo V. Kudirkos harmonizuotų ir komponuotų 42 dainų rinkinys „Kanklės“. O jos iš spaudos išėjo tik 1899 metais. Taigi, jei ne Vydūno universalumas, tai ir Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugija keturis- penkis metus būtų neturėjusi ko dainuoti. Tad laikas nuo laiko Vydūnas parašydavo vis naujų lietuviškų dainų. Joms muziką komponuodavo ar jis pats, ar jo vienas taip pat labai muzikalus brolis, o vieną-kitą dainą sukomponavę yra ir kai kurie jo draugai. Čia tenka pasakyti, kad jo yra-taip pat komponuotų ir lietuviškų liaudies dainų.

Mažosios Lietuvos lietuvių tautiškame gyvenime Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugija tais laikais suvaidino labai svarbų vaidmenį. Ji tuomet rengdavo iškilmingas lietuviškas šventes su dainomis ir Vydūno dramos veikalų vaidinimais ne tik pačioj Tilžėje, bet ir kituose miestuose ir miesteliuose: Rusnėje, Šilutėje, Ragainėje, Gumbinėje, Kaukėnuose, Skaisgiriuose, Žiliuose, Rūkuose, Lauksargiuose, Verdainėje, Vyžiuose, Pluškiuose, Piktupėnuose ir Klaipėdoje. Tokių švenčių ši organizacija su Vydūnu priešaky per metus surengdavo po dešimtį ir daugiau, į jas kartais sutraukdama iki trijų tūkstančių klausytojų. Būdavo atsitikimų, kad Vydūną su jo choru kviesdavosi ir vokiečiai atlikti jų vakaro programos dalį, o kai kurias lietuviškas dainas Tilžės vokiečių choro dirigentas Wilh. Wolff išsivertęs į vokiečių kalbą ir išmokęs savo chorą, dainuodavo koncertuose.

Tais laikais tautiškas Mažosios Lietuvos lietuvių atbudimas vyko daugiausia tų Vydūno rengiamų vaidybinių — muzikinių švenčių įtakoje. Pradėjus Vydūnui darbuotis, viso krašto lietuvių, ypač jaunimo, nuotaika buvo pakilusi, kūrėsi jaunimo organizacijos.

Mažojoje Lietuvoje buvo išspausdintas dainų rinkinys W.Storost (Vydūnas) „Lietuvos Aidos. Klange aus Litauen.“ Tilžė, 1904. Siame rinkinyje tilpo visos iki to laiko Vydūno sukurtosios 55 dainos mišriam chorui. Po V.Kudirkos „Kanklių“ ir 1902 metais Tilžėje išleistųjų Amerikos lietuvio Leono Eremito į lietuvių kalbą išverstų daugiausia latvių ir vokiečių dainų tai buvo pirmosios lietuviškos dainos. Tame rinkinyje buvo harmonizuotų keletas ir mūsų liaudies dainų. 1909 metais jis išleido antrąjį savo originalių 33 dainų rinkinį, pavadintą „Lietuvos Varpeliai“.

Anais laikais, o ypač lietuviams atgavus spaudą dar daugiau laisvės, visoje Lietuvoje buvo jaučiama lietuviškų dainų chorams stoka, ir šios Vydūno dainos, nors šių dienų muzikiniu požiūriu atrodo gal ir ne visai atitinka mūsų tautinės muzikos dėsnius, greitai paplito didžiojoje Lietuvoje ir prisidėjo prie mūsų chorų muzikos kultūros kėlimo, o ypač stiprino ir atgimstančios mūsų tautos tautinę sąmonę.

Su Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugija Vydūnas nenutraukė ryšių ir vėliau. Klaipėdos kraštui tapus Lietuvos valstybės dalimi, iš Kauno ir kitų Lietuvos vietų į Rambyno šventę kasmet vykdavo chorų ekskursijos. Iki galutinio Vokietijos sunaikinimo į šią šventę visuomet atvykdavo ir Vydūnas su Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugijos choru. Savotiškai, skirtingai nuo kitų chorvedžių, jis jį diriguodavo, kartais su ilga lazda elastiškais judesiais parodydamas dainos slinktį ir jos išraišką. Su šiuo savo choru jis atvykdavo taip pat ir į visas Klaipėdos krašto dainų šventes, o paskutinėje Klaipėdos krašto dainų šventėje, įvykusioje 1933 metų birželio 4-5 dienomis, Vydūnas buvo išrinktas vyriausiu šventės dirigentu.

Pradėjęs aktyviai dirbti Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugijoje Vydūnas ne tik rašė dainas, bet savo leidžiamame jaunimui laikraštyje „Jaunimas“, ir kitoje spaudoje kėlė įvairius, su lietuviška daina-muzika susijusius klausimus ir sielojosi dėl lietuvių abejingumo savo tautos dainai. Etnografinės lietuvių muzikos klausimais rašė taip pat ir svetimomis kalbomis (I.Vydūnas, W.St. Le chant „La Lituanie dans le passé et dans le présent, Geneve 1916“ ir 2. Litauen ir Vergangenheit und Gegenwart).

Atsiradus naujų muzikų iš jaunesnės lietuvių kartos, Vydūnas nepasitraukė iš šios jo mėgiamos srities. Rašinėjo dainų ir uoliai dalyvavo Mažosios Lietuvos muzikos gyvenime. 1923 metais įsteigus Klaipėdoje valstybinę muzikos mokyklą, po poros metų Vydūnas buvo pakviestas joje dėstyti susispietusiai daugiausia Vakarų Lietuvos jaunųjų muzikų kartai kultūros istoriją. Kiek pamenu, tai buvo 1926-1927 metais. Tuomet iš Tilžės jis atvykdavo į Klaipėdą kas savaitę dviems paskaitoms. Vydūno paskaitos muzikos mokykloje būdavo vakarais prie elektros šviesos. Labai dažnai jos būdavo iliustruojamos raganinės lempos ant ekrano reprodukuojamais kultūros paminklų paveikslais.

Pravartu paminėti, kad tuometinę jo auditoriją sudarydavo daugiausia instrumentalinių ir kompozicijos klasių mokiniai, dabartiniai ne tik švelnūs, gilūs jausmai padaro lietuvių dainas ir pasakas tokiomis ypatingomis. Juose yra dar regimi paskutiniai spinduliai nusileidžiančio labai seno ir aukšto žinojimo ir senų tautos, gyvenimo atsitikimų. Kaip lietuvių kalba yra ir prieš visas ją naikinančias įsrasas

išlaikiusi savo kilmingą prityrimo atvaizdą tarp visų Europos kalbų, taip ji ir išlaikė nors senovės atminimų šešėlį. Imkime tik visur žinomą dainelę: Lėk, sakalėli).

Vydūnas, „Mūsų Uždavynys“, 117 psl.

***

A.KRAUSAS VYDŪNAS TELŠIUOSE

1920 metai. Pavasaris Žemaičiuose nusagstė medžius gražiaisiais žiedais. Telšių miestas skendėja žaliųjų sodų jūroje. Dar būdamas trečiokas, žygiuoju gatve ir staiga pamatau knygyno vitrinoje Vydūno knygą „Apsišvietimas“. Apie 500 moksleivių suskridome į Žemaičių sostinę pasisemti šviesos, kad vos prisikėlusiai, tėvynei išsimokslinę galėtume skirti savo jėgas. Todėl trokšdamas apsišvietimo, susidomėjau minima knygele ir už 1 auksiną ir 20 skatikų ją nusipirkęs, bėgau į Žaliąjį Miesto Sodą. Čia lyg prirakintas prie suolelio perskaičiau visą knygutę. Vydūno knygutės „Apsišvietimas“ mintimis labai susižavėjau ir tuoj ėmiau ieškoti jo kitų veikalų. Ėmiau Vydūno knygų parsisiųsdinti iš pačios „Rūtos“ leidyklos, iš Tilžės. Nekantriai laukdavome siuntų su Vydūno raštais, o gavę be galo džiaugdavomės jų gražiomis šviesiomis mintimis bei išorine knygų išvaizda. Būdavo lyg didžiausia šventė, kai mes gaudavome tas skoningai išleistas knygas. Jų turinys dar daugiau paveikdavo mūsų dvasią, nukeldamas į vidinio pasaulio slėpiningumo gelmes. Valandų valandas išsėdėdavom, bediskutuodami skaitytas mintis su savo gimnazijos ir universiteto draugu R.Serapinu.

1920/21m.m. Telšių Gimnazijos direktorius kun. Simaitis pakvietė Vydūną mokytojauti į Telšius. Telšių gimnazijoje jis mokytojavo 1920, 1921 ir 1923 metais po keletą mėnesių. Čia jis dėstė lietuvių kalbą, vedė gimnazijos chorą, mokė vaidintojų būrelį vaidybos meno ir laikė daug paskaitų bei popiečiais atsakinėjo į mokinių klausimus.

Pirmasis susitikimas su Vydūnu. 1920/21m.m. pradedant, Vydūnas laikė paskaitą apie gyvenimo prasmę. Kai pirmą kartą išgirdau Vydūną kalbant, jis nepaprastai mane paveikė, sužavėdamas savo minčių kilnumu ir šviesumu, savo jaunatvišku nusiteikimu bei slėpinga savo veido ir akių šviesa. Tas įspūdis nulėmė visą mano gyvenimą. Vydūnas savo saulėtu ir nepaprastu pavyzdžiu patraukė mane. Jo įtaka į mane ir į kitus gimnazistus labai didelė. Vydūno mintys, jo asmuo savo žavesiu lyg angelas sargas lydėjo mane per ligšiolinį meno gyvenimą. Gimnazisto, studento ir mokytojo dienas lydėjo jo teigiama, žmoniškuman raginanti įtaka. Nuo pirmo susitikimo su Vydūnu, pamilau jį nepaprastai, jis man brangus, kaip tėvas.

Vydūnu susižavėjo visas gimnazijos jaunimas bei kiti Telšių moksleiviai. Mokinių gyvenime prasidėjo naujas, šviesus laikotarpis. Paskaitos, choras, iškylos į užmiestį, vaidybos pamokos, klausimų ir atsakymų popietės išjudino mokinius ir sukėlė naujų idėjų. Mokinių nuotaika ir visas jų gyvenimas smarkiai pasikeitė. Jis pasidarė turiningesnis, prasmingesnis bei sąmoningesnis.

Vydūno ir pačios pamokos labai įdomios. Dar ir šiandien, po 28 metų, lyg girdžiu jo gražius palyginimus ir ištraukas iš Donelaičio raštų. Meistriškai jis aiškino mums

graikų dramaturgiją. Jo sudarytas vaidintojų būrelis pastatė jo paties parašytą ir režisuotą veikalą „Žvaigždžių Takai.“

Telšiuose gyvendamas, jis susilaukė paakdnimų tam veikalui. Jis rašo: „Matiau Telšiuose Gymnazistų pasistengimus ką nors geresnio statyti savo vakaruose. Maniau toks, kaip šis veikalėlis galėtų ir jiems tikti. Lai bus jis jiems širdingas sveikinimas.“

Esant gražiam orui visa gimnazija išeidavo į Dirkstelių miškelį, netoli Telšių miesto, prie Masčio ežero, čia Vydūnas, pasilipęs ant nugriuvusio medžio kaip burtininkas, kaip senovės vaidila mus nukeldavo į nuostabųjį graikų pasaulį, kalbėdamas apie Platono „Simposion“ ir kt. Gamtos prieglobsty jo paskaitos įgydavo dar didesnę žavesį, patrauklumą. Vaizdi, gyva kalba uždegdavo jaunimą ir žadindavo gražesnio, prakilnesnio gyvenimo pasiilgimą.

Visokiomis progomis jo paskaitos bei trumpesni žodžiai padarydavo gilų įspūdį. Jis mokėdavo taip gyvai tarti svarbesnius sakinius, pabrėžti pagrindines kalbos mintis, kad ir šiandien, po 28 metų atsimenu. Dar medelių sodinimo šventę, kai mes, gimnazistai, sodinome kaštonų alėją, Vydūnas savo žody sodintojams kalbėjo apie žmogaus vidinį augimą. Vienas svarbiausių sakinių iš tos kalbos skamba mano ausyse: „Augdami spręskime gyvenimo uždavinį, savo gyvenimo ir visos tautos.“

Rytais, prieš pamokas visi gimnazistai susirinkdavome salėn pasimelsti ir giedoti bendrai. Vydūnas mokinius labai gražiai išmokė giedoti ir dainuoti. Per įvairias šventes, minėjimus ir ekskursijas gražiai skambėjo Vydūno išmokytos dainos: „Kūdikio dienos“, „Amžius po amžių“ ir kitos. Jos nenutilo ir jam iš Telšių išvykus. Gimnazijos choras, jam vadovaujant, žymiai buvo sustiprėjęs.

Vydūno pakartotinas mokytojavimas Telšių Gimnazijoje paliko gilių pėdsakų. Tai buvo lyg naujas atgimimo laikotarpis, užvaldęs didesnę mokinių dalį. Jis mokinių gyvenimą pakreipė į šviesesnes vėžes, sužadino būti dorovingais, nerūkyti, negerti, siekti kūno ir dvasios sveikatos. Savo veikla ir mokytojo darbu sužadino tas šviesias galias, kurios gyvena ir aukština tautą.

Vydūno įtakoj įsisteigė net du būreliai Telšių Gimnazijoje: vegetarų ir sielos kultūrai kelti.

Vegetarai išleido leidinį „Širdies Liepsna“, o sielos kultūrai kelti būrelis — „Šaltinis“. Šaltinio pirmajame puslapy nusakyta leidinio paskirtis: „Tiems, kurie nori vaikščioti prakilnybės taku“. Pirmasis buvo 82 pusl., o antrasis 252 pusl. šapirografu Din A 6 formato spausdinamas. Išverčiau Krišnamurti veikaliuką „Prie mokytojo kojų“ ir atspausdinau antrajame numery. Nemaža tilpo paties Vydūno originalių ir verstinių dalykėlių. Tiražas pirmojo numerio 80 egzpl., antrojo kiek daugiau.

„Širdies Liepsna“ buvo kiek didesnio formato už Din A 5. Tai vegetarų būrelio leidinys. Būrelis turėjo pradžioje 20 narių. Jam praklausė ir Telšių Mokytojų Seminarijos auklėtiniai. Pirmąjį numerį atspausdinome šapirografu, o antrąjį atspausdinau apolografu, jau studentu būdamas atostogų metu Sedoje. Tai buvo pirmasis vegetarų leidinys Lietuvoje. Kito nieks vegetarų laikraščio ir neišleido. Jį skaitė ir gaudavo ir kitur, ne Telšiuose, gyvenanę vegetarai.

Vegetarų Dr-jos Telšių skyrius buvo vienas aktingiausių Lietuvoje ir gražų darbo barą išvarė vegetarizmo idėjai plėsti. Tiek „Šaltinio“, tiek „Širdies Liepsnos“ laikraščių leidėjais-redaktorais buvome mudu su Rapolu Serapinu. Sielos kultūrai kelti leidinys „Šaltinis“ buvo tvirtais viršeliais pas knygišį įrišamas.

Vydūnas savo jaunumu buvo patraukliu pavyzdžiu. Žiemos metu čiuoždavo čiuožykloje ir labai vikriai išrėždavo visokias figūras. Tą savo jaunatviškumą palaikė iki paskutiniųjų metų. Žiemos metu, lankydamasis Kaune, gyvendamas Tilžėje ar Pavarbių dvare, bėgdamas į Vakarus, nepamiršdavo čiuožyklos.

Vydūnas greitakojis. Kartą gimnazijos ekskursijos metu Vydūnas mus išrykiavo ir paskelbė bėgimo lenktynes. Davus ženklą, pasileidome bėgti. Vydūnas, būdamas už visus žymiai senesnis, pralenkė mus visus ir pirmasai pasiekė tikslą.

Įdomu būdavo stebėti jo kvėpavimo pratimus. Jis gryname ore, įtraukęs giliai oro, švokščia iškvėpdamas šias raides: i, e, a, o, u, z, Om.

Baigia šiais žodžiais: mani padmi Aum — Amžinasis many atsiskleidžia lyg lotoso žiedas. Toks kvėpavimo pratimas stiprina įvairias plaučių dalis.

Vydūnas jautrus visiems gyvams ir augmenims. Iškylių metu pastebėjęs ant tako ir mažiausi vabalėlių neleidavo užminti Be reikalo skinti gėles ir šiaip žolynus drausdavo, aiškindamas gyvių ir augalų gyvybės prasmę.

Linksmais nuotykiis klausimų popietės metu. Vienas klausytojas atėjo į Vydūno klausimų popietę visai nuvargęs, ėmė snūduriuoti. Jo draugas, parašęs ant raščiuko maždaug šiuos žodžius: „Nesnausk paskaitos metu, o eik geriau išsimiegoti namo!“ Tas raštelis per klaidą buvo paduotas Vydūnui prie stalo atsakinėjančiam, į klausį, mus. Jis raštelį ramiai perskaitė ir nusišypsojęs pasakė: „Rodos, kad gerai miegojau praėjusią naktį ir miego dar nenoriu.“

Vydūnas saulėtu linksmumu, savo nepaprasfu darbštumu bei pareigingumu pertraukdavo mus. Savo raštais, paskaitomis labai šviesino jaunimo gyvenimą, ragino žengti tolyn gyvybės takais, vengiant blogų įpročių, būtent: rūkymo, girtavimo, ištvirkimo ir kt.

Nebuvo tolimas kelias aplankyti savo mokytoją Vydūną, gyvenantį ir už 150 km. Mes, telšiškiai, sielos kultūros būrelio nariai, palaikydavome glaudžius ryšius su plungiškiais bei sediškiais, vieni kitus pėsčiomis lankydami apie 30 km. Didelis entuziazmas ir pasišventimas lydėjo moksleivių dienas.

Praėjo daug metų, bet jo įtaka liko žymi. Lietuvos Universitete Kaune buvo įsisteigusi „Filoteosofų Draugija“, kurios tikslas ugdyti sielos kultūrą.

Trečioje klasėje būdamas susižavėjau Vydūnu. Jis savo prakilniu pavyzdžiu pakreipė mano gyvenimą žmoniškumo taku. Vydūną laikau viena didžiausių lietuvių tautos asmenybių. Kas tik gilesnį žvilgį turi, neliks abejingas Vydūno skelbiamoms mintims.

Vydūno apsilankymas ir ilgesnis mokytojavimas Telšių gimnazijoje uždegė jaunimą, sužadino aukštiems idealams. Jis daug nusipelnė kalbamai mokyklai, kaip choro dirigentas, lietuvių ir pasaulinės literatūros mokytojas, kaip vaidintojų būrelio ugdytojas ir šaunus paskaitininkas. Jis pats asmeniškai, ilgiau pagyvenęs Didžiojoje Lietuvoje, daugiau suaugo su platesne visuomene bei visa tauta.

***

A.MERKELIS
VYDŪNAS TREMTYJE

1944m. vasarą raudonajam tvanui vėl pradėjus plūsti į Lietuvą, dešimtytys tūstančių lietuvių pasuko vakarų link. Kol dar buvo galima kęsti Lietuvoje, niekas nenorėjo bėgti Vokietijon, kuri karo tremtiniam bei pabėgėliams nieko gero nežadėjo. Tad daugybė lietuvių laikinai prisiglaudė pas savo tautiečius Suvalkijos ir Žemaitijos Vakarų pasieny.

Neramus buvo iš savo tėviškių išguitųjų gyvenimas. Dienomis jie nacių buvo gaudomi apkasų kasti ir karo įtvirtinimų daryti, o naktimis gyvendavo bombardavimų siaubą. Sutemus pradėdavo burgzti rusų lėktuvai, netrukus vakarų padangę jie nusagstydavo parašiotiniais žibintais, ir tuoj Mažosios Lietuvos žemę drebindavo bombos. Gaisrų pašvaistės užliedavo dangų.

Baimės apimtų žmonių žvilgsniai krypdavo į krauju pasrūvusią Vakarų padangę.

— Ką čia dabar bombarduoja?

— Tilžę, o gal Gumbinę ar Isrutę, – spėliodavo išgąsdinti žmonės.

Tilžė arčiausia Lietuvos sienos ir jos bombardavimas pasienio gyventojams kėlė nebe tik baimę, bet ir siaubą. Viršum Tilžės prikabinus žibintų, jau Paprūsės ūkininkų kiemuose buvo šviesu, lyg mėnesienoj, o bombų padegtai Tilžei pradėjus liepsnoti, taip apylinkė nušvysdavo, jog kieme galėjai laikraštį skaityti. Sprogstančių bombų trenksmas buvo didelis ir atrodė, kad jos čia pat laukuose krenta. Jų išgąsdinti žmonės ieškojo apsaugos grioviuose ar savo išsikastose duobėse. Jei taip baisu buvo keliolika ar net ir keliasdešimt kilometrų nuo Tilžės, tai ką jau bekalbėti apie gyvenimą pačioje Tilžėje.

1944m. Rytprūsių gyventojai karo baisumus, kas kart labiau ėmė jausti. Nuo balandžio 20 d. kas antrą naktį į Rytprūsius skrido rusų lėktuvai ir mėtė bombas ant jų miestų. Buvo matyti gaisrai Gumbinėj, Isrutėj, Karaliaučiuje. Nebuvo aplenkiami ir Tilžė. Rusų lėktuvai Rytprūsių miestus, jų tarpe u Tilžę, bombarduodavo naktimis — po tris valandas: nuo 11 val. nakties ligi 2 val. ryto. Kadangi tuose miestuose nebuvo priešlėktuvinės apsaugos, tai rusų bombonešiai nedideliais junginiais drąsiai sau griovė Rytprūsių miestus.

Į Tilžę pas Vydūną iš Beryno buvo atkilusios jo dvi seserys, tikėdamosi, kad čia bus ramiau ir nuo bombų saugiau, negu Berlyne. Bet dažniau pradėjus Tilžę bombarduoti, joms čia buvo dar baisiau, negu Berlyne. Ten bombonešiai mėtydavo bombas apie vieną ketvirtį valandos, o čia net trys valandas.

Iš pradžių Vydūnas su seserimis nuo bombardavimų slėpė rūsyje. Tačiau čia buvo nesaugu, o be to, ilgai trunkąs oro pavojus troškiamame rūsyje privargindavo. Tad netrukus vakarais, po 9 valandos Vydūnas su seserimis traukdavo į girią ir čia išbūdavo ligi trečios valandos ryto. Po trečios valandos grįždavo Tilžėn į butą ir ilsėdavo. Toks vargingas gyvenimas Vydūno seserims pasidarė per skaudus bei sunkiai pakeliamas, ir Vydūnas pasiryžo jas nuvežti Povarbės dvaran, maždaug 20 kilometrų į šiaurės rytus nuo Karaliaučiaus. Dvarininko Goertz žmona buvo duktė vieno Vydūno jaunų dienų bičiulio, kuris 1918 metais buvo miręs. 1944m. rugpiūčio mėnesio pabaigoje Vydūnas su seserimis nukilo į Povarbės dvarą ir čia šeimininkų buvo maloniai ir vaišingai priimti.

Vydūnui rūpėjo Tilžėje paliktas butas, kur daugiau kaip per penkiasdešimt metų buvo sukaupta daug visokio kultūrinio turto, kur buvo likus jo biblioteka, paveikslai ir kitokie vertingi daiktai. Tad jis nekartą dar grįžo į Tilžę ir vis atsiveždavo ką nors iš savo vertingesnių daiktų. Pagaliau 1944 m. spalio .2 d. Vydūnas paskutinį kartą vaikščiojo

Tilžės gatvėmis, apžiūrinėdamas jos griuvėsius. Namai, kuriuose gyveno Vydūnas, ir netoliese jų esą dar buvo nesugriauti.

Sunku Vydūnui buvo skirtis su savo butu, kur tiek daug metų buvo gyventa, tiek daug dirbta ir vaisingai kurta. Betgi reikėjo skirtis. Vakarop išeidamas iš savo buto, Vydūnas dar kartą jį apžvelgė, paskutinį kartą palytėjo savo mylimąją arfą ir palinkėjo namams išlikti sveikiems su visu jo turiniu, kurį jis savo mintyse paskyrė Lietuvai. Atsisveikinęs su namais Vydūnas nužygiavo į Tilžės stotį, iš kur per Labgavą išvyko traukiniu į netoli Povarbių dvaro esančią stotį, o iš čia arkliais buvo parvežtas į dvarą.

Vydūno seserys ir Povarbės dvare nerimo ir vis norėjo vykti į Berlyną. Kalbino ir Vydūną draug su jomis vykti į Berlyną. Tačiau Vydūnas neiškeliavo, nes dvarininkai pageidavo, kad jis dar ir toliau mokytų du jauniausius jų sūnus. Vydūnas, norėdamas atsilyginti už prieglaudą, pasiliko Povarbių dvare ir neišvyko draug su seserimis, kurios lapkričio mėnesį iškeliavo į Berlyną.

1945 m. pradžioje rusų frontas vėl smarkiai ėmė judėti priekyn. Raudonoji armija žygiavo Berlyno link daug greičiau, negu buvo galima tikėtis. Sausio 29 dieną prieš piet Vydūnas dar pačiūžomis bėginėjo ant ledo. Rytuose smarkiai dundėjo patrankos, tratėjo kulkosvaidžiai, viršum galvų retkarčiais burgzdavo lėktuvai, bet gyvenimas ėjo savo įprastine vaga. Tačiau po piet ūmai viskas pasikeitė. Frontas visai priartėjo.

Bolševikai čia pat. Reikia trauktis toliau. Paskubomis buvo kinkomi arkliai, kraunama į vežimus manta, ir apie 4 val. po pietų iš Povarbės dvaro pajudėjo 18 vežimų gurguolė, kurioje važiavo dvarininkai su savo šeima ir visais dvirškiais, viso apie šimtas žmonių. Su jais drauge važiavo ir Vydūnas. Norėta pasiekti Piliavą ir iš čia toliau Vokion važiuoti.

Kelionė buvo pavojinga. Aplink visur siautė kovos, netoliese sproginėjo patrankų sviediniai, viršum gaivų padangėje virė lėktuvų kautynės. Vežimai dažnai turėjo sukti iš didžiojo kelio, kuris buvo pilnas besitraukiančios vokiečių kariuomenės ir bėglių.

Nuo raudonosios armijos nelemta buvo pabėgti. Raudonarmiečiai atėmė pusę visų vežimų, ir Vydūnas neteko savo lagaminų su daiktais. Reikėjo atsiskirti ir nuo važiuojančių, ir vienam toliau keliauti į Vakarų.

Vasario 9 d. 8 val. 30 min. Vydūnas Neu Kuhren uoste lipo į garlaivį, kuriuo norėjo plaukti į Piliavą. Buvo didelis žmonių susigrūdimas. Kiekvienas greičiau norėjo patekti į laivą ir grūdosi, kaip įmanydamas, kitus stumdamas į šalį. Žmonių spūsties Vydūnas buvo nustumtas į jūrą. Kailiniai, su kuriais buvo apsivilkęs, neleido greit nuskęsti, ir jūrininkų buvo išgelbėtas.

Sį nelaimingą įvykį Vydūnas skaudžiai išgyveno. Jis giliai įsirėžė į jo sąmonę, ir jį vaizduoja savo vaikale „Daimonams paliktas“, kurio ištrauka buvo išspausdinta 1946m. lapkričio 30 d. „Lietuvių Žodžio“ Nr.8. Pats Vydūnas šį nelaimingą įvykį taip mums vaizduoja:

A. Buvo tai 1945 mts. vasario 9 d. prieš 8 valandą vakare Neukuhruose, Samlande. Gulėjau ant labai ypatingo guolio. Visas kūnas drebėjo susalęs. Juk žiemos laikas. Buvau norėjęs garlaiviu plaukti Piliavon. Bet lipdamas į jį, buvau nublokštas spūsty nuo laivo ir įkritau į jūrą.

Kas iš tikrųjų atsitiko, nesupratau tuojau. Bet nenusigandau. Palengva grimzdau giliau. Dar laikė mane mano gražūs kailiniai oposumo kailių. Prieš 56 metus jie man buvo dovanoti, kaip sirgau plautių kraujavimu. Suteikė juos man maloni širdis, kuri

dabar jau daugiau kaip prieš septynis metus sustojo plastėjus, o dabar tie kailiniai neleido greitai skęsti.

Buvo visai tamsu. Ar aš pagalbos šaukiau ar kiti žmonės už mane, neatsimenu. Du jūrininku nusileido laikydamosi prie laivo ir šaukė, kad laikyčiaus prie jų kojų. Pasiėkiau ir tuoju didesniojo padus. Tuoju ir buvo virvė nuleista su kabu. Įsikibau. Bet buvau jau iki kaklo vandenyje. Tai laiku dar mane ištraukė ant laivo ir nuvedė į kajutę. Tše jie gelbėjo man šlapius drabužius nuvilkti, davė man jūrininko naktinius marškinius ir mane paguldė ant jų guolio.

Gulėjau. Bet jautiausi kaip kokiam sapne. Labai kratė mano kūną šaltis. Tai ir negalėjau miegoti. Ir visokios mintys užplūdo mane, kad vos galėjau jas nuvokti aiškiai. Netrukus ir guolis pradėjo purtėti. Garlaivis turėjo plaukti. Todėl propeleris buvo paleistas, o jis kaip tik buvo po mano guoliu.

Pamažu sušiliau, šaltis atsileido. Bet kūnas vis smarkiau buvo kratomas. Beveik taip rodėsi, kad visos mano gyvenimo patirtys sijoamos būtų, jeib jų prasmė man aiškėtų. Dar vis jos grūdėsi pro mano sąmonę, bet iš lengvo jos nors kiek aprimo.

Šiurpūs išgyvenimai, prie savo veido pajautimas mirties dvelkimo Vydūno neišgąsdino, tik dar kartą vertė peržvelgti savo nueitą gyvenimo kelią ir tame, kas įvyko paieškoti gilesnės prasmės. Ligi šiol Vydūnas daugiau iš žmonių buvo patyręs gero, negu blogo. Jo santykiuose su žmonėmis blogio pasireiškimas buvo retas, lyg giedrią dieną pro saulutę praslienkęs debesėlis, kurio žemėj nusidriekęs šešėlis greit dingsta, nepalikdamas pėdsakų. Tik Vydūnui pradėjus septintąjį savo amžiaus kryželį, ar kaip Vydūnas pasakytų dešimtąjį septynmetį, dažniau ir daugiau jis iš žmonių patirdavo blogio. Dabar blogis, žmonių nelabumas, tarsi, koks tamsus Demonas stojo prieš Vydūną, prieš tą, kuris visą savo gyvenimą skelbė meilę, gėrį ir grožį.

B. Tada man ir aiškėjo, ką tai reiškia, kas man šias valandas patirti teko. Praėjusieji metai grįžo su visais savo atsitikimais į mano sąmonę. Ir vis aiškiau iškilo jų tūris. Visai sušvito man kas tai yra, kad gyveni kūną turėdamas.

Jis tarpininkauja, jeib galėčiau visą-ką patirti. Labai daug to jau buvo. Viena patirtis po kitos atlėkė man į sąmonės šviesą. Ir skelbė, lyg ką naujo. Buvo tše ir priešingumų. Kartais rodėsi, kad man žadėjosi, kas mane džiugina, o priėmus jautiaus apvilta. Buvau prigautas. Teko man negerumas, o buvau tikėjęs būsiąs laiminamas.

Iš viso to supratau, kad laimė turi būti ieškoma visai kitame. Nebuvo jos tame, ko žvalgiaus, ko siekiau. O tik vis iš naujo kreipiaus į tai, rungiaus su juo, susižeidiau ir kentiau.

Dabar visą tai atrodė nušviesta skaisčiausia šviesa. Užgimdamas patekau į būvą, kurioj visi pasireiškimai sukilo, kurie mane viliojo, ir į kuriuos buvau vertiamas, tarsi pats veržčiau į kažką. Ir supratau, ką tai reišė. Buvau įvestas, gal tiesiog įstumtas, į Daimonų valdiuvą, ir, kaip rodės, jiems paliktas.

C. Dar kūdikis būdamas, buvau kartojęs, kad gyvenu Dievuje, kuriame visa Visata gludo. O gyvenimo patirtys lyg įrodė, kad taip nėra. Norėjau taip labai tikėti, kad Dievas yra begalinė Malonė ir Meilė, yra Šventa Valia ir Šventa Galia, nesuvokiama Išmintis, nepasiekiamo Sąmonė, kuri savo Šviesa visa Visata peršvietia, pritvindo, o dabar beveik nieko apie tai nenumanau. Jautiausi net užplūdomas visai kitako.

Taip tai varginaus visa-kuo ir vėl maginaus, pasidariau stagus, supykau ir stengiaus nurimti, kanirauti ir visa ką pakęsk, geras būti. Reikėjo daug pakęsti ir dažnai pasidžiaugti. Bet tikrai patenkintas nebuvo.

Atrodė net, kad priešingumai nuolatai didėjo, ko labiau stengiaus būti šviesiu, tauresniu, tiesiog būti kilniu, esmišku. Bet, kaip tik tada ir išmaniau, kad aš pats su savo būdu tam esu priežastis. Tada ir sukaupiau visas jėgas, jeib iš tų slėginimų išskiltiau. Vienok jie vis didėjo ir mane veikė smarkiau.

D. Dabar kaip tik tos patirtys mane tiesiog nustebino. Tur būt, niekumet nebuvo tikrajai jų reikšmei gana budrus buvęs. Tik dabar ją pagavau. Nusimaniau žvelgiąs iš kokias aukštumos į neužmatomai ilgą eilę nesuskaitomų vaizdų, kurie taip labai greit pro šalį slinko, tai vėl ir lyg ilgstinos. Vis ir buvo, lyg atkyla vis dar svarbesni.

Kiekviename vaidinime matiau ir save patį. O kas kartą buvau aš ir kitas. Stebėjau save kaip kūdikį, kaip vaiką, kaip jaunuolį, jauną vyrą, pribrendusį žmogų ir senstantį. Bet vis buvo man, tarsi anie laiko nustatyti pasirodymai su visu, ką jie pareiškė, nebūčiau aš pats, bet visai kas kita, skirtingas nuo manęs, gal tik mano šešėliai, gal atšvaistos mano esmės, o gal tik sapno vaizdai, kuriuos turėjęs.

E. Ir štai staiga visa-tai man pradingo. Kas pasidarė, neaiškėjo. Bet sužinojau, kur mano žmogysta patekusi. Jautiausi gulįs ant labai kratomo guolio garlaivyje. Ir supratau, kas man buvo atsitikę. Atrodė, kaip kad skaudiausi patirtis dabar man buvo skirta. Rodėsi, kaip kad Daimonai būtų norėję man pagriebti mano kūną.

Nebuvo tai, kaip rodės, taip dar visame gyvenime patirta. Ir turiu dabar apie tai pamąstyti, kuri prasmė gyvenime veržiasi ryškėti, ką gyvenimas žmogaus esmei siūlo. Ir galvoju apie tai. Bet vis kartojosi mintis, kad aš Daimonams paliktas.

Ir nenorėjau tai liauties. Nuolatiniai sukrėtimai, supurtinimai lyg tai man vis iš naujo priminė. Buvo sunku. Jautiausi Dievo paliktas. Jis, turbūt, Daimonams mane visai atidavęs.

Tada šaukiau savo sieloje, kodėl jis tai daras, kodėl jis visą mano gyvenimą po jų galia pastatęs, kad visą-ką turėjau pakęsti. O dabar baigiant gyvenimo vienuoliktą septynmetį, rodos, man skirta, kas skaudiausia.

Jūrininkų iš mirties išgelbėto, Vydūno kančios tuo dar nesibaigė. Jo laukė dar skaudesni smūgiai ir didesni likimo mėginimai.

F. Tai ir sustojo laivas. Piliava buvo pasiekta. Aušo diena. Visi žmonės lipo iš laivo. Turėjau atsikelti, jeib ir išeitiau. Jūrininkas atidavė man drabužius. Bet vis reikėjo prašyti vieno jų ir kito. Pagaliau dar neturėjau žieminės, iš storų vilnų megstos kepurės, žieminų pirštinių ir kailinių, kurie nors tiek metų, atrodė kaip nauji. Bet jūrininkas tų daiktų man neatidavė. Visaip pasiteisindamas kalbėjo. Pagaliau net varė nuo laivo, sakydamas, kad teks karinės municijos krauti, jeigu ne tuoj nueisiąs nuo laivo.

Taip tai be šiltų aptaisų išėjau, o buvo žiema, nors nelabai šalta. Man buvo ypatiai todėl liūdna, kad netekau to, kas man buvo suteikta malonios širdies. Kartais tikina, kad dvylikti septynmetiai yra žmogaus ramybės metai, jie jau buvo arti, o kaip tik tada dar teko tokių vargų patirti. Daimonai reiškęs vėl stipriau žmonėmis, kuriuos sutikau." Ir pamaniau ar ne tik Amžinoji Malonė ir pasireiškė žmonėmis.

G. Taip tai šita patirtis mane privertė galvoti apie žmogaus esmę, apie jos ryškėjimo prasmę gyvenime su visais jo vyksmais. Norėjau, tai išmanęs, apie tai ir rašyti, jeigu būtų tam galimumų.

Tuoju ir supratau, kad žmogui užduota patiam stengties savo gyvenimo prasmę ryškinti. Ir kad kaip tik tie Daimonai jį tam akstina. Palikdamas patvarus prieš jų paveikimą jis išauga iš jų valdomos būvos ir vis aiškiau atsibunda Didiajame Slėpinyje viso esamo, būtent, Dievuje, kurs yra tikriausioji Meilė ir Malonė.

Buvo labai daug daimoniškumo, kurs man toliau reiškos iš žmonių. Teko net patirti dar lyg skaudesnę Daimonų baisumą. Tačiau jautiausi nuolatai kartotiesi: „Vis dėlto gyvenu Amžinojoje Meilėje ir Malonėje“. Ir norėčiau kitiems žmonėms padaryti galimą taip manyti ir tikėti.

Ir taip iš mirties išsigelbėjęs, bet apiplėštas Vydūnas keliavo toliau, kol pasiekė Neufahrwasser uostą, netoli Danzigo. Iš ten važiavo traukiniu iki Rūgenwaldės, Pomeranijoje. Čia vasario 12 d. atkeliavęs rado prieglaudą lietuvis Astrid Gdr. šeimoje ir išgyveno ligi balandžio 2 d. Tada su šia šeima vienkinkiu vežimu keliavo toliau. Pakeliui raudonarmiečiai iš Vydūno atėmė geriausius drabužius, laikrodžius ir žiedus. Balandžio 6 dieną atvykus į Eickfier kaimą, raudonarmiečiai atėmė ir arklį. Toliau keliauti nebeįmanoma buvo ir teko ilgesnį laiką pasilikti Eickfier kaime.

Tame kaime Vydūnas išgyveno ligi 1946 metų liepos 17 dienos. Gyvenimo sąlygos buvo labai sunkios. Vydūnas dar nebuvo atgavęs jėgų nuo jį ištikusios jūroje nelaimės ir vargingos kilionės. Trūko tinkamo maisto. Raudonarmiečiai iš vokiečių karves buvo atėmę ir suvarę į kaimenes. Daugumas karvių sirgo. Vydūnas jų pieną gerdamas susirgo. Dar daug vargo ir nemalonumų turėjo ir dėl buto.

Tuo metu Pomeranijoje šalia raudonosios armijos buvo ir lenkų kariuomenės, kuri užiminėjo jai ligi Oderio ir Neisės perleidžiamas vokiečių žemes. Lenkai, atsimindami vokiečių jiems padarytas skriaudas, su vokiečiais elgėsi taip pat žiauriai, kaip ir raudonarmiečiai. Lenkams užimant vokiečių namus, Vydūnas kelias kartus buvo išmestas iš buto.

1946m. gegužės 1 d. Vydūnui vėl teko išgyventi šiurpus įvykis. Tą dieną lenkų kareiviai veržėsi į namą, kuriame gyveno vienas vokiečių berlynietis, gabus auto mechanikas. Jis dirbo pas raudonarmiečius ir labai nekentė lenkų. Tas berlynietis savo bute vieną kambarį buvo perleidęs Vydūnui. Lenkų kareiviams atvažiavus prie to vokiečio berlyniečio buto, jis griebėsi kastuvo prieš juos ginties. Vydūnas patarė to nedaryti, nes vienam beginkliui žmogui neįmanoma atsispirti prieš aštuonius ginkluotus kareivius. Vokiečių lenkų vejamas bėgo, iš savo buto per langą iššokdamas antro pusėj namo. Tačiau lenkų kareivių buvo pagautas ir nužudytas.

Įsiutę lenkai išmetė ir Vydūną iš jo gyvenamo kambario, atėmė iš jo likusius daiktus, net ir paskutinius batus. Atėmė iš jo ir paskutinį plunksnakočių, ir jis nebeturėjo kuo rašyti. Galutinai apiplėštas Vydūnas kitur susirado kambarį. Tačiau tuo dar jo kančios nesibaigė. Gegužės 2 d. 4 val. po pietų ėjo lankyti mirštančios lietuvis. Pakeliui pagavo jį penki lenkų kareiviai, įsitempė į kiemą ir pradėjo mušti. Mušė tol, kol Vydūnas sugriuvo. Perkritusį ant žemės spardė kojomis, kad atsikeltų, o pakilusį vėl kumščių smūgiais bloškė ant žemės. Taip žiauriai sužvėrėjusių kareivių Vydūnas buvo kankinamas beveik dvi valandas. Atgavęs kiek jėgų parėjo namo ir atgulė. Turėjo išgulėti visą savaitę, kol šiek tiek sustiprėjo.

Tuos savo išgyvenimus Vydūnas aprašo ir laiške 1947m. savo bičiuliui Amerikos lietuviui dainininkui Rimkui. Tas laiškas buvo išspausdintas „Tėvynėje“, o iš jos su

savais komentaras jį persispausdino ir kiti Amerikos lietuvių laikraščiai. Savo laiške Vydūnas rašo:

Malonus Bitiuli:

Kantriai skaičiau laišką, kurį sulaukiau šių metų sausio mėnesio 4 d. ir prisiminė man anie laikai, kai viešėjau Palangoje ir mes vaikštinėjome giraitėje ir pajūry, kaip mokinomės ir žaidimų. Tada ir lyg nuskamba man ana airių dainelė: „Tell me the tales that to m» »vere so dear! Long, long ago, long, ilong ago“.

Gyvenimas greitai prašoka. Stebiuos, kad jau prasidėjo 80 metai. Bet senatvė reiškiasi visaip, nors vis dar įstengiu šį-tą parašyti ir pasakyti, dagi pavaikščioti. Miegot galiu koilgiausiai, ir labai ypatingi sapnai mane pagauna. Bet kūnas yra kiek nukentėjas. Buvau užkurtęs. Keli lenkų kareiviai gegužės 2 d., 1946 m. baisiai sumušė, kaltindami mane būk aš su vokiečiais prieš lenkus atsistojas. Gulėjau penkias dienas lovoje. Tą patį vakarą dar man iš buto paėmė pinigus. Gegužės 1 d. paėmė visus gerus drabužius ir paskutinius batus. O rusai jau seniau buvo man visą ką paėmę, net abu laikrodžius, būtent, manąjį ir mirusios mano gyvenimo draugės kišeninį. Gaila man ir skaudu, kad laikraščiuose rašyta, būk vokiečiai mane labai sumušė. O tai nėra teisybė. Tiesa, vokiečiai man visokių nelabumų pareiškė, bet taip nesuimušė niekada. O aukštesnio luomo žmonės — ir priešai — mane pasitikdavo mandagiai.

Į Jūsų laišką buvau manęs atsiliepti, sulaukęs tai, kas ten minėta. Ir vis teko dar atidėti rašymą. Visokie skubūs reikalai taip privertė. Bet šiandien turiu rašyti. Gavau Jūsų siuntinį. Nors jis buvo kiek sugadintas, bet dovanos visos man yra tekusios: riešutų didžių ir mažų, pupų, migdolai, razinkai. Sakau širdingai ačiū! Vokietijoje visi lietuviai bičiuliai labai manimi rūpinasi ir man suteikia, kas jiems galima, kad kūnelis vėl įgijo jėgų. Bet dabar iš Jūs sulaukiau ir dar neturėtų dalykų, kurie labai yra man tinkami. Kaip jau aš išrodau, matysite iš įdedamos mano nuotraukos. Jaučiuos vertingas, nors kalbama, kad lietuviai visi bus iškeliami į Angliją. Norėčiau šičia pasilikti, kol sužinosiu, kad būtų ten man patogi būva ir netektų vargti stovyklose. Nebeišgalėčiau. Tai jau verčiau šičia atsiskirčiau nuo žemiško gyvenimo. Bet kol gyvas dirbčiau; apsireikščiau: gal derėtų tai žmonių gerui.

Ir dabar sveikinu dėkingas Jus, kuris man ir padedat dar, kad galėčiau gyventi ir darbuotis.

Tegul Didysis Slėpinys, Amžinoji Meilė ir Malonė, dangiškoji šventoji valia ir galia būna su Jumis ir su Jūsiškiais!

Vydūnas

Nors ir nepaprastai sunkiose sąlygose gyvendamas, dvasiniai ir fiziniai kentėdamas, Vydūnas daug dirbo. Kad sau pragyvenimui užsidirbtų, mokė kelis iš Lietuvos atkeliavusių lietuvių ir vokiečių vaikus. Tačiau pagrindinis Vydūno darbas buvo kūryba. Ja skaidrino jis tamsias bei niaurias ir kančios kupinas tremtinio dienas. Tose sunkiose gyvenimo dienose jis parašė šiuos vokiečių ir lietuvių kalbomis veikalus, kurie šiandien jau yra atiduoti spaudai:

I. Dr. Wilhelm Storost-Vydūnas Die Lebenswelt im Preuszischen Litauen ums Jahr 1770 in den Dichtungen des Pfarrers Christian Donelaitis mit ihrer volkischen Bedeutung.

II. Vydūnas, Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 mt, kaip jį vaizdavo Kristijonas Donelaitis.

III. Düstere Damonie und bewulJteres Menschentum. Turinys: 1. Den Dämonen ueberlassen. Dennoch... 2. Die grofie Frage im gegenwartigen Menschheitserlebnis. Erwogen aus kosmischer Schau. 3. Die Religion in Jahrtausenden der Menschheitsgeschichte.

IV. Der Lebensanstieg. Ein NachlaB schlichter litauischer Menschen.

Atsigavęs ir kiek sustiprėjęs Vydūnas liepos 17 dieną vargais negalais per Schlochau iškeliavo į Stettiną. Čia pereinamoje stovykloje išgyveno nuo liepos 18 dienos ligi rugpiūčio 4 d. Gyvenimo sąlygos buvo labai blogos: menkas maistas, o guolis ant cementinių grindų. Visas kūnas tebegėlė nuo sumušimo Eickfiere. Ausys buvo apkurtusios ir tik ilginiui tas apkurtimas praėjo.

Išėjęs iš stovyklos Vydūnas transportiniu traukiniu iškeliavo į Vakarus. Tai, kas per pastaruosius metus, o ypač per pastaruosius šešius mėnesius Vydūnui teko išgyventi ir iškentėti, tiek jį suvargino ir nusilpnino, jog jis vos begalėjo paeiti. Kelionė perpildytame troškiamame traukinyje taip pat buvo varginanti, ir Vydūnas, bekeldamas į Vakarus, dar labiau nusilpo. Netoli Lūbecko vieno vokiečio gydytojo iš transporto traukinio jis buvo išimtas ir nuvežtas į Lūbecko ligoninę. Čia buvo maloniai priimtas ir rūpestingai gydytojų ir seselių globojamas. Sveikata taisės. Tik, užvalgęs sriubos, kurioje buvo mėsa virta, sunegaludavo.

Patekęs į Vakarų Sąjungininkų okupuotą Vokietijos zoną, Vydūnas tuojau bandė susisiekti su lietuviais. Jau rugpiūčio 6 d. jis rašė Hamburgo lietuviams, bet iš jų kaž kodėl nesulaukė atsakymo. Rugpiūčio 13 d. jis raštu kreipėsi į Lūbecke esantį anglų komendantą, prašydamas apie jį duoti žinią lietuviams. Šis jo prašymas neliko be atgarsio: rugpiūčio 14 d. pirmieji iš lietuvių tremtinių bendruomenės Vydūną aplanko „Skautų Aido“ redaktorius Antanas Krausas, jo buvęs mokinys ir senas bičiulis, advokatas Indreika ir Stalioraitis. Nuo tos dienos Vydūno gyvenimas skaidrėja ir lengvėja. Veikia jį aplanko rašytojas Faustas Kirša. Jis nuolatos lankomas lietuvių veikėjų ir skautų. Lūbecko lietuvių tremtinių bendruomenė ir skautai Vydūną paima savo globon, aprūpina jį vegetarišku maistu, ir jo sveikata gerėja.

– Ypačiai gaivino mane tas malonumas, kurį man tautiečiai apreiškė, – sako Vydūnas.

Savo tautiečių reiškiamam malonumui ir teikiamai globai Vydūnas neliko skolingas. Jis skautams ir bendruomenei skaito paskaitas. Dar ligoninėje tebegulėdamas Lūbecko skautams tunto metinių proga skaitė paskaitą „Žmoniškėjimo kelias“, o Lūbecko lietuvių bendruomenei – „Kas yra žmogus“.

Ligoninės palatoje, kur gulėjo Vydūnas, buvo dešimt ligonių. Ankšta ir nepatogu. Antanas Krausas įkalbėjo Vydūną keltis į Detmoldą, kur jam žadėta sudaryti patogesnės gyvenimo sąlygos.

Rugsėjo 4 d. Vydūnas, Fausto Kiršos lydimas, išvyko į Detmoldą. Kelionė buvo nesėkminga. Automobilis kelis syk gedo, ir Detmoldą tepasiekė tik vėlai vakare. Faustas Kirša vyko į anglų zonos lietuvių rašytojų vakarą, kuris buvo ruošiamas Detmoldo lietuvių gimnazijos salėje. Į šį literatūros vakarą atvyko ir Vydūnas. Susirinkusiųjų buvo džiaugsmingai pasveikintas. Vydūnas šiame literatūros vakare kalbėjo apie pagrindinę sąlygą laisvei įgyti.

Atkilęs į Detmoldą Vydūnas pirmąją prieglaudą rado savo bičiulio Antano Krauso šeimoje. Vėliau kurį laiką gyveno viešbuty, kol jam kambarį parūpino Br. Rėklaitienė,

Moltkestr. 34, prie savo buto. Jai išsikėlus į Greeveną, Vydūnui kambarys buvo parūpintas gretimame name, Moltkestr. 36, kur jis nuo 1946m. lapkričio 12 d. ligi šiol tebegyvena.

Namų šeimininkai vokiečiai Vydūną aptriūšia. Vegetarišką maistą jis pats sau gaminas iš produktų, kurių jis gauna iš Lietuvos Raudonojo Kryžiaus ir iš savo bičiulių bei gerbėjų, gyvenančių Amerikoje, Anglijoje ir kt. Gaunamu maistu jis dalijasi ir su savo seserimis, gyvenančiomis Berlyne.

1946m. spalį 12 d. Vydūnas sunkiai susirgo. Temperatūra buvo pakilus ligi 38,8°, smegenys ir sumuštosios kūno vietos baisiai ėmė skaudėti ir fizinės jėgos silpti. Liga lovoje Vydūną išlaikė apie porą savaičių. „Būdamas pareigingas Dr. Vydūnas labai kenčia, kai dėl ligos negali vykti skaityti pažadėtosios paskaitos Blombergan ir užbaigti pažadėtų spraisnių mūsų laikraščiams. Apgailestauja, kad negalės atsilankyti Wiesbadeno Ansamblio koncertuose", — rašo A. Krausas 1946 m. „Lietuvių Žodžio" Nr. 8.

Lietuvių Tautinio Ansamblio dirigentas Stepas Sodeika pagerbė Vydūną, buvusį Giedotojų Draugijos choro vadovą ir dirigentą. Jis su būriu dainininkų aplankė sergantį Vydūną, padainavo jo paties sukurtą ir mėgiamą dainą „Kur giria žaliuoja" ir „Ilgiausių metų". L. T. Ansamblio režisierius Gasparas Velička jautriais žodžiais pasveikino Vydūną, mūsų tautos žadintoją ir kūrėją menininką, ir L. T. Ansamblio vardu įteikė jam gėlių puokštę. Vydūnas nuoširdžiai padėkojo už atsilankymą bei sveikinimą ir ansambliui palinkėjo sėkmingo darbo.

1947m. liepos 11-12 d. Augsburgėje įvyko antrasis lietuvių rašytojų tremtinių suvažiavimas. Į jį buvo pakviestas Vydūnas ir visų gausaus suvažiavimo dalyvių nekantriai laukiamas. Į suvažiavimą automobilių jį turėjo atlydėti „Lietuvių Žodžio" redaktorius J. Kardelis. Jau pirmoji suvažiavimo diena artėjo prie pietų pertraukos, o visų laukiamojo Vydūno dar nėra.

– Kas su juo galėjo atsitikti! Susirgo ar mašina sugedo? Spėliojo suvažiavimo dalyviai: Apie pusiaudienį pasirodė ir visų lauktasis Vydūnas. Jis visų džiaugsmingai buvo sutiktas. Ir šiuo kart mašina, vežanti Vydūną, gedo. Nors ir su kliūtimis, jis savo tikslo pasiekė. Suvažiavime Vydūnas kalbėjo apie rašytojo paskirtį ir uždavinius.

Lietuvių rašytojų tremtinių antrasis suvažiavimas Vydūną išrinko Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijos Garbės Nariu.

Savo įspūdžiuose iš lietuvių rašytojų tremtinių suvažiavimo (Tautinis atsikvėpimas, „Lietuvių Žodis", 1947m. Nr. 30) Vydūnas, be kitko, rašo:

Bet keista buvo apsižvalgant. Visur veidų, kurie iš seniai praėjusių laikų atsinešė į esamąją valandą. Tik vardai pavardės nesirengė atkilti į atmintį. Bet iš visų akių tiesiog spindėjo tautos gyvumas ir su juo Lietuvos sveikinimas. Iš tų akių tarsi plito šviesa, kuri susirinkusiuosius gaivindama ir juose viltinumą žadindama nuolatai skelbė likimo bendrumą.

O kad toliau kalbėta, lietuviškieji žodžiai skambėjo rimtai, prasmingai, iškilmingai. Išsišoko kartais, tiesa, tarimui dar nevisai pribrendę, bet ir labai linksmi žodžiai juokdariai. Visais atžvilgiais reiškėsi lietuviškumas. Sukilo kartais ir priešingumų. Girdėjosi, jau ir lyg būtų ginčijama. Vis dėlto neapykanta nedrumstė tautiškos nuotaikos kvėpavimo.'

Tautos gyvumas gobė visus, nors ir būta visokių skirtumų susirinkimuose. Visuose buvo aiškiai gyvi Lietuvių tautos savumai ir jos gajumai. Apsireiškė tai visokiais svarstymais ir mąstymais. O kad vieniems kitiems šis tas atrodė ir nesvarbu, daug tartų žodžių nereikalingų, visa tai pasireiškė tik praeinamai. Nuotaikos kvėpavimas likosi skaistus ir gaivus.

Be abejo, rašytojų suvažiavime buvo ir tokių dalykų, kurie Vydūnui negalėjo patikti. Tačiau ir jiems jis atlaidus. Savo įspūdžiuose jis rašo:

Tiesa, vienur kitur kilo deginamo tabako dūmų, bet jie neveikė susirinkusiųjų santykiavimo. Visi likosi pasiskyrę sambūrio susitvirtinimui. Ir taip kūrėsi sutarimai, ir nuaidėjo valandos ir posėdžiavimai vieni po kitų. Nenuvargo tše nei jau ilgus metus išgyvenę dalyviai ir nei nenuobodžiavo jaunų metų grožintieji.

Minėtina vis dėlto, kad visame giedrume buvo dar ir visai ypatingų taškų. Vieni kiti moteriški veidai atrodė lyg apkloti užteptomis kaukėmis, tarsi nenorėta visų malonių Lietuvių pasirodyti prigimta grože. Bet ir už tų kaukių buvo numanytas aiškus mielo lietuviškumo plastavimas ir kvėpavimas.

O kad buvo kalbama apie žmogaus ypačiai apie rašytojo uždavinį, visi tai priėmė lyg su pasišventimu. Ir vis dar gaivingesnė pasidarė tautinė nuotaika, kaip buvo pranešta, ką tūli žyniai arba kaip sakoma, poetai, yra sukūrę, kaip buvo dainuojama, muzikuojama. Tada jautėsi visi lyg atsikvepia Tėvynėje ir jautiasi gaivinti ir stiprinti.

1947m. rugpiūčio 30-31 d. Schweinfurte įvykęs antrasis lietuvių žurnalistų suvažiavimas tremtyje Vydūną taip pat išrinko Lietuvių Žurnalistų Sąjungos Garbės Nariu.

Tremtyje Dr. Vydūną savo garbės nariu išrinko Akademiniis Jaunuomenės Sambūris „Šviesa“ ir Baltijos Universiteto Pinneberge Lietuviai Studentai Ateitininkai.

Vydūnas veikliai dalyvauja lietuvių tremtinių kultūriniam gyvenime. Skautų, studentų ar šiaip jau visuomenės kviečiamas skaito paskaitas, dalyvauja jų susirinkimuose.

Betgi daugiausia laiko Vydūnas skiria rašymui. Prašomas redaktorių rašo periodinei spaudai, atsakinėja i laiškus, kurių jis kasdien daug gauna, ruošia spaudai naują „Probočių Šešėlių“ laidą. Laisvu nuo tų darbų laiku Vydūnas rašo naujus didesnius savo veikalus. Apie savo kūrybinį vyksmą Vydūnas taip man pasakoja:

„Rodos kiekvienas šiek tiek budrus žmogus numano, kad visokios mintys pro jo sąmonę sklendo. Patiriu tai ir aš. Tik man sukylan-tics mintys atrodo labai ypatingos. Jos dažnai vis ką-nors nušvietia, kas gludo gyvenimo gelmėse. Kartais jos tiesiog nuostabios. O kad su savo sąmone joms, tyliai parimdamas, atsiduodu, jos vis ryškiau sušvinta ir dažnai tiesiog liepsnoja. Tada reikia jas parašymu pagauti, ir tuo padaryti jas kitiems patiriamomis.

Jeigu aplinkybės neleidžia jų taip sulaikyti, turiu vis iš naujo joms teiktis. Ir vis atsižvelgti į sublizgusią jų šviesą. Bet atsitinka ir tai, kad nėra galima jų taip sulaikyti. Tada po laiko jau pasigendu jų. Atsimenu, kokios jos buvo turiningos ir šviesios, tik nebegaliu prisišaukti, ką jos iš tikrųjų man pareiškė.

Yra tūlus kartus atsitikę, kad vakare mintys man suliepsnojo. Stengiaus kilti į jas ir su jomis sutapti. Palieku kūną, giliai įmigdamas, ir pradedu minties šviesą žodiais apstabinėti. Taip tad man miegant susikuria tikras reiškinys nuo pradios iki pabaigos.

Pabudęs ir dienai prisiruošęs, užsibrėžiu vyriausius visa to dalykus. Prisimenu juos vis iš naujo ir rašau dar kartą. Visa apmąstęs rašau treči ir dažnai net ketvirtą ir penktą kartą. Tatai darau tam, kad geriau aiškėtų, ką esu į žodius jau įglaudęs. Norisi pagrindinę prasmę padaryti tiesiog regimą.

Ir taip parašius, vis dar rodosi, kad rašinys turėtų būti tobulinamas, kad nereikėtų jo dar atiduoti spausdinti. Manau, esąs visa-ką dar sau pasilaikęs, o lieptas tai kitiems pateikti, kas man duota ir man taip gražiai sušvito".

Tremtyje jau išspausdinti du Vydūno veikalai: „Kalėjimas-Laisvėjimas“, Lietuvių Tautinio Sąjūdžio lėšomis išleido Lietuvos Skautų Sąjungos Brolijos Vadija, Detmold, 1947m. 72 psl. Šis Vydūno veikalas rašytas išėjus jam iš kalėjimo 1938-1940 metų laikotarpyje. Jis ir vaizduoja maždaug to laikotarpio Vydūno išgyvenimus. Šis veikalas, būdamas autobiografinio pobūdžio, praskleidžia mums Vydūno asmenybę. Antrasis Vydūno tremtyje išleistas veikalas „Bhagavad Gitą“ Palaiminančioji Giesmė. Vertimas iš Sanskrito. Dr. Vydūno Bičiulių lėšomis išleido Lietuvių Skautų Brolijos Vadija, Detmold, 1947 – 400 — lietuviškosios knygos sukakties – metais, 152 psl. Šis veikalas jau išspausdintas su kai kuriais Vydūno rašybos būdingaisiais rašmenimis.

Tremtyje stengiamasi atgaivinti keliasdešimt metų Tilžėje veikusi Vydūno raštų leidykla „Rūta“. Šios leidyklos tikslas išleisti svarbesnius Vydūno veikalus, kurių tremtyje esą lietuviai pasigenda.

Nors per paskutinį dešimtmetį Vydūnui teko daug išgyventi, daug vargo ir skurdo pakelti, tačiau jo sveikata dar, palyginti, yra stipri, jis daug dirba ir iš jo galima tikėtis dar ne vieno veikalo sulaukti.

***

PR.MARKELIS KAIP SUPRASTI VYDŪNĄ?

(Jo 75 metų amžiaus sukaktuvėms paminėti)

Žymusis lietuvių tautos rašytojas ir filosofas Vydūnas paprastai laikomas neaiškiu ir nesuprantamu. Tam yra keletas priežasčių. Pirmiausia kaltinamas pats autorius dėl „galvosūkių“, kurių esą pilni jo raštai, na, ir dėl savo „vydūniškos“, neaiškios kalbos. Bet nemažiau reikėtų kaltinti ir skaitytojus, jeigu jie per 40 metų vis dar neįstengia suprasti rašytojo, kuris paprastai jų pačių labai aukštinamas ir gerbiamas, net pranašu vadinamas. Iki šiol, tiesa sakant, spaudoje niekas nė nebandė Vydūno suprasti, išskyrus prof. V. Mykolaitį (žr. jo „Vydūno dramaturgija“ „Darbų ir Dienų“ 4 knygoj), bet ir jis daugiausia žiūrėjo Vydūno dramų meniškumo.

Čia bus trumpai bandoma paieškoti kelio, kuriuo reikėtų eiti, norint suprasti Vydūno misterijas, pasakas ir kitas dramas. Apie filosofinių jo raštų supratimą nekalbėsime, nes juos įsigilinęs ir norėdamas kiekvienas supranta. Skaitytojai, kurie gerai suprato Vydūno filosofiją, lengvai supranta ir jo beletristinius ir kitus raštus. Kelias į Vydūno beletristiką eina per jo filosofiją.

Vydūnas nėra toks rašytojas kaip kiti. Rašytoju menininku, lygiu kitiems dramaturgams, Vydūnas tegalėtų būti savo komedijose. Iš čia reikėtų spręsti apie jo draminių talentą, apie sugebėjimą kurti charakterius, apie jo formos savybes ir t. t. Šiek tiek galima apie tai spręsti ir iš jo dramų bei tragedijų („Laimės atošvaita“, „Pasaulio

gaisras"), kur vaizduojamas kasdieninis realus gyvenimas. Bet jokių būdų negalima taikyti paprasto masto jo vadinamoms misterijoms ir pasakoms. Šie veikalai iš tikrųjų meno atžvilgiu tegalima vertinti tik taip, kaip vertinami, sakysime, evangelijų palyginimai. Tai yra alegorijos, gal kartais ne visai vykusiai parinktos, kur beveik viskas paversta filosofinei minčiai. Tos alegorijos yra labai išplėtos, be to, joms autorius visada palieka ir tiesioginę prasmę.

Apie menines Vydūno dramų ypatybes čia nekalbėsime. Galima tik paminėti, kad svarbiausios jo ydos yra labai savotiška kalba, nevisados lietuviška sintaksė, nenoras vaizduoti žemesnį žmogų, jo aistras, jausmus ir iš viso nemėgimas gražių žodžių. Kam forma sudaro meno esmę, tam Vydūnas ne menininkas. Jis nepripažįsta meno dėl meno. Jau pati jo tematika ir personažai skiriasi nuo kitų rašytojų. Jeigu prisiminsime Woelflino mintis apie klasiką ir baroką, tai turėsime pasakyti, kad visi kiti rašytojai daugiausia yra barokininkai, o Vydūnas — klasikas. Vydūnas pirmą vietą stato svarbiausią, kilniausią veikėją, tą kuris laimi. Sakysime, Vydūnui svarbiausi didvyriai būtų Ibseno „Cezary ir Galiliejai“ Maksimas, „Kovoj dėl sosto“ Hakonas (o ne Skulė), Šekspyro „Makbete“ karaliaus sūnus Malkolmas ir Makdufas, Putino „Valdove“ Burtininkas ir Skaidra, nes jie gina kilniausias idėjas ir laimi. Jeigu kiti rašytojai būtų rašę Vydūno veikalus, tai jiems pagrindiniai veikėjai būtų „Amžinoji Ugnis“ Aitra, „Likimo bangose“ Geiras ir Juodžių Vadas, „Verguose ir dykiuose“ Kubeikis, „Gaisre“ Majoras ir pan., nes jie (išgyvena) giliausias tragedijas. Žinoma, tada ir šios dramos visai kitaip atrodytų. Vydūnas pirmą vietą stato proto žmones, o kiti rašytojai — aistrų. Jis netiki, kad galėtų būti kilnių aistrų.

Vydūno dramos iš tikrųjų tėra jo filosofinių minčių iliustracija. Todėl norint jas suprasti, reikia pažinti nors svarbiausius Vydūno filosofijos bruožus. Pagrindinis Vydūno filosofijos dėsnis yra evoliucija. Pasaulis, išėjęs iš visatos Kūrėjo, iš Dievybės, vėl nori į ją grįžti, su ja susiliesti. Iš pradžių pasaulis ir žmogaus dvasia materialėjo, „aptemo“, o dabar vis palaipsniui dvasiškėja, sąmonėja, „šviesėja“. Pats Vydūnas taip sako: „Iš nežinomos (nesąmoningos) Vienybės pareina visa, traukiasi per sapnuotąją daugybę ir grįžta į žinomąją Vienybę“ (Žmonijos kelias, 29 psl.). Tą patį tvirtina ir Berdiajevas (žr. jo „Apie žmogaus paskirtį“). Sakysime, laukinis žmogus beveik viską daro nesąmoningai, instinkto vedamas. Kultūringas žmogus jau daug ką daro sąmoningai, žinodamas kodėl ir kam. Jam jau vadovauja protas, bet jis dar kartais nesuvaldo aistrų. O „antžmogis“ jau viską daro sąmoningai, jis mokės valdyti ne tik visus savo jausmus, bet ir mintis. Jam vadovaus jau „išmintis“, dieviškoji žmogaus esmė. Laukinis žmogus beveik visai pareina nuo aplinkos, nuo gamtos, materijos, o „antžmogis“ valdys materiją ir aplinką. Jis, sakysime, norėdamas nejaus nei šalčio nei karščio. Pasaulis vis labiau įsigali dvasia, kūnas vis mažiau ima reikšti.

Žmogaus siela, jo sąmonė, kartą išėjusi iš Dievybės, nemiršta, bet vis eidama per kūnus darosi sąmoningesnė, kilnesnė. Tas pats žmogus, vadinamas, jo esmė, dvasia, gyvena pasauly tūkstančius kartų, bet kas kartą esti vis tobulesnis, vis toliau pažengęs evoliucijos keliu.

Taip moko ir Fr.Nietsche savo žymiausiame veikle „Šitaip kalbėjo Zaratustra“. Jis gyvenęs jau tūkstančius kartų šiame pasauly ir skelbęs antžmogį ir dar gyvensiąs ir tą patį skelbsiąs.

Užbaigęs žemės gyvenimą, žmogus ilgiau ar trumpiau gyvena Kitame pasauly ir tik po kelių šimtų metų vėl grįžta į žemę. Kitas pasaulis ir yra iš tikrųjų žmogaus tėviškė. Žemės gyvenimas tėra lyg sapnas ir kartu kalėjimas, kur dvasia yra uždaryta materialiniame kūne. Bet čia ji išbandoma ir turi progos aukščiau pakilti. Žmonės, turėdami laisvą valią per artimo meilę, pasiaukojimą „didvyrišką savo pareigų atlikimą gali greičiau tobulėti, greičiau žengti evoliucijos keliu ir greičiau susiliesti su Dievybe, negu tie, kurie pasiduoda materijos valdžiai. Ką žmogus padarė gera ar bloga viename gyvenime, tai atneša vaisių kitame. Čia galioja amžinas teisybės dėsnis: ką pasėsi, tą ir piaiši. Per kančias žmogus mokosi, įgyja patyrimo ir nuopelnų ir kurias sau geresnį gyvenimą ateity.

Aišku, kad yra žmonių, jau užbaigusį savo evoliuciją ar ją beveik baigiančių. Jie, būdami nepaprastai tobuli, padeda kitiems žmonėms, yra jų mokytojai arba, kaip Vydūnas vadina „pasaulio išvadotojai“. Jie veda tautas ir atskirus žmones į aukštesnį žmoniškumo laipsnį. Jie iš tikrųjų vadovauja žmonijos gyvenimui.

Vydūnas savo misterijose ir pasakose kaip tik ir sprendžia šiuos amžinus žmogaus gyvenimo dėsnius. Jo misterijas tegalima lyginti su graikų ar dar geriau su egiptiečių misterijomis, kurios yra aprašytos E.Schure veikale „Didieji pašvęstieji“. Kiekviena Vydūno misterija paprastai turi dvi ar net tris reikšmes, jos veiksmas taikomas kelioms plotmėms. Čia reikėtų prisiminti senąjį Hermeso Trismegisto dėsni: „Kaip yra viršuje, lygiai taip pat yra ir apačioje“. Vadinas, kas tinka makrokosmui (pasauliui), tas tinka ir mikrokosmui (žmogui); kas tinka saulės sistemai, tinka ir atomui. Dabar tą dėsni patvirtina ir gamtos mokslai.

Savo misterijose Vydūnas dažniausia vaizduoja pavienio žmogaus, tautos ir žmogaus dvasios gyvenimą. Pagrindinis veiksmas ir yra tas, kuris parodo žmogaus dvasios kovą su materija, jos tobulėjimą, veržimąsi į savo tėviškę, į Dievybę. Vydūną galima būtų barti už tai, kad jis misterijas suprofanavo (graikai jas rodydavo šventyklose ir tik pašvęstiesiems), bet jam visas pasaulis yra šventykla, o jo raštus tikrai suprasti tegali tik pašvęstieji. Gal už tat jis ir nesistengia, kad jo raštai būtų visiems lengvai suprantami. O nuo niekintojų šiais laikais jokioj šventykloj nepasislėpsi!

Norėdami geriau suprasti Vydūno metodą, panagrinėsime jo pirmąjį, bet tik neseniai išleistą veikalėlį „Pasiilgimą“. Čia pats Vydūnas prakalboj pasako, kad jį reikėtų giliau suprasti: „O gal veikale vienas antras suras ir dar visokių slėpinių. Jų sukaupiau jame, kiek tik sučiuopiau“.

Ėmę tą veikalėlį skaityti be jokių gudrybių, rasime, kad mergaitė laukia savo jaunystėj mylėto bernelio, nesutinka tekėti už kito, pagaliau jo sulaukia ir esti laiminga. Paprastas minios žmogus taip ir tegali „Pasiilgimą“ suprasti. Tai yra pirmoji siauriausia prasmė, kasdieninio gyvenimo plotmė, kur nėra jokio simbolizmo.

Labiau išsilavinęs žmogus „Pasiilgimą“ supras, kad tauta laukia savo dvasios gaivintojo, savo dainiaus, kad ji nori būti laisva, išsaugoti savo kalbą, savo tradicijas ir savarankiškai kultūrėti, progresuoti. Kiekvienos tautos dvasia yra savotiška, vienos tautos žmogus skiriasi nuo kitos. Vydūnas visur pabrėžia, kad kelias į Dievybę eina per tautą. Tauta užima labai svarbią vietą evoliucijos kely. Vydūnas savo dramose daugiausia ir sprendžia tautinės kultūros problemas. Jis yra tautiškiausias mūsų rašytojas.

Bet Vydūnas visada siekia giliau. Jam svarbiausia yra žmogaus esmė, jo dvasia. Jis „Pasiilgimą“ supranta ir nori, kad kiti suprastų plačiau. Čia Jaunuolis sako: „Ateinu iš namų, iš savo tėviškės. Bet kaip, tai nežinau. Ir noriu todėl taip toli eiti, kol sužinosiu viską, kas aš esu, kas mano tėviškė“ (8 p.). Jo siela gyveno kitame, platoniškai tariant, idėjų pasauly, ji ten matė Dievybę ir dabar jos ilgisi. Jį vilioja žemės džiaugsmas, materialinės gėrybės, bet jis nuo jų atsisako ir vis ieško siekia savo esmės, nori save suprasti, Jo siela Dievybės kibirkštis ir pagaliau po įvairių klajonių ir kovų vėl grįžta į savo tėviškę, susijungia su Dievybe. Tas kelias sąmonės šviesėjimo kelias. Pirma jis nieko tikrai nežinojo, tik nujautė, ilgėjosi, o dabar viską „atsimena“, supranta, dabar visi jo veiksmai sąmoningi.

„Pasiilgime“ vis dėlto centrinę vietą užima tauta. Yra veikalų, kur Vydūnas tautos visai nemini. Čia pavyzdžiui galėtų būti „Sigutė“. Prakalboj sakoma: „Teprimenu, kad jame kalbama apie žmogaus esybės padėjimą ir kilimą“. Bet tai, žinoma, galima pritaikinti ir tautai. Čia vaizduojama, kaip žmogaus dvasia (karalaitė Sigutė) nusileidusi į žemę, patenka materijos (pamotės Nakvišos) valdžion, turi vėl grįžti į šviesą, į Dievybę. Veikalėliui ir epigrafas padėtas: „Mes esame tos giminės, kur žengia iš tamsos švieson“. Bet švieson žengiama tik per darbą, kovas ir kančias. Verpimas ir simbolizuoja tą Sigutės kovą, jos atsidavimą savo pareigoms. Tik stropiai verpdama, ji gali tikėtis išsivadavimo. Nakviša supranta ir žino, kad dvasia (Sigutė), yra aukštesnė, ji turi materiją valdyti, bet materija nenori dvasiai pasiduoti, nenori jai tarnauti, ji pati norėtų dvasią pavergti. Taip materija priverčia dvasią kovoti, tobulėti. Negalima norėti, kad Nakviša būtų gyvas realus asmuo. Ji tėra materijos, kūno įsameninimas, todėl neturi jokių kilnesnių dvasinių bruožų. Ji, taip sakant, vaizduoja žemesniąją žmogaus dalį. Tai pilkoji spalva. Vydūnui visos spalvos ką nors reiškia: raudonoji aistras, mėlynoji tikrąjį žmoniškumą, susiliejimą su Dievybe. Todėl ir „Raganos“ rudai dėvįs Protas nėra joks protas iš didžiosios raidės, bet, kaip Mykolaitis sako, šių dienų paprasčiausio zakristijono protas. Tiesa, Vydūnas ir iš viso „proto“ negerbia, jis tik „išmintį“ tevertina.

Vis dėlto būtų klaidinga galvoti, kad kiekvienas Vydūno misterijų ar pasakų personažas būtinai ką nors įsamenina, būtinai turi alegorinę prasmę. Vydūnas savo veikalams medžiagą ima iš realaus gyvenimo ar iš pasakų. Jam užtenka, kad tik svarbieji personažai ką nors simbolizuotų, antraeiliai dažnai tėra reikalingi veiksmui pagyvinti ir pajvairinti. Tuščias užsispyrimas būtų kiekvieną Vydūno personažą ir kiekvieną jo žodį aiškinti simboliškai. Sakysime, „Žvaigždžių takuose“ Manis reiškia poetą, o Dykė jo įkvėpėja, patarėja (Kaip Vydūno Marta Raišukytė) ar dar geriau — pačią poeziją (tiesa sakant, ji gali viską reikšti). Poetas taip pat turi pasiaukoti, ieškoti savo mūzos, atsisakyti nuo gyvenimo smulkmenų. Jo pareiga sąmoningai pasišvęsti vienai poezijai, tik taip jis gali laimėti vainiką. Iš pradžių Manis nesijautė joks poetas: mūzos Dykės uždavinys ir buvo tam tą jausmą sužadanti. Manis galutinai laimi karalaitę tik po kovų ir po to, kai pats save suranda, kai nebeabejoja pats esąs karalaitis. Vėlesnis žmonių ir tėvo pripažinimas čia nieko nereiškia. Manis vis tiek pasiliktu poetas, nors ir „nepripažintas“. Čigonė čia reiškia paprastą niekinamą liaudies dainininkę (ar dainą), kuri vis dėka savo kūrybą pavogė iš poetų. Ji ir Manyje žadina poetą. Dabar Čigonė už pinigus tarnauja paprastiesiems žmonėms, bet kartais ir užsuka ir į karaliaus rūmus. Jos pareiga parengti poetams kelius, padėti jų kūrybai patekti į žmonių širdis. Be to, Čigonė yra likimo tarnaitė, jo įsakymų vykdytoja.

Beprasmiškas būtų darbas aiškinti, ką reiškia visi kiti „Žvaigždžių takų“ veikėjai. Jų daugumas iš tikrųjų nieko ypatingo nereiškia. Reikia atsiminti, kad „Žvaigždžių takų“ turinys imtas iš pasakų. Visi (ar beveik visi) personažai yra pasakoj. Vydūnas tai pasakai tedavė savotišką prasmę. Jam terūpėjo išvesti pagrindinę mintį.

Bet ir „Žvaigždžių takų“ pagrindinė mintis siekia kiek giliau. Manis ir čia, kaip ir kituose Vydūno veikaluose, reiškia žmogų, jo dvasią, kuri trokšta susijungti su savo Kūrėju. Jo Dykė yra ta pati „Prabočių šešėlių“ Daiva, „Likimo bangų“ Baltoji Gulbė ir tt. Visos jos reiškia geresniąją žmogaus dvasios dalį ar net pačią Dievybę. Vydūnas iš tikrųjų težino vieną pagrindinę situaciją ir du personažus. Virvaldas kovoja su Juodžiais dėl savo karalaitės, o ta karalaitė yra ne tik jo mylimoji, bet ir tautos dvasia, net pati Dievybė. Vydūno didvyris visada yra žmogus, jo esmė, dvasia; didvyrė — tautos dvasia, Dievybė, o įvairūs Juodžiai — materija, pasaulis. Didvyris visada šiaip ar taip kovoja su Juodžiais. Vydūnas savo dramose ir vaizduoja įvairius tos kovos etapus.

Žmogaus dvasios kovą su materija tvarko likimas. Jis nėra aklas, bet turi visatos Kūrėjo nustatytus dėsnius. Vydūnui likimas ta pati krikščionių Dievo Valia ar Apvaizda. Ji veda pasaulį pažangos, žmoniškumo keliu. Šiai problemai meniškai išspręsti Vydūnas paskyrė visą „Likimo bangų“ veikalą. Čia iškeliamas svarbiausias likimo dėsnis: „Likimo Bangos neša tą, kurs vis teisus“ (114 p.). Klysta Juodžiai tvirtindami, kad „Likimo Bangos neša drąsųjį“, bet už tat teisus karalius Virvaldas sakydamas: „Jo bangos neša drąsųjį, kursai teisingo tikslo siekia“ (29 p.). Mat, likimas nieko neduoda veltui, viską reikia iškovoti. Ir reikia ne tik kovoti, bet ir kęsti pažeminimus, pasiaukoti. Ir Virvaldas negavo Baltosios Gulbės be kovos, be kančių. Dėl savo tautos laimės turėjo pasiaukoti Gintalas ir Geriutė.

Likimas verčia kentėti, kovoti, nes tik tuo būdu stiprėja žmogaus jėgos, ir jis tobulėja. Likimas iškelia tam tikrą laiką neteisųjį, kad tuo būdu priverstų teisųjį su juo kovoti ir jį nugalėti. Kovoje ir neteisusis turi progą tobulėti, pasišvęsti. Juodžių Vadas susipranta, žada eiti teisybės keliu. Net ir neteisi kova auklėja kad kurias dorybes: drąsą, paklusnumą, drausmę, pasiaukojimą bendram tikslui. Vėliau tos dorybės sužadina kitas dorybes — ir taip žmogus darosi kilnesnis.

Galima kovoti, siekti galybės, bet tik teisingai. Neteisusis, vartodamas! prievartą, skriausdamas teisųjį, užsitraukia sau kaltę ir vėliau bausmę, Magė „Pasaulio gaisre“ sako: „Jokia kaltė negali likti nenubausta ir neišpirkta. O jus dar kaupiate sau naują kaltę!... Likimas pats patieks Jums sąskaitą“ (303 p.). Čia ir svarbu, kad nebūtų kaupiama naujų kalčių, o senosios būtų išperkamos. Tik tada likimas atleis ir bus malonus. Pagal Vydūną kaltė yra tai, kas temdo žmoniškumą ir priešinas tobulėjimui. Prievarta net geram tikslui pasiekti yra kaltė, nes žmogus pats turi tobulėti, sąmonėti. Su prievarta galima ir reikia kovoti. Visi įstatymai leidžia gintis nuo užpuoliko. Vydūnas visai neskelbia dėsnio „nesipriešink piktui“. Magė negali gintis aktyviai, todėl ginasi pasyviai, bėgdama nuo prievartos ir žūdama. Ji paaukoja savo gyvybę, todėl ji didvyrė ir kankinė. Jos auka sulaiko kitus nuo puolimo. Ji pavyzdys visai tautai.

„Ne sau žmonių“ didvyris Mykolas gynasi aktyviai. Jis teisus, nenusikalsta, bet ir nesiaukoja kaip Magė. Jis vienu laipsniu aukščiau pakilęs, negu „Vėtros“ Mantvyda. Mantvyda yra dar pusiau laukinis, nors ir kilnus žmogus. Jis dar nesurado savęs, jo sąmonė dar miega. Jis priėmė svetimą tikėjimą, atsiskyrė nuo savo tautos, nesigynė nuo užpuolikų ir todėl žuvo. Už tat gyvendamas žemėje antrą kartą Mykolo pavidale, jis

jau ginasi. Tas pats didžiūnas Kernius, kuris jį kurstė į kovą „Vėtroj“, dabar, virtęs Visuomiu, pažadina jo sąmonę. Mes negalime kaltinti Mykolo, kad jis nužudė dykūną, jeigu nekaltiname Kerniaus ir Mantvydos, kad jie paskutinėj minutėj šoko kovoti su užpuolikais. Mes turėtume juos smerkti, kad jie išsižadėjo krikščionybės ir nepakišo geruoju galvos po kardu.

„Ne sau žmonių“ dykūnas užsikrovė ant savęs daugybę kalčių, ir likimas pasmerkė jį žūti. Dar ir dabar jis žada pakarti Visuomį. O juk Visuomis su Mykolu turi lygią teisę jį patį pakarti, t. y. turi net didesnę teisę, nes jie mažiau turi kalčių, Jie yra paprasti „likimo pirštai“, jo įrankiai. Mes galime juos tiek kaltinti, kiek kaltiname teisėją ir budelį. Čia kaip tik parodoma, kad likimui galima nusikalsti ne tik žudant, bet ir nežudant. Visuomis sako: „Vargingo žmogaus pavidalo jūs bijotės – bet ne likimo – likimo, kurs užmok ir už menkiausią! Likimo valios aš vos mažas pirštas!“ ((77 p.). Kas nusikalto, tą likimas baudžia, o bausmę įvykdyti paveda žmonėms.

Gintis galima, bet nežmoniška yra keršyti. Ir iš viso keršto neturėtų būti, net ir likimas (ar Dievas) negali keršyti. Jeigu likimas' pražudė dykūną ir jo tėvus, tai tik apsisaugodamas nuo tolimesnių nedorų jų žygių. Neteisiųjų uždavinys yra priversti teisiuosius kovoti, ginti savo teises, sužadinti jų sąmonę. Atlikę savo uždavinį, jie turi žūti arba pasitaisyti. Juodžių Vadas taisosi ir lieka gyvas, o „Ne sau žmonių“ ddykūnas nesitaiso ir žūsta.

Taip Vydūnas sprendžia savo veikaluose svarbiausias gyvenimo problemas. Tiesa, kitos problemos čia visai neiškeltos, pav., santykis tarp šio ir ano pasaulio, kurį Vydūnas nagrinėja dviejuose sunkiausiai suprantamuose veikaluose: „Jūrų Varpuose“ ir „Jūraitėje“. Čia veiksmai eina ne tik šiame, bet ir aname pasauly („Jūrų Varpų I ir III veiksmai).

Norint Vydūną teisingai suprasti, reikia skaityti jį ypatingai atsargiai. Negalima jam visada primesti minčių, kurias pasako net patys svarbieji jo dramų veikėjai. Neabejotinas Vydūno mintis dažniausiai pasako tik kokie Dievybės atstovai (Daiva, Varūna, Krašto Senutė...). Mėgsta Vydūnas sumaišyti ir laiką. Dažnai jo veikaluose pirmas veiksmas yra praeity, antras dabarty, o trečias ateity. Ir taip esti net visai realistiniuose jo veikaluose, pav. „Vergų ir dykių“ paskutinis veiksmas yra nukeltas į ateitį, jis dar neįvykęs; „Pasaulio gaisro“ išeią taip pat ateity.

Vydūnas yra vienintelis tikrai gilus mūsų rašytojas, kurio raštuose galima rasti, nekasdieninių minčių. Mėgstančiam pagalvoti žmogui jo raštus skaityti vienas malonumas. Ypač šiais rimtais karo laikais visi turėtų jį skaityti ir komentuoti. Bet, deja, jo raštai mažai težinomi, ypač naujieji. O tarp tų „naujųjų“ yra ir labai įdomių, „nevydūniškų“, pav. „Pasaulio gaisras“, „Vergai ir dykiai“, kur tarp kitų sprendžiamas ir socialinis klausimas, „Likimo bangos“, „Laimės atošvaita“. „Laimės atošvaita“ net ir sprendžia ne visai „vydūnišką“ problemą – nusižudymą iš meilės. Šį veikalą ir dabar labai lengvai galėtų ir turėtų visi Lietuvos teatrai pastatyti. Tai būtų net jų pareiga nors tokiu būdu paminėti Vydūno sukaktuves.

Vydūnui palinkėkime dar ilgų metų, kad pilnas jėgų ir toliau kurtų dar brandesnius savo veikalus ir nepailsdamas vestų lietuvių tautą žmoniškumo keliu. Bet kartu palinkėkime ir mūsų visuomenes, kad ji totų stropiau skaityti ir studijuoti Vydūno raštus, nuoširdžiai stengtūsi juos suprasti ir jų mintimis gyventų. Toks jo sukaktuvių paminėjimas Vydūnui bus maloniausias.

„Varpai“, 1943m.. 204-211 psl.

Gyvenimo patirtys tam yra, kad mus žadintų. O čia žmogui daugiausiai reiškia žmogus. Nieks jam negali sukelti tiek daug skausmų, kaip kits žmogus, bet jam ir neišbudina tiek džiaugsmo ir laimės. O visų galingiausiai mus veikia mums artimasis, kada jis mirdamas nuo mūsų skiriasi.

.lis tuomet lyg tilsta, jeib tylėtų amžinai. O tačiau jis kaip tik tada mums gyviausiai reiškiasi. Taria mūsų skausmu tada mums balsų tūkstančiais. Ir mūsų visas vidus lyg šaukia paaiškinimo prasmės to, kas pasidarė, paaiškinimo žmogaus gyvenimo, jo likimo ir mirties prasmės.

Vydūnas, „Rožės ir Lelijos“, 26psl.

***

VYDŪNO BIBLIOGRAFIJA

(Pirmoji data parašymo, o antroji išspausdinimo metų)

1. Pasiilgimas Veldėtojo. Drama (1898m.). Išspausdinta 1938m.
2. Numanė. Vienveiksmė komedija (1899m.), 30p. Išspausdinta 1911m.
3. Jonuks. Dviveiksmė Joninių komaida (1899m.), 64p, 1908 ir 1920m. (dvi laidos).
4. Vėtra. Tragaida viename veiksme (1899m.), 31p. (Probotšių Šešėliuos) 1908m.
5. Ne sau žmonės. Drama viename veiksme (1899m.), 39p. (Probotšių Šešėliuos), 1908m.
6. Šventa Ugnis. Mysterija trijose dalyse (1899m.), 87p. (Probotšių Šešėliuos), 1908m.
7. Ruomuva. Triveiksmė tragaida (1902m.), 159p. Amžinojoj Ugnyje), 1912m.
8. Tėviškė. Vienveiksmis dramatiškas veikalas (1902m.), 52p. 1908m. Birutininkai. Dviveiksmė komedija (1904m.), 79p. 1910m.
9. Lietuvos Aidos. Klange aus Litauen, 55 dainos (1904m.), 52p. 1908m.
10. Vyrai. Vieno veiksmo komaida (1905m.), 40p. 1923m.
11. Šaltinis. Kas antrą mėnesį išeinąs raštas, paskirtas gilesniam gyvybės pažinimui (1905-1908m.).
12. Mirtis ir kas toliau? (1907m.), 48p. 1907m. ir 1920m. (dvi laidos).
13. Slėpingoji Žmogaus Didybė. (1907m.), 62p. 1907 ir 1921m. (dvi laidos).
14. Visatos Sąranga. (1907m.), 63p. 1907 ir 1921m. (dvi laidos).
15. Kur Prots? Komedija vienu veiksimu (1907m.), 64p. 1907m.
16. Žmonijos Kelias. (1908m.), 52p. 1908 ir 1914m. (dvi laidos).
17. Likimo kilmė. (1908m.), 100p. 1908m.
18. Anga. Prologas (Probotšių Šešėliuos), 1908m.
19. Vaidilutė. Triveiksmė tragaida. (1908m.), 95p. (Amžinojoj Ugny), 1912m.
20. Piktoji Gudrybė. Komedija vienu veiksmu. (1908m.), 51p. 1908m.
21. Apsišvietimas. (1909m.) 80p. 1909 m.
22. Gimdymo Slėpiniai. (1909m.) 102p. 1909, 1919 ir 1921m. (trys laidos).

23. Namų Ugnelė. Vienveiksmė drama. (1909m.), 51p. (Amžinojoj Ugnį 1912m. Lietuvos Varpeliai. 33 dainos ir giesmės (1909m.)
24. Mūsų Uždavynys. (1910m.). 188p., 1910 ir 1921m. (dvi laidos).
25. Mūsų Laimėjimas. Mysterija. Trys veiksmeliai (1910m.), 48p. 1913 m.
26. Lietuvos Pasakėlė. Vienveiksmis dramatinis poemas. (1910 m.), 30p. 1913m.
27. Smarkusis Kruša. Vienveiksmė komedija. (1910m.), 28p. 1913m.
28. Jaunimas. Mėnesinis laikraštis, skiriamas jaunesiems. 1911-1914m.
29. Liepsnų Ryto ir Vakarų Giesmės. Regėjimai (Amžinojoj Ugnį), (1912m.), 5-8p. 1912m.
30. Sigutė. Iš Lietuvių pasakos sumanyta vienveiksmė mysterija. 32p. 1914m.
31. Vargšas ir Besotis. Vienveiksmis Žaismas, sumanytas iš žmonių pasakos (1912m.), 26p. 1914m.
32. Vadovas Lietuvių kalbai pramokti. Führer zur Erlernung der Anfangsgrunde der litauischen Sprache. (1912m.), 132p. 1912 ir 1924m. (dvi laidos).
33. Jūrų Varpai. Triveiksmė mysterija. (1914m.), 38p. 1918m.
34. Ragana. Vieno veiksmo mysterija. (1914m.), 38p. 1918m.
35. Kaimo Didvyris. Apysakėlė. Iš „Jaunimo“. (1914m.), 20p. 1914m.
36. Naujovė. Lietuvių labai skiriamas laikraštis, 48, 40, 36 p. (trys leidiniai) 1915m.
37. Litauen in Vergangenheit und Gegenwart (istorinis veikalas), 1916m.). Lituaniai išleistas 1916m.
38. Alfred Tennyson Enokas Arden. Iš anglų kalbos vertė į lietuvių kalbą Marta Raišukytė ir tai tobulino Vydūnas. Eilėmis. (1916m.), 39p. 1918m.
39. Deutsch-litauischer Wortschatz. Otto v. Mauderodės išleistas 1916m.
40. Einführung in die litauische Sprache (1919m.) 144p. 1919m.
41. Vergai ir Dykiai. Keturių veiksmų drama. (1919m.), 126p. 1919m.
42. Tautos Gyvata, Filosofiški-sociologiški aiškinimai. (1920m.), 152p. 1920m. Žvaigždžių Takai. Triveiksmė pasakos drama. (1920m.) 56p. 1920m.
43. Darbymetis. Laikraštis tautos dvasiai tvirtinti. Devyni numeriai. 1921-1925m.
44. Likimo Bangos (Penkių veiksmų drama. Iš pasakų amžiaus. (1922m.), 120p. 1922m.
45. Karalaitė. Triveiksmė drama iš žemaičių pasakos, 78p. 1922m.
46. Varpstis. Triveiksmė drama. (1923m.), 70p. 1923m.
47. Mažosios Lietuvos Lietuvių Šventė, su giesmėmis, kalbomis ir dainomis Klaipėdoje 1927m. antrą Sekminių dieną. 56p. 1927m.
48. Pasaulio Gaisras. Penkių veiksmų tragaida. Per Įeiga ir Išėiga. 1928m.
49. Sveikata, Jaunumas, Grožė, 198p. 1928m.
50. Sieben Hundert Jahre deutsch-Litauischer Beziehungen. 2 žemlapių apie Lietuvą ir 50 vaizdų.
51. Nakvišos Gėralas. Mysterė (rodos, 3 veiksmų 1934m.?).
52. Laimės atošvaita. Drama.
53. Sąmonė 1936m.
54. Paslėptasis Auksas, iš pasakos 3 veiksmų vaidinys. 1938m.

55. Pasiilgimas (Pirma vad. Pasiilgimas Veldėtojo) Pasakiškas trijų veikslių vaidinys. 64p. 1938m.

56. Kalėjimas-Laisvėjimas. Lietuvių Tautinio Sąjūdžio lėšomis išleido Lietuvių Skautų Sąjungos Brolijos Vadija. 72psl. Detmold, 1947m.

57. Bhagavad Gyta. Palaiminantioji Giesmė. Vertimas iš Sanskrito. Dr. Vydūno Bitilių lėšomis išleido Lietuvių Skautų Brolijos Vadija. 152p. Detmold, 1947m.

PER KARĄ ŽUVĘ VYDŪNO VEIKALAI

58. Žmonijos Sąmoningumas. 1941m. Tilžėje išspausdintas, bet platinti neleistas. Ar bent vienas jo egzempliorius išliko, nežinoma.

59. Das Bewußseins Geheimnis, per 309psl. didumo veikalas žuvo Mehdem leidykloje per Berlyno bombardavimus. Berods, to veikalo rankraščio vienas egzempliorius yra išlikęs („Lietuvių Žodis“, 1946m., Nr.8).

60. Tautinis susipratimas Prūsų Lietuvoje, per 400psl. didumo veikalas žuvo bebėgant į Vakarų.

LIETUVIAI TREMTINIAI SVEIKINA VYDŪNĄ

Vydūno 80 metų amžiaus sukaktuvių išvakarėse 1948m. kovo 21 d. Augustdorfe prie Detmoldo lietuvių stovykloje įvyko sukaktuviniui pagerbti iškilmės. Jose dalydavo ir pats sukaktuvinininkas, atvykęs iš Detmoldo.

Iškilmių dalyvius su Vydūno gyvenimu ir asmenybe supažindino A.Krausas, o apie žmoniškumo idėjas Vydūno dramose paskaitą skaitė Dr.Naujokaitis.

Dramos aktorius J.Guoius paskaitė „Ne sau-žmonių“ Mykolo ir Visuomio dialogą, išryškinantį „sau-žmoniškumo“ sąvoką, ir „Amžinosios Ugnies“ dramatišką Grožvydos ir Krauno dialogą.

Sukaktuvinininką žodžiu sveikino ir daug gražių minčių bei linkėjimų pasakė visa eilė visuomenei vadovaujančių ir lietuviškas organizacijas atstovaujančių asmenų: ministeris Dymša, Švietimo Valdybos Įgaliotinis M.Krikščiūnas, Žurnalistų ir Rašytojų atstovas A.Merkelis, Pabaltijo Universiteto atstovas prof. J.Puzinas, Skautų Brolijos vadas prof. Čepas, LRK Įgaliotinis V.Užupis, BCT atstovas Raulinaitis, Mažosios Lietuvos lietuvių atstovė E.Liaudinskienė, „Lietuvių Žodžio“ vyr. redaktorius J.Kardelis, buv. Tilžės Lietuvių Giedotojų Draugijos choro atstovė, Augustdorfo bendruomenės atstovai ir kt.

Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijos ir Lietuvių Žurnalistų Sąjungos atstovas A.Merkelis savo sveikinime pareiškė:

— Pasaulis šiandien gyvena nepaprastus ir audringus laikus, :r visą šių dienų buities tragizmą skaudžiausiai išgyvename mes, lyg paukščiai audros išmesti iš savo gimtojo lizdo ir nežinomo likimo pasmerkti tamsiai ir klaikiai ateičiai.

Šiandien labiau negu betkada pasaulyje siaučia tamsios galios, naikinančios visa kas žmoniška, kilnu ir tauru. Atrodo, lyg mes gyventume amžiais kurtosios kultūros sutemas, lyg būtume priartėję pasaulio žlugimo išvakares.

Ir šiais didžiojo nerimo, tamsios nevilties ir sunkių bandymų laikais mes labiausia ilgimės to, kas mus besiblaškančius suramintu, kas mumyse įžiebtų šviesią viltį sulaukti jėgų bei ištvermės pakelti likimo mums skirtą didįjį bandymą.

Ir tokį didį ir šviesų žmogų mes savo tarpe turime – tai mūsų didžiai gerbiamas brangus ir visų mylimas sukaktuvinininkas Dr. Vydūnas, sulaukęs patriarchiško amžiaus.

Prieš 60 metų Vydūnas pradėjo mūsų tautai dirbti, prieš 50 metų jis prabilo į ją nauju, stipriu ir brandžiu kūrybos žodžiu ir jai davė gausų ir vertingą kūrybos žodį.

Vydūnas savo kūryba ir visuomenine veikla mūsų tautą vedė iš tamsos į šviesą, iš vergovės į laisvę. Jis mūsų tautoje kėlė pasiilgimą aukštesnio ir tauresnio žmoniškumo, mokė mus būti ne garbingų probočių šešėliais, bet sau žmonėmis, savojo likimo viešpačiais, savąja kūryba kurstančiais tautos Amžinąją Ugnį, kuri savo skaisčiomis ir didingomis liepsnomis ne tik mums, bet ir visam pasauliui šviestų.

Vydūnas savo kūryboje vaizduoja ne kasdienį pilkąjį gyvenimą, bet sprendžia didžiąsias gyvenimo ir buities problemas. Jo kūryba šviesi ir giedri. Joje laimi gėrio pradas. Vydūno kūryboje vaizduojama žmogaus sielos kova su tuo; kas ją varžo ir vergia, kas neleidžia jai kilti idėjų pasaulin, grįžti dievybėn, iš kurios juk žmogaus siela yra kilusi. Bet idėjų pasaulin, dievybėn tegalima žengti tik per darbą, kovą ir kančias. Darbu kuriamos vertybės, kuriomis grindžiamas kelias prie dievybės, kova nugalimas mus tykojās pavergti blogis, kančia apvaloma siela nuo gyvenimo rūdžių, nuo to, kas mus trukdo atsipalaiduoti nuo materijos ir daiktiškumo.

Vydūno kūryboje mūsų tautai nužymėtas kelias veda į aukštumas, į tobulesnį gyvenimą. Tai kelias, kuriuo einant negalima paklysti, ir beklaidžiojant jėgų netekus žūti. Ir šiais mūsų tautai skaudžiais ir sunkiais laikais Vydūno tauri bei didinga asmenybė ir jo gausi bei vertinga kūryba mums yra didis stiprybės šaltinis, skadrus šviesių vilčių švyturys, gairės, rodančios kelią į visų mūsų svajojamą ir siekiamą tautos ir Tėvynės laisvę.

Vydūno balso mūsų tauta klauso. Jis mūsų mylimas ir gerbiamas. Įvairiomis progomis jis buvo atžymėtas garbingais titulais. Jis pasaulinės rašytojų organizacijos Pen klubo garbės narys, jis Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijos ir Lietuvių Žurnalistų Sąjungos garbės narys.

Šiandien man tenka garbinga ir maloni pareiga mylimą ir brangų sukaktuvinininką pasveikinti Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijos ir Lietuvių Žurnalistų Sąjungos vardu ir palinkėti dar daug kūrybinių metų, dar daug metų būti mūsų tarpe tuo šviesiu didingo žmoniškumo Švyturiu, Švyturiu, kuris neleistų mums paklysti šioje tamsioje ir gūdžioje tremties naktyje, o padėtų susirasti kelią į laisvąją tėvynę, kurios Amžinosios Ugnies didysis Žinys Tamsta esi brangus ir mylimas Sukaktuvininke!

***

Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Rašytojų Draugija atsiuntė šį savo sveikinimą:

Thompson, Conn., 1948m. kovo 6 d. Brangus Jubiliate.

Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Draugija pagarbos ir džiaugsmo kupina dvasia jungiasi prie tų šviesiųjų brolių ir seserų, kurie šią valandą susirinko nusilenkti Tamstos taurios veiklos asmeniui, įžengusiam šiandien į 80-tąsias Žvaigždžių Takų pakopas.

Mes džiaugiamės Tamstos rašto lobiais, kurie šildė Amžinosios Ugnies skaistumu prisikėlusią tautą ir šiandien tebeगाivina jos išblaškytus vaikus.

Šių dienų demono bandymų kelyje linkime Tamstai ištvermė ir sveikatos.

Mes tikim, kad suklypus didžiajam smurtui, vėl iš visų pasauli kraštų susirinks Lietuvos vaikai į senąsias sodybas ir kartu su Tam sta žengs į didžiojo prisikėlimo saulėtekį.

J.Aistis, J.A.V.L.R.D-jos Pirmininkas

St.Būdavas, J.A.V.L.R.D-jos Sekretorius

***

Rašytojas **A.Vaičiulaitis**, šiuo metu gyvenąs Jungtinėse Amerikos Valstybėse, savo sveikinime rašo:

Brangus Tautieti,

Noriu Jus pasveikinti ir išreikšti nuoširdžius linkėjimus Jūsų sukakties proga, sulaukus 80 metų amžiaus.

Kiek girdžiu, po tiekos skaudžių patyrimų. Jūs rašėte: „Mes nesame silpni. Su mumis yra Kūrybos dvasia.“

Aš pats jau seniai Jus pažįstu. Kai nuvažiuodavau prieš 25 metus į svečius pas savo tetą, tenai, Suvalkijos kaime, rasdavau Jūsų raštų apie Visatos Sąrangą, apie mirtį. Mano pusbrolis, ūkininkas, man sakydavo, rodydamas tas knygas: „Tai parašė Vydūnas, filosofas.“

Jūs. dar anais geresniais laikais, tarpais jausdavotės vieni, be atgarsio. O štai Jūsų žodžiai, Jūsų kūrybinė mintis buvo pasiekusi ir mūsų tautos širdį, patį kaimą.

Paskui, dar moksleivis būdamas, tamsią naktį iš savo tėviškės ėjau į Vilkaviškį, kad išgirsčiau Jūsų paskaitą ir Jus pačius išvysčiau.

Nuo tų senų dienų retai kada taip buvau arti priėjęs prie Jūsų, kaip dabar būdamas toli, už marių. Skaičiau Jūsų: „Kalėjimą.“ Ir labai susigyvenau su Jumis, daug ką naujo patyriau iš Jūsų praėjusių dienų.

Neseniai gavau iš Romos, ten prieš karą paliktus Jūsų „Probočių šešėlius“, taip pat ir Jūsų vertimą iš sanskrito. Tad sykiu skaitau abu šiuos veikalus.

Tegul Kūrybos dvasia lydi Jus ir vėl atgal visus mus grąžina į gimtąją žemę, prie Nemuno krantų.“

***

Poetas **Faustas Kirša** rašo:

„Brangus Kūrėjau!

Kaip niekas kitas, Jūs atgaivinate Lietuvos praeities Amžintąją Ugnį.

Kaip niekas kitas, iš senovės kapų išvedėte melstis prie Šventųjų Lietuvos aukurų vainikuotas vaidelutes ir pražilusius Krivius.

Kaip niekas kitas, per visą savo amžių Prūsų žemėje gaivinate tautos sąmonę,

Kaip niekas kitas, tapote savaimingu vienuoliu, kad taptumėte lietuvių dvasios riteriumi. Jūsų 80 metų amžius ir dvasinė patirtis tespindi jaunajai kartai tiprybe ir pasiukojimu keliaujant į laisvą ir Nepriklausomą Lietuvą.“

***

Prof. J.Puzinas perskaitė **Pabaltijo Universiteto Lietuvių Profesorų Draugijos** sveikinimą: „Dr. Viliui Storostai-Vydūnui

Lietuvių Tautos Tremtyje.

Didysis Žmoniškumo Ugdytojau!

Per aštuoniasdešimt metų eini savu giliai išgyvenamu ir įprasminamu keliu, kilnios dvasios ir didžios išminties nustatomu, šilkinės plunksnos švelniai ir įspūdingai išryškinamu.

Vienuoliškai susikaupęs, susimąstęs ties didžiaisiais būties, žmogaus likimo ir žmonijos kelių klausimais, rimtu mokslu ir giliu regėjimu švietiesi ir sukurtos šviesos spindulius skleidi eilėje reikšmingų, teosofiškai praskaidrintų, filosofiškųjų savo veikalų: „Visatos sąrangoje“, „Slaptingoje žmogaus didybėje“, „Sąmonėje“ ir kituose raštuose.

Besiedamas savo pasaulėregį ir pasaulėjautą su Tautos likimu, teiki Jai tokius veikalus kaip „Mūsų uždavinys“ ir „Tautos gyvata“ ir Jos likimą ryškinančius dramos kūrinius kaip trilogijos „Probotšiun šešėliai“ arba „Amžina ugnis“, kuriais ne tik literatūros istorijoje pelnai sau didžiojo mūsų Tautos rašytojo vardą, bet ir įkuri savąjį, vydūniškąjį, Tautos teatrą, išryškinamą dar keliose dešimtyse misterijų, tragaidų, dramų, draminių poemų, komaidų, žaismų, vaidinių ir vaizdinių: „Mūsų laimėjime“. „Jūrų varpuose“, „Žvaigždžių takuose“, „Likimo bangose“, „Juraitėje“ ir kituose scenos kūriniuose.

Tais savo kūriniiais įneši Mažosios Lietuvos žmonių iš tėvų protėvių per amžius išlaikytą lietuviškąjį sielaskaistį į Didžiosios Lietuvos vis aukščiau, vis smarkiau ir vis kilniau spinduliuojančią mūsų Tautos sąmonę ir, kaip tikras Jos praamžių Ugnies saugotojas vaidila, ypač praskaidrini savo gimtosios Mažosios Lietuvos tautėjančią sąmonę. Iš Sauerweino ir Bruožio „Birutės“ pakilęs, ilgamečiu veikimu „Lietuvių Giedotojų Draugijoje“ su savo rengiamais dainų koncertais ir vaidinimais stengiesi ne tik savo tautiečius pakelti sau žmonėmis, kurie jaustų savo žmogiškumo lietuviškąją vertę, bet ir pačius jų niekintojus ir žemintojus palenksti jai vertinti ir branginti.

Tilžėje gyveni, Tilžėje veiki. Tilžėje grumiesi ne tik su svetimaisiais dėl savo tautiečių teisių į savąją kalbą ir būdą, bet ir ,su savaisiais gilesnei ir kilnesnei- lietuvybei atskleisti ir iškelti. Iš Tilžės vydūnšką šviesą per Mažąją ir Didžiąją Lietuvą skleidi, Vydūne Tilžiški! Tilžėje svetimųjų kalintas ir visaip persekiotas, iš to savo mielojo miesto karo plėšte išplėštas, jūroje skandintas, vėliau kitur dar visaip skriaustas ir net žiauriai muštas, mūsų džiaugsmui ir laimei Sveikas atsiradai Vakaruose savo tautiečių tarpe – didžioje istorinėje Lietuvių Tautos tremtyje. „Kalėjimas – laisvėjimas“ teigi. Brangusis mūsų Tautietis, stiprini visų mūsų vilti sunkiuose tremties bandymuose nepalūžus, tik dar pakilus ir išlaisvėius, visiems grįžti išlaisvinton Tėvynėn, Tau, Daktare, į savąją Tilžę.

Ilgų ir sveikų metų, vaisingo darbo ir visuotinės meilės bei pagarbos kupinų, sulaukti linkime mes – Pabaltijo Universiteto Lietuvių Profesorų Draugijos vardu:

Lietuvių Rektorius V.Manelis

Valdybos Pirmininkas Mykolas Biržiška

Valdybos Vicepirmininkas J.Puzinas

Valdybos nariai Pr.Čepėnas, V.Maciūnas

Pinnebergas, 1948. III. 22.

***

Pabaltijo Universiteto Pinneberge Latvių prof. **Dr. Pauls Kundzinš** atsiuntė šį sveikinimą:

Herrn

Dr. Vilius Vydūnas

Detmo1d

Verehrungswürdiger Jubilar!

Aus Anlafi Ihres 80-jährigen Geburtstages, der ein bedeutsames Ereignis nicht nur für Sie persönlich, sondern gleichfalls für den weiten Kreis Ihrer Bekannten und Verehrer ist, erlaube auch ich mir, Ihnen meine besten Wünsche darzubringen.

In lebhafter Erinnerung steht mir die erste Begegnung mit Ihnen im Jahre 1922, als ich aus aufrichtigem Interesse für die Bestrebun. gen Ihres Volkes die Mažoji Lietuva besuchte. Und jetzt war es mir eme große Freude, Sie voller Frische und Energie bei Ihrem kürz-liehen Besuch hier in der Baltischen Universitat wiedersehen zu kcnnen.

Moge Gott Ihnen auch weiterhin beistehen und die Zeit des Exils kürzend, bald wieder die Sonne der Freiheit über unseren Volkern und Landern scheinen lassen.

In aufrichtiger Hochachtung

P.Kundzinš.

Pinnebetg, zum 21. Marz 1948.

Gottingeno Universiteto profesoriaus žymiojo lituanisto prof, **E.Hermann**o lietuvių kalba sveikinimas:

Gottingene, 1948m. III. 20. Aukštai gerbiamas Ponas Daktare! Aštuoniasdešimtos gimimo dienos sukaktuvės retos žmonių gyvybėje, tik keletui žmonių lemtos. Tamsta, pavasario pradžios vaikas esi išrinktas šitą šventę apvaikščioti, ir, visų geriausia, ištisos dvasios pilnose jėgose apvaikščioti.

Visa lietuvių tauta susivienija labiausiuose palaimos linkėjimuose sveikatai savo didžiojo sūnaus: tėvynainio, filosofo, poeto, idealisto. Irgi man teesie paleista savo linkėjimus atnešti. Teesie Tamstai lemta dar keletą metų savo tautai dirbti ir dar matyti laisvąją Lietuvą!

Su gilia ir tikra pagarba

Eduardas Hermannas drauge žmonos vardu.

***

Lietuvių Tremtinių Bendruomenės Centro Komitetas savo sveikinime rašo:

„Jūsų garbingo amžiaus 80 metų sukakties proga, L. T. B. Centro Komitetas, lietuvių tremtinių vardu perduoda jų nuoširdžiausius linkėjimus. Lietuvių tauta didžiuojasi savo garbingu ir garsiu Mažosios Lietuvos sūnumi visą savo gyvenimą pašventusiu kovai už žmoniškumą ir savo brolių tautinę sąmonę.

Ta slėpiningoji galia, kuri visą laiką teikė jėgų kovoti už žmoniškumą, teįgalina Jum ir toliau būti mūsų kelrodžiu kovoje už laisvę ir žmoniškumą.“

Detmoldas, 1948m. kovo mėn. 22 d.

***

Ponui Dr. Vydūnui

Mažosios Lietuvos Tarybos Garbės Nariui

Detmolde

Aukštai Gerbiamas Jubiliate!

Mažosios Lietuvos Tarybos Prezidiumas turi retą garbę sveikinti savo Didįjį Mažosios Lietuvos Sūnų, p. Dr. Vydūną, švenčiant savo 80 metų gimimo sukaktuves. Jūs Garbingasai mūsų Jubiliate, užimate savo veikla ir kūryba ypatingą vietą ne tik Mažosios Lietuvos ir Didžiosios Lietuvos rašytojų ir veikėjų tarpe, bet Jūsų vardo tyras ir skambus garsas nuaidėjo toli už mūsų Tėvynės ir Bendruomenės ribų. Jūs mokinate mus gyvenimo reiškinius pažinti savo esmėje ir derinti savo tarpusavius santykius žmoniškumo pagrindais. Jūs kūrenate amžino lietuviškumo aukurą mūsų Probočių žemėje, o guvios Gyvybės šviesa skleidžiasi galingais veiksniais po visą Tėvynę Lietuvą ir sėkmingai keliate lietuvių tautos garbę pasaulyje. Atbudę mūsų sūnūs ir dukros ėjo ir eis vieningai Jūsų, mūsų Didysis Tautos Gaivintojau ir Švietėjau, nurodytais keliais.

Nemarios Jūsų dainos, nemarios Jūsų mintys skambės ir minės mums garsius tėvų žygius bei paliktus žavinčius laukus. Tebūna mums Apvaizdos lemta kitas Jūsų gimimo sukaktuves švęsti ant mūsų senojo Rambyno

Mažosios Lietuvos Tarybos Prezidiumas

***

Didžiai Gerbiamajam

Viliui Storostai-Vydūnui

Didysis Tautos Žygy ir Mokytojau!

Visą savo skaistų, darbais ir žygiais našų, gyvenimą paskyręs lietuvių tautos dvasiai kilninti, Probočių Šešėliais tautos nueitus kelius rodydamas, Amžiną Ugnį tautiečių krūtinėse žiebdamas, Tautos Gyvatas esmę ir Mūsų Uždavinius aiškindamas, Tamsta susilaukėte savo 80 metų sukakties, atsidūręs tremtyje kartu su dešimtimis tūkstančių tautiečių, nepanorėjusių nulenkti galvos prieš smurtą ir melą, viešpataujančią Tėvynėje.

Laikydamas save vienu iš daugelio Tamstos mokinių ir gerbėjų, linkiu šios įžymios sukakties proga, kad Tamsta ir toliau su tuo pačiu giedriu optimizmu bylotumėte savo tautiečiams apie individo, tautos ir žmonijos tobulėjimo kelius; linkiu, kad mūsų visų trokštamos Gėrio pergalės atveju grįžtumėte Tamsta kartu su visais tremtiniais prie Nemuno krantų Tautos Židinio kurti ir puoselėti.

Vaclovas Čižiūnas

Švietimo Valdybos įgaliotinis kultūros reikalams britų zonoje.

Klein Wittensee, 16. 3. 48.

***

Jautriais ir kupiniais meilės bei pagarbos žodžiais Vydūną sveikina **Akademinis mūsų jaunimas:**

„Didysai Žmogau,

Piktojo genijaus veiklos iš Tėvynės išguiti lietuviai studentai, savo studijas tęsia Bonnos universitete, jaučiasi laimingi, galėdami Tave, Tautinės Lietuvių Sąmonės Žadintojau Mažojoje Lietuvoje ir žmogaus tobulėjimo Skatinto jau, pasveikinti turiningos

Tavos žemės kelionės 80-ties metų sukakties sulaukus ir palinkėti dar ilgus metus ugdyti mumyse Gėrio, Grožio, Tiesos, Tėvynės ir Artimo meilės idealus.

Drauge su Tavimi, Kilnusai Lietuvi, Didysai Mintytojau ir Našusai Kūrėjau, mes, lietuviai studentai Pareinyje, esame nepajudinami įsitikinę, kad ateis diena, kai Tiesa ir Šviesa triumfuos, įveikę piktąsias galias, o mes, Lietuvos vaikai, Tavo buities metus Tavo draugėje švėsime panemuniais ir paneriais, Rambyne ir Gedimino pilies paunksmėje.

Gyvuok, šviesk ir stiprink mus ilgai ilgai.."

Kölno Universiteto Lietuvių Studentų Atstovybė linki „savo šviesiu gyvenimu ilgai būti mums pavyzdžiu. Tamstos nemirštami kūriniai visados žadins mus siekti gėrio, grožio ir tiesos".

Anglų Zonos Lietuvių Studentų Atstovybė linki, „kad ir toliau Jūsų neapleistų jėgos, įgalinusios Jus pakelti tokią gausią vargų ir kovų našą. Jūsų užsibrėžti tikslai ir "ryžtas bus kelrodžiu mūsų ateities darbuose".

Akademinės Jaunuomenės Sambūrio „Šviesa" centro Valdyba:

A. J. S. „Šviesa" sveikina savo Pirmąjį Garbės Narį Dr. Vydūną 80 metų sukakties proga.

„Šviesiečiai prisimindami Jūsų, Daktare, žodžius, kad „kiekvena asmenybė yra Kūrybos auginta žmoniškumo žiedeklė, nors kartais visai apdulkėjusį, aptiškusi, arba labai menka, o gal dar nepilnai atsivėrusi", yra pasiryžę kovoti už pilnai atsivėrusį žmoniškumo žiedą asmenybės, o svarbiausia mūsų lietuviškose širdyse"

Friangeno šviesiečiai: „Giliai įvertindami Jūsų nepailstamas pastangas įžiebtį lietuvių širdyje meilę tam, kas kilnu ir gera, linkime dar ilgai būti mums pavyzdžiu ir kartu su mumis grįžti prie laisvo Baltijos kranto".

A. J. S. „Šviesos" Tūbingeno skyrius linki Vydūnui „dar daug metų būti švyturiu į sąmoningesni žmogaus gyvenimą".

A. L. J. S. „Šviesa" Bonnos Universiteto skyrius:

„Šame pusiausvyros nustojusiam pasaulyje žmogaus asmenybė ir jo vertė nustelbta materijos ir blogio. Tą aiškiai įrodė paskutinis pasaulinis karas, kurio išdavoje štai ir mes esame be Tėvynės ir artimųjų.

Tamsta. Didysai Lietuvi, nepailsdamas visą laiką skiepijai mūsų širdysna Gėrio pajautimą, kėlei žmogaus vertę, padėjai mums nusivalyti nuo svetimųjų ir pikto dulkių ir davei mums pajusti pulsuojančią vertingą ir teisingą žmogaus gyvenimą.

Tamstos didžiųjų minčių šešėlyje mes, Lietuvos jaunimas, brendome prasmingam rytojui ir šiandien, atsidūrę Vakarų kultūros sferoje, rungtyniaujame dvasiniame forume kaip lygūs su lygiais. Jeigu mes šiandien pajėgiame vesti sunkią dvasinę Tautos egzistencijos ir laisvės kovą, tai yra didelis Tamstos, Didysai Mąstytojau, nuopelnas.

Tamstos ilgas ir turiningas gyvenimas tebūnie mums kelrodys \ dvasinių lobių pasaulį, į gražų tautų sugyvenimą ir į numylėtą mūsų šalį — Lietuvą, dėl kurios tiek daug sielojaiši praeityje, dėl kurios nepailsti ir šiandien.

Šios reikšmingos dienos proga priimki mūsų, Bonnos universiteto akademinio lietuvių jaunimo sambūrio „Šviesos" skyriaus nuoširdžiausius sveikinimus ir linkėjimus. Tegul Jūsų Didžios Mintys dar ilgus metus gaivina suvargusias mūsų širdis.

Ateitininkų Federacijos Studentų Sąjungos Centro Valdyba: „Mes didžiuojamės turį tokių asmenybių, kurios mums jaunesiems gali būti pavyzdžiu ir kelrodžiu“.

Baltijos Universiteto Lietuvių Studentų At-kų Valdyba: Didžiai Gerb. Dr. Viliui Storostai-Vydūnui Lietuvių Studentų At-kų Garbės Nariui.

Garbingasai Tautos Veterane,

Sveikiname Jus Švenčiantį savo aštuoniasdešimtąją gimimo dieną. Teneša Jums Aukščiausias visokeriopos palaimos tolimesniame gyvenime.

Didžiausiose nelaimėse – laimingos tos tautos, kurios turi didžių žmonių, nuolat žadinančių jas naujam prisikėlimui.

Brangusis Tautos Žadintojau, esame laimingi turėdami Jus Didžiuoju mūsų žmogaus pavyzdžiu.

Skausme ir varguos išugdytas, išlaikęs visus Dievo siųstus bandymus, esate mums, ypač jaunesiems, tobuliausio žmogaus idealas.

Jūsų paskleistos ir tebeskleidžiamos meilės, taurumo ir tolerancijos idėjos, tegul šia proga dar giliau prigyja mūsų širdyse.

Visa tai būna vienintelė, bet nuoširdi dovana, kurios Jus visuomet laukiate iš savo tautos vaikų."

Lietuvos Akademių Korporacijų Neo-Lithuania, Filiae Lithuaniae ir Jaunoji Lietuva Vykdomoji Taryba: „laimingai pragyventi tremties metus, greitai sulaukti laisvon Lietuvon sugrįžimo — taip mūsų visų trokštamos valandos ir dar ilgus metus ugdyti lietuvių tautoje prakilnų žmoniškumą“.

Moksleivių Kudirkiečių Organizacijos Centro Valdyba: „Šiandieninėj sugriautoj Europoj, tarp sudaužytų miestų ir širdžių, tarp sugyventintų ir sudaiktintų žmonių, Jūs mums liekate nuolatinis žmogaus vertės reiškėjas ir mūsų mokytojas. Su giliu džiaugsmu mes sutikome kadaise žinią apie Jūsų buvimą su mumis, tremtyje; su didele pagarba ir širdingumu mes sveikiname Jus, aštuonias dešimties metų sulaukus. Jūsų raštai ir Jūsų gyvenimas švies ir ateinančioms kartoms, o mūsų linkėjimai lydės Jus tremtyje, darbuose ir grįžtant į probočių žemę“.

LTB Augustdorfo gimnazijos abiturientai „kad Tavo paskleistos didžios idėjos būtų išgirstos ne tik mūsų tautos, bet ir visos žmonijos.

Tebūnie mums leista džiaugtis iš Tavęs sklindančia šviesa dar ilgus metus“.

***

Skautų sveikinimai

Lietuvių Skautų Sąjungos Tarybos Pirmijos Pirminkas:

„Iš širdies gelmių kylančios ir skausmingos proto apipavidalinamos didžiosios Tamstos kūrybos genijaus mintys yra gilus neįkainojamų vertybių šaltinis ne tik subrendusia jai lietuvių tautos daliai, bet ypatingai jos jaunuomenei. Skautiškosios jaunuomenės vardu aš sveikinu Tamstą, didį amžių sulaukusį ir linkiu dar daugelį metų nepavargstant ugdyti mūsų tautoje Gėrio, Grožio ir Meilės supratimą.

Budime.“

„Didžiai Gerbiama lietuvių tautos sąmonės skaidrintoją, tyrojo žmoniškumo šviesos skleidėją, amžinosios ugnies mūsų širdyse Kurstytoją, 80 metų sulaukusį, bet

savo dvasia visados jauną Dr. Vydūną širdingiausiai sveikina Nemuno Tunto skautai". (Rebendorf b. Eichstatt).

Dar raštu Vydūną sveikino: Akademinis Skautų Sąjūdis, Pabaltijo Unto lietuvių studentų. „Vytis“, Nord Rhein Westfalijos skautų Vadeiva, Lietuvos Skautų Sąjungos Baltijos Tuntas Lübecke, Gross Hesepe's Skautai ir kt.

Įvairių organizacijų ir įstaigų

LRK Vyr. Moterų Komitetas: „Gyvenk dar ilgus laimingus metus, šviesk savo kilniu pavyzdžiu ir taurink brolių lietuvių sielas!

Tegul Visagalis leidžia kitas Tavo gimimo metines švęsti laisvoje mūsų brangoje Tėvynėje Lietuvoje!

Britų Zonos Lietuvių Evangelikų Bažnytinė Taryba — „linki Jums ilgus metus šviesti mums savo tauriuoju žmoniškumu.“ -

Lietuvių informacijos įstaiga Lübecke: „Tamstos nudirbti darbai ir literatūros kūryba Lietuvos didybei prikelti šviečia mūsų širdyse ir stiprina tikro tremties lietuvių kelionę į Laisvą ir Nepriklausomą Lietuvą“.

Lübecko lietuvių gimnazijos mokytojai reiškia Vydūnui savo gilų dėkingumą už nuveiktus lietuvių tautai ir jos kultūrai darbus ir linki geros sveikatos dar ilgai dirbti lietuvių tautos labai ir žmoniškumo įgyvendinimui.

Lietuvių Bibliografijos Tarnyba — „Gerb. Sukaktuvininkui teleidžia Visagalis pamatyti dar gimtąją žemę ir pasidžiaugti su kitais tautiečiais ramiu gyvenimu po tokių audrų“.

„Laisvoji Lietuva“, „kad būsimoji Nepriklausoma Lietuva dar susilauktų iš Tamstos dvasios gelmių trykstančių naujų lobių“.

Lietuvių Tautinis Ansamblis Seligenstade — „Tamstos žodžiai težadina mūsų tautą ateities darbams“.

Latvių Lietuvių Vienybės pirmininkas ir Žem. Saksonijos latvių apygardos komiteto kultūros skyriaus vedėjas Mag.hist. Julius Bračas:

„Didysis Aisčių Tautos Dvasios Žadintojau!

Latvių Lietuvių Vienybės Vyriausioji Valdyba Hannoverėje širdingai sveikina Jus 80-ties metų Jūsų sukakties proga, linkėdama geriausios sveikatos Jūsų ateičiai, o taip pat dar ilgus metus dirbti mūsų laisvoje Aistijoje, aisčių tautų bei jų kultūros labai ir amžinai likti moraliniu aisčių dvasios švyturiu, rodančiu kelią į pilnutinį žmoniškumo idealą, pagal kurį jos gyvendamos įamžins Jūsų atliktą misiją, kuriai Jūs paaukojote visą savo gyvenimą.

Valio didysis asčių tautos Veterane, valio suvienyta laisva Aistija!

Daktarui V.Vydūnui,

Lietuvos Dvasios Galiūnui. Ir mes, Augustdorfo stovykloje susispjetusių Lietuvos Operos dainininkų būrelis, žinant Tamstą buvus dideliu lietuviškos dainos mylėtoju ir per ją sėkmingiausiai žadinus Prūsų Lietuvių tautinę sąmonę, šią iškilmingiausią Tamstos 80 metų sukakties dieną skverbiamės į bendrą visų lietuvių chorą, širdingiausiai šaukdami: Ilgiausių Metų, Ilgiausių!...

Operos dainininkų vardu

Aleksas Kutkus

Augustdorf, 1948. III. 22.

***

Der Bürgermeister
der Landeshauptstadt Detmold.
Herrn
Dr. Wilhelm Storost-Vydūnas.
Detmold.
Moltkestr. 36.

Detmold, den 22. Marz 1948.

Sehr geehrter Heir Doktor!

Nach einem reichen und bewegten Leben geniessen Sie Ihren Feierabend schon einige Zeit in Detmold. Eis ist mir stets eine Freude, zu erleben, mit welcher geistigen Frische und inneren Anteilnahme Sie an den Geschehnissen des kirchlichen und kulturellen Lebens unserer Stadt teilnehmen.

Da Sie nun heute Ihren 80. Geburtstag feiern, benutze ich diesen Anlass, um Ihnen im Namen der Landeshauptstadt Detmold und im eigenen Namen herzliche Glückwünsche auszusprechen.

Ich vvünsche Ihnen, dass Ihr Feierabend weiterhin gesegnet bleibe und Sie sich noch lange Ihrer geistigen und körperlichen Kraft erfreuen dürfen.

Mit freundlichem Gruss

Ihr sehr ergebener
Priester.

***

Kovo 21 d. vakare Augustdorfo lietuvių stovykloje Vydūnui pagerbti buvo suruoštas pobūvis, kurio metu Vydūną jo buvusių telšiškių mokinių vardu pasveikino **A.Krausas:**

„Brangus Mokytojau,

Su nepaprastu džiaugsmu sveikinu telšiškių mokinių vardu Tave 80 metų sukakties proga. Mano laimingiausioji tremty diena buvo, kada aš sužinojau, kad mūsų tautos sielos skaidriausias Reiškėjas gyvas ir atkeliavo \ Vakarus. Tu Telšiuose savo žodžiu, kaip burtininkas, kaip Tautos Zinys sužavėjai mus, vos tik prisikėlusios Tautos vaikus, Amžinos Ugnies tarnybai. Tu savo vaidybos menu sužadinau mus vaikščiot Žvaigždžių Takais, o nuostabiai skambančiomis dainomis bei giesmėmis atvėrei vidinio pasaulio paslaptis ir grožį. Regiu gyvai Tavo malonias ir nepaprastai spindinčias akis, kurių šviesa įsiskverbė į pačias mano sielos gelmes Tau kalbant po ažuolu Žemaičių giraitėje. Girdžiu gyvai dar ir šiandien Tavo nuostabius žodžius apie žmogaus gyvenimo prasmę ir uždavinį, apie tautos ir žmonijos kelią, apie Didįjį Slėpinį nuo Džiugo kalno, iš Dirkstelių miško, Masčio ežero pakrantės!

Kur tos saulėtos malonios jaunuolio dieneles, Telšiuose prieš 28 metus praleistos, kada mus, gimnazistus, sužadinau tauresnio žmoniškumo siekti, kada mummyse uždegei pasiilgimą naujojo amžiaus idealams ir žygiams! Daug jau iš tų dienelių yra mirusių, daug išblaškytų po visus pasaulio kraštus, bet Tavo skelbtos ir skelbiamos idėjos yra gyvos mummyse ir visoje Tautoje. Jos bus amžinai gyvos ir vis skaidresnėmis spalvomis sužerės tekančios naujojo amžiaus saulės šviesoj. Tu tvirtai tiki į mūsų Tautos prisikėlimą, į visos žmonijos naują šviesesnę amžių. Mes, Tavo

sužadinti tam didingam žygiui, pasižadam neišleisti iš akių tų skaidriųjų žvaigždžių tako ir visas jėgas sukaupę, tvirtai žengdami, eiti naujuoju amžiaus keliu į laisvą mūsų Tėvynę. Į laimingesnę Žmonijos rytą!"

***

Vydūnas daug sveikinimų laiškais ir telegramomis susilaukė ir iš paskirų savo bičiulių bei gerbėjų.

***

Dr. Jurgis Šaulys iš Šveicarijos: „Šių metų kovo 22 d. proga siunčiu Tamstai kuo geriausių linkėjimų: kad Augščiausias laikytų ir toliau Savo globoje ir suteiktų Tamstai geros sveikatos, idant galėtumėt atlikti savo gyvenimo uždavinius ligi pat galo“.

Vydūno minčių uoli sekėja, žymi Amerikos lietuvių laikraštininkė ir visuomenės veikėja **Pr.Lapienė**: „Tešvieti Tamsta mums savo kilnia asmenybe dar ilgus, ilgus metus“.

P.S. „Šiuo pat kartu išsiunčiu Tamstai riešutų, medaus, džiovintų vynuogių ir viso grūdo duonelės sukorių“.

Iš vieno pabėgėlių lagerio Danijoje vienas Vydūno giminaitis patyręs apie jo sukaktį rašo, reiškias jam savo didžią pagarbą ir padėką. Ypač dėkoja už jam dovanotą knygą „Sveikata, Jaunumas, Grožė“, kurią jam kažkas pavogęs. Jis gyvenęs pagal ją „ein Leben der Ordnung“ ir jau baigias septintą dešimtį metų.“

Tilžietė tremtinė, šiuo metu gyvenanti Mülheim a. Main, tarp Hanau ir Frankfurto, sužinojusi apie Vydūno sukaktį siunčia jam nuoširdžiausius linkėjimus.

Telegramomis Vydūną sveikino „Mūsų Kelio“ redakcija, „Im Ausland“ redakcija, Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijos pirmininkas poetas Stasys Santvaras, generolas Plechavičius ir daugelis kitų.